B 1655

A KÁRPÁTALJAI PETŐFI FORDITÁSOK ÉS AZOK TÁRSADALMI-POLITIKAI HÁTTERE

Doktori értekezés

Készitette: Medve Zoltán

József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára
SZEGED
B 1655

A témaválasztást elsősorban az a tény indokolta, hogy a Kárpát-medence egykori nemzetiségeihez viszonyitva a ruszin nép nyelvének és irodalmának, ezen belül a magyar irodalom fogadtatásának, forditásának és hatásának kérdései nem kellően feldolgozottak.

Igaz, ez a kultura és ennek hordozója, a ruszin nép nem töltött be /számarányánál fogva nem is tölthetett/ be vezető szerepet még a Monarchia nemzetiségei között sem, de mint a nagy szláv család /helyzeténél fogva kissé mostoha/ gyereke - európai és népünk tőszomszédja.

Kapcsolattörténeti kutatásaink közben sok érdekes és értékes anyag került elő a már megbarnult és szétmálló lapokról, amely ujabb kaput nyit és bepillantást enged ennek a népnek irodalmába, nyelvébe, történelmébe.

Kárpátalja akkori nyelvi egységének hiánya miatt idézeteink mindig a forrásokban használt helyesirással közlik az eredeti szöveget.

A tárgyalt költemények teljes szövege a függelékben található.

I. Kárpátalja. A nép és a táj.

Honfoglaló őseink a Kárpátmedence területén tulnyomó részben szláv törzseket találtak. "A jövevények és helybeliek igen jól megférték egymással, ezt igazolják akkori szláv helyneveink is,/Csongrád,Visegrád stb./ amelyeknek magyarázata csak a honfoglaláskor itt élt szláv lakosság háboritatlan továbbélése lehet. A két népesség együttélése lassanként a kisebb számu helyi közösségek beolvadásához vezetett."[1].

Hogy a Felső Tisza vidéke szláv törzseinek egy részét fehér horvátok alkották-e,hogy ezek a törzsek a Bolgár Birodalom vagy a Kijevi Fejedelemség alattvalói voltak-e, nem a mi feladatunk eldönteni. Nem egységesek a történészek abban sem,hogy a honfoglaláskori szlávok tekintendők-e a ruszinok őseinek.Van olyan vélemény,mely szerint " a peremterületek zárt tömegü szláv lakossága továbbra is megőrizte a népi jellemvonásait és a nyelvet".[2]. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája gondozásában megjelent Világtörténet szerint " az egységes magyar nép kialakulásával egyidejüleg folyt a magyar és szláv nyelv keveredési folyamata,amelyből az első került ki győztesen"/III.kötet,433.l./. Egy harmadik vélemény szerint "a Tisza melléki egykori szláv lakosság beleolvadt a magyarságba".[3].

Ha tehát a ruszinok őseinek későbbi tömeges betelepülésével számolunk, ez a betelepülés a Kérpátok északi lejtőiről dél felé akkor indul meg,amikor a gyapü és a gyepü-elve,mint királyi birtok,kezd benépesülni - és ez a folyamat a XIII.századra tehető. A nagyaraányu betelepülés Korjatovics Teodor herceg nevéhez füződik, aki Zsigmond királytól 1397-ben kapta meg a munkácsi uradalmat. A 40.000 alattvaló egyszerre történt betelepülése azonban nem valószinü.[4.] A XVI.századból egy ujabb hullámról van tudomásunk.Mindenesetre a 1654-ben számuk már mintegy 300.000-re tehető.

A jobbágysorban élő,szabadságszerető nép fiai már részt vesznek a Dózsa féle parasztháboruban,nemcsak hüséges alattvalói,de bátor harcosai is a Nagyságos Fejedelemnek. Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc uj lendületet ad a ruszin nép nemzeti mozgalmának. Az események tevékeny résztvevői ekkor már az értelmiség köréből kerünek ki.

A jobbágyfelszabaditás nem oldotta meg a földkérdést, a megoldatlan nemzetiségü kérdés is a reakciós erőknek kedvez. A kiegyezés utáni szellemi fejlődés gátja továbbra is a gazdasági és nemzetiségi politikában keresendő,többek között az erőszakos magyarositásban.A Keleti Kárpátok népének elképesztő nyomoráról nemcsak a haladó hazai,hanem a külföldi sajtó is cikkezik. /Tömegméretü kivándorlás,un.hegyvidéki akció Egán Ede vezetésével, schizmatikus perek, " a nagy éhség" a gazdasági válság idején,stb./

A ruszin nép először a Károlyi kormánytól kap autonómiát. A rövid életü Ruszka Krajnát a Tanácsköztársasággal együtt tiporja el a reakció.Bár a huszti népi gyülés 1919-ben a Szovjet-Ukrajnához való csatlakozás mellett dönt,az antant békediktátuma a népek önrendelkezési jogának figyelmen kivül hagyásával az akkor alakult Csehszlovákiához csatolja a területet. 1938 november 2-től,illetve 1939 március 15-től a Horthy Magyarország szerves része.1956-ban egyesül Szovjet-Ukrajnával.

A Poprádtól a Tisza forrásáig terjedő hegyvidéket lakó nép hivatalos elnevezése a XVI.szd.második felétől kezdődően a magyar országgyüléseken a rutén. Ezt az elnevezést használják a Bach korszakban is.A későbbiekben emellett a kormányzat nagy előszeretettel nevezi a népet magyar-orosznak,kárpát-orosznak,hogy igy is elkülönitse az orosztól. Az orosz és ukrán elnevezések az illető néppel való azonosságot fejezik ki.A publicisztikában gyakran azonos értelemben használták az ukrán - ruszin - kisorosz kifejezéseket. Ez utóbbi a малорусь forditása. /Vö.nagyorosz-fehérorosz -kisorosz/.A nép magát ruszinnak nevezte,amint ezt a nemzeti öntudatra ébresztő költője, A.Duhnovics meg is énekelte:

Я русинъ бывъ,
Есмь и буду,
Я родився русиномъ.
Честный мой родъ
Не забуду,
Останусь его сыномъ

Русинъ бывъ мой
Отецъ,мати,
Руськая вся родина,
Русины сестры и братья
Та й широка дружина.

A nyelvi kérdést illetően, nevezetesen, hogy orosz, ukrán avagy önálló ruszin nyelvről van-e szó, az egyes tudósok,politikusok,sőt testületek - politikai nézeteiktől és orientációjuktól függően alkották elméletüket. Tényként annyit állapithatunk meg,hogy a történelmi körülmények következtében - hosszu ideig fenálló idegen uralom,országhatár,szociális,politikai és memzetiségi elnyomás, asszimilációs törekvések - a ruszin nép fejlődése különbözött a Kárpátokon tul élő rokonaiétól, nyelvének és kulturájának azokétól eltérő sajátos vonásai is vannak.

A területnek,mint önálló földrajzi egységnek vagy tájnak a neve a hivatalos kiadványokban : Ruténföld. Földrajzi fekvésénél fogva nevezték Kárpátaljának. A Tanácsköztársaság idején az autonóm terület neve: Ruszka Krajna. A burzsoa Csehszlovákia kormánya Podkarpatszka Rusznak nevezi, magyar neve Ruszinszkó.Ebben az időben un.tartományhatár választja el Szlovenszkótól. Ez a vonal lényegében megegyezett a mai csehszlovák-szovjet határral.Régebbi ukrán elnevezése Закарпатська Україна mai neve Закарпатська Область azaz Kárpátontuli Terület,Kárpát-Ukrajna. Fővárosa Ungvár /Uzshorod/, a Szlovákiához tartozó rész központja Eperjes /Presov/

A történetiség elvének figyelembevételével dolgozatunkban a Kárpátalja elnevezést fogjuk használni.Ugyanis a tárgyalt korszakban leginkább ez volt a hivatalos neve. Ez az általunk használt történelmi elnevezés nem tévesztendő össze a Прикарпатье néven ismert terület magyar megfelelőjével, amely terület a Kárpátok északi lejtőjét foglalja magában / a mai Lvovi terület/. Ezt azért tartjuk szükségesnek tisztázni, mert a hazai sajtó nemrégen ezt a területet illette Kárpátalja elnevezéssel.

II. Kárpátalja társadalmi-politikai és kulturális helyzete a XIX.század második felében és a XX.század elején

A magyar irodalom,ezen belül Petőfi kárpátaljai fogadtatásának kérdéséhez feltétlenül szükséges,hogy megismerkedjünk a terület taársadalomtörténetének néhány,az irodalmi életre is jelentős hatást gyakorló kérdésével.

Mint ismeretes,Rákóczi seregében ruszin jobbágyok harcoltak, s az északkeleti hegyvidék népének tulnyomó többsége még a XX.század elején is parasztokból állt. Feudális vagy feudál-kapitalista nagybirtok nem volt. Teljességgel hiányzott az ipar, érthető,hogy nincs számottevő ipari munkásság.Nincs a kultura és irodalom mögött anyagi háttérként álló "mecénás".

Csekély számu értelmiségi réteggel találkozunk már a XIX.század közepén: foglakozás szerint ezek elsősorban unitus papok,kántortanitók,tanárok,jogászok, orvosok és - elenyésző számban - müszakiak.Ez az értelmiség - elszigeteltsége ellenére is - helyzeténél fogva bizonyos mértékben benne él a koráramlatokban és meggyőződésből csatlakozik a forradalmi eszmék-

hez, a szabadságharc tevőleges résztvevőjévé válik /csak csekély része hiva a Habsburg háznak/, a parasztság viszont területi elhelyezkedésénél és tudati elmaradottságánál fogva is távol marad az eseményektől. Politikai,társadalmi és kultúrális szintje következtében - csaknem teljes analfabétizmus - "felszabaditónak" vélte,mert a jobbágysorból megszabaditónak "látta" a forradalmat és szabadságharcot eltipró cári seregeket és annál inkább örömmel üdvözölte katonáit,mivel egyazon nyelven beszéltek és teljesen megértették egymást.

Éppen ezért,a nép politikai elmaradottságának és tisztánlátásának hiányában,a tudatlanság kihasználásával könnyü volt a nemzeti érzésre való hivatkozással, visszaélve az adott lehetőséggel félrevezetni a tömegeket, a Dobránszky frakciónak a Habsburg ház "hüséges" alattvalóivá degradálni a szabadságszertő népet,hátbatámadva a forradalmat és a levert magyar népet is.

Ugyanakkor el kell itélnünk a liberális köznemességnek a "politikai magyar nemzet" koncepcióján alapuló nemzetiségi politikáját,amely egy nemzetnek tekintette az akkor már több nemzet alkotta ország lakosságát és igy"nem volt képes megérteni a polgári szabadságjogokat meghaladó nemzetiségi kivánságokat".[5]·Ennek a nemzetiségi politikának gyakorlati megvalósitása egyes esetekben kirivóan negativ példát statuált.Mig ugyanis a munkácsi egyházmegye klerikusai Popovics püspökkel az élükön szinte kivétel nélkül a szabadságharc oldalán álltak,az eperjesiek ellenségesen vagy legalábbis közöm-

bösen nézték a magyarok "lázadását".

Az igaz,hogy Duhnovics nem értette vagy nem akarta megérteni a cárizmus rakciós politikáját, de azt jól megértette,/már a pozsonyi országgyülésen/ hogy még a forradalom leendő vezetői is szlávokat akarnak felhasználni a szlávok ellen.Ehhez járult 1848 május 27-én a személyes meghurcoltatása és megszégyenitése, amikor is "Духновича заарештували угорськи гонведи як "русского пропагатора" І,знущаючись над його людскою гІдністю, босонІж погнали вІд Пряшева до Кошице в тюрму: згодом полІцІя встановила над ним негласний нагляд."[6]. Ezért őszinték és érthetők szavai: "Одна жизни моей радость восхитила меня, и то было 1849 года,когда я первый увидел славную русскую армию,пришедших на покорение бунтующих мадьяр".

Az,hogy az emberségében is megbántott és megszégyenitett A.Duhnovics igy nyilatkozik, vagy hogy a ruszofil I.Szilvay igy lelkendezik: "они /москали/ одного с нами языка и одной веры"[7]. érthető tehát,de annál érthetetlenebb,hogy az 1975-ben Eperjesen kiadott müvében Sztepan Dobos is ezt a véleményét fejezi ki és müvében mindvégig a "forradalmi" elé helyezi a "nemzetit".[8].

Igazat kell adnunk Mayer Mária megállapitásának - / és ezt a mai Kárpátukrajnai történészek nagyrésze is vallja/, természetesen azzal a megszoritással,hogy jelen esetben nem az egéész ruszin népről,hanem a ruszofil irányzet követőiről van szó - mely szerint "egyre inkább tért hódit az a helyes nézet,hogy amennyiben a ruszinok

mozgalma nemzeti felemelkedésüket kivánta szolgálni, annyiban történelmileg haladónak tekinthető,azonban sulyos negativ vonása,hogy a történelmileg szintén haladó magyar forradalom és szabadságharc ellen, a magyarokat leverő reakciós oszrák erőkkel szövetkezett,továbbá,hogy a reakciós,konzervativ oroszországi körökbe vetette reményét"[9].

Ugyanakkor azt is tisztán kell látnunk,hogy a kiegyezést követő időben a ruszin nép nemzeti öntudatra ébredését kisérő társadalmi-politikai-kulturális harc haladó mozgalommá válik,minthogy éppen az ismét uralkodóvá és elnyomóvá vált magyar nemzet politikája volt a szemléletes példa arra a marxi igazságra,hogy nem lehet szabad az a nép,amely más népeket elnyom.

A ruszin nép nemzeti ujjászülstésére irányuló mozgalmában egy második periódus a századforduló éveire esik. Mig azonban a Monarchia oroszbarát politikája idején a ruszin nemzeti ujjászületési mozgalom russzofil jelleget öltött és a ruszin nép "hivatalos" vezetői /Dobránszky,Rakovszky,Fencik,Szilvay,ill. a SZt.Bazil Társaság vezetősége/azért küzdöttek,hogy népük a nagyorosz néppel,nyelvük az orosz irodalmi nyelvvel azonosuljon és háttérbe szorult a hungarofil,de még a ruszinofil irányzat is,addig az osztrák-orosz viszony elhidegülése után, a századforduló környékére erősen elhalványul a russzofil tendencia /a nagy öregek már nem élnek/ és fokozatosan előretör a ruszinofil s vele együtt párhuzamosan az "uralkodó" néphez alkalmazkodók huggarofil irányzata.

E két tendencia belpolitikai hátteréül elsősorban a milleneum nacionlista légköre szolgált a kibontakozó belpolitikai válsággal együtt.

A két erős irányzat önálló,egymástól független szervezeti formát öltött,saját sajtóval rendelkezett és egymással éles,elkeseredett harcot folytatott.

Szükséges említést tenni arról is,hogy az oroszországi,de főleg a galiciai ukrán burzsoa nemzeti mozgalom sikerei láttán a század elején megjelenik azb ukránofil irányzat is önálló szervezeti forma nélkül,egységfrontot alkotva a ruszinofil irányzattal a magyar asszimilációs törekvésekkel szemben / a sajtóban is/,bár nyelvi vonatkozásban éles küzdelmet folytattak egymás ellen is. Ez a harc végérvényesen csak a felszabadulás,ill. a Szovjet-Ukrajnához való csatlakozás után szünt meg.[10.]

A kérdés kiéleződésének és a ruszinok megoszlásának illetve megosztásának alapja a századfordulón a nemzetiségi bizottságnak 1861-ban kelt deklarációja,amely szerint "Magyarországnak minden ajku polgárai politikai tekintetben csakis egy nemzetet, a magyar állam historiai fogalmának megfelelő egységes és oszthatatlan magyar nemzetet képezik", holott tudvalevően a nemzetiségek többek között annak elismerését kérték,hogy a "közös hazát""több nemzet" lakja.[11.]Itt csak megemlitjük,hogy Petőfi és a radikálisok már 1848 március 31-én "eljuttottak a nemzeti egyenjoguság elismeréséig".[12.]

A ruszinofil tendencia erősödése már 1871-ben meg-

kezdődik, amikor is Panykevics István jelentős befolyása következtében a Szent Bazil Társulat vezetőségébe a régi russzofilek helyett a fiatal ruszinofilek kerülnek be.A századforduló idején az emlietett társaság ujjáélédése /1895/ - ekkor már az ukránofil irányzat is helyet kap a vezetőségben - egybeesik az ellenzéki Katolikus Néppárt megalakulásával és igy ebben a pártban szövetségesre talált a kormány magyarositó politikájával szembeni küzdelemben. A Katolikus Néppárt ugyanis Magyarország területi integritásának megtartása érdekében hatásos nemzetiségi programmal lépett fel. Támogatta a nemzetiségek nyelvi-kulturális igényeit, az anyanyelvi oktatást, a sajtót és a könyvkiadást. Igy gróf Zichy Nándor védőszárnyai alatt bátran láthatott "nemzeti tevékenységéhez" Firczák Gyula munkácsi gk.püskök vezetésével a ruszin értelmiség.Ennek a tevékenységnek volt gazdasági vetülete a már emlitett un. "ruszin hegyvidéki akció" Egán Ede vezetésével a türhetetlen nyomorban élő ruszin agrárproletárok megsegitésére.[13.]

A ruszinofil és ukránofil irányzat hivei - a köztük levő nyelvi ellentétek ellenére - egységesen és határozottan lépnek fel a ruszin származásu renegátok,főleg a fővárosban élő és világi pályákon müködő /tanár, jogász,orvos,mérnök/, elmagyarosodott és elmagyarosodó értelmiséggel szemben,sőt a kormány magyarositó politikáját támogató mindenféle sajtótámadás ellen is. És, bár nem kételkedünk a V.Mikitász közölte Volosin levél hitelességében, hiszen ez a politikai kalandor

ugyancsak "hirhedett" utat futott be az "önálló" Kárpát-Ukrajna /1938-39/ elnöki tisztéig, - :

" Я завжди буду писати згідно з національною лінією Угорської держави. Торкаючись питання про народ Закарпаття,про його національність, я завжди буду писати:"наш угорський народ, наша угорська національність". На ниві народної освіти я буду виступати за розповсюдження угорської мови і угорской греко-католицкої віри." - a tények viszont azt igazolják,hogy lapja, a " Nauka ", erélyesen szembeszállt minden magyarositási törekvéssel,mint ezt a későbbiekben látni fogjuk. Sőt, az emlietett folyóirat köré csoportosuló ruszinofil és ukránofil értelmiség képviseli abban az időben - Ungvár központtal - a nemzeti értelmiséget.Szövetségesnek számitott a magyar nyelven megjelenő " Kelet " és a " Görögkatolikus Szemle ". Az előbbi, Zsatkovics K.György szerkesztésében kifejezetten ellenzéki,Néppárti sajtóorgánummá vált.

Az asszimilálódó ruszin értelmiség Ungváron a Romanecz Aladár szerkesztésében megjelenő " Kárpáti Lapok " /1895-1903/,illetve az 1903-tól Budapesten kiadott " Görögkatolikus Hirlap " körül csaoportosult. Ezek a lapok szemben álltak és vitát folytattak az előzőleg emlietett nemzeti jellegü ujságokkal és azok munkatársaival. Ennek a frakciónak a felfogását hüen jellemzi Romanecz krédója: "Az ember,ha nem magyarnak született .. politikai téren akkor ér el legtöbb előnyt,ha nemzetiségre magát magyarnak vallja, mert ez esetben követel-

Tudományegyetemi Könyvtár SZEGED József Attila

heti és igényelheti mindazt,amit a magyar törvény a magyar hazában a magyarnak biztosit".[14].

Ami pedig Kárpátalja irodalmi életét illeti,annak jellemzésekor el kell mondanunk,hogy mind a századvégi, mind pedig a XX.század eleji, történelmileg eléggé viharos korszak feldolgozásával eléggé mostohán bántak az irdalomtörténészek. Az első értékelések nem is "honiak",hanem Galiciából származnak, I.Franko és V. Hnatyuk tollából, majd pedid az első Csehszlovák Köztársaság idején megjelent burzsoa-nacionalista müvek adhak rövid áttekintést.[15]. Az 1942-ben megjelent rövid Lelekács tanulmány az ismert történelmi körülmények miatt nem lehetett teljes,nem térhetett ki minden lényeges kérdésre és nem értékelhetett mindenkit. A legutóbbi években az ungvári és eperjesi ukrán irodalomtörténészek foglakoznak behatóan ezzel a korszakkal és a marxizmus talaján állva igyekeznek pótolni a hiányosságokat.[16].

Az un."öreg" generációt Ivan Franko elsősorban a nyelv miatt birálja Szabó Eumén Chresztomátiája kapcsán. Megállapitja,hogy " вся "новітня угроруська" література від часів Духновича писана "угроруським літературним язиком",вказує наглядно,як люди не злі і не глупі, відбившися від живої народної мови, фатально відбиваються і від живого змісту в літератури і попадають у ту мертвеччину,від котрої на десять міль віє гробовим холодом".[17].

Ivan Frankónak a kárpátaljai iradolamról szóló megállapitása, az idézett költői megfogalmazásban apjában

véve igaz, mert az abizonyos "siri hideg" valóban jellemző a századforduló és a századelő irodalmára. A мертвеччина azonban nem okvetlenül a народна мова hiányából következik annál is inkább,mivel a század végén más a ruszinofil irányzat kerül előtérbe a helyi dialktussal,mint az irdalmi müfajok nyelvével,hanem inkább azért,mert a язичіе -en iró tehetséges nagy öregek, a XIX.századi "virágzás" klasszikus korának generációja fokozatosan kihal, az uj generáció talentumai nem tulságosan nagyok, vagyis beáll a Petőfi és Ady közötti periódushaz hasonló időszak Kárpátalja szerény irodalmi életében is.

Amikor I.Franko a fenzti sorokat leirja,szem előtt tartja a russzofilizmus avult tradicióját is a maga "münyelvével", a язичіе-el ugyanugy,mint azt a szégyenletes renegátságot,amely akkor a helyi kultura szinte minden ágában megnyilvánult.

Jellemző I.Franko tisztánlátására,hogy a russzofil irányzatot is kelleőn differenciálja: Megkülönböztet:

a/paraszti vagy népi/хлопське або народове/ russzofilizmust,amely szociális-agrár jellegü és a "fehér cár" felszabaditásában reménykedik;

b/nyelvi russzofilizmust,amely a szüklátókörü intelligencia jellemzője és az "egységes oroszságban" /общерусскость/ ,az egységes orosz irodalmi nyelv használatának vágyában nyilvánul meg;

c/Politikai russzofilizmust, amely lehet progressziv és reakciós attól függően,hogy "melyik" Oroszországba vetjük bizalmunkat.Ez a nézet a forradalmi-demokrata Frankot Lenin felfogásához közeliti.[18]

Ma is helytállóak az ukrán politikus-iró,I.Franko szavai: "Ми всI русофIли...Ми любимо великоруський народ, I бажаємо йому всякого добра,любимо I вивчуємо його мову I читаємо в тIй мови ,певно не менше, а може й бIльше вIд нас" Nincs mit csodálkoznunk ezek után azon sem,hogy az orosz és ukrán "hátországgal" való kapcsolat meggyömgülése után, az osztrák illetve ausztro-szalavofil orientáció és a soviniszta magyarositás,majd magyarosodás nyomán a szellemi élet is hanyatlásnak indul Kárpátalján.

A politikai porondokon lezajló küzdelmek az irodalmi életben is éreztették hatásukat; nehéz volt az egységes szervezet és sajtó hiján a még oly csakély számu és szerény tehetségü erőket is összefogni.

Bár a "Nauka" és a "Negyilja" már megjelent, és évenként hagyták el a nyomdát a "Miszjáceszlovo"-k és más kalendáriumok, de az elsőként emlietett folyóiratra is Budapesten kell előfizetni 1914 novemberától, a másik kezdettől fogva ott jelenik meg, a naptárakban kevés az irodalmi anyag. A különféle időszakos kiadványok és a lapok is elsősorban egyházi jellegü irásokat közölnek. A kulturpolitikát irányitó ,egyházi személyekből álló szerkesztőgárda tulnyomó többsége erősen konzervativ szemléletü,de ugyanebből a rétegből kerülnek a felszinre a mérsékelt haladás képviselői is.Nem kivétel az O. Rudlovcsak által megdicsért,J.Fenczik szerkesztette "Lisztok" sem a maga "nemzeti" irányultságával,mintsem hogy a megváltoztathatalan társadalmi rendet,az Istent, a császárt / a cárt/,a püspököket éppenugy magsztalta,bár kétségtelen,hogy a kormány támogatásával megjelenő lap-

nak ez fokozott mértékben feladata volt.[19]

Amint arról már emlités történt,az I.Franko által emlitett nyelvi problémákon,mint hátráltató tényezőkön tul, - vagy még azok előtt - a dekadenciához az is hozzájárult,hogy a "bolddog ferencjózsefi idők" szülte epigonok silány müvei töltik meg hétről-hétre a folyóiratok hasábjait.Kevés a nivós elbeszélés, a néphez szóló felvilágositó,népszerüsitő ismeretközlés, a folklórból vett vagy annak hatására irt értékes versek és elbeszélések az egy kézen is megszámlálható törekvő fiatalok tollából valók. De az igazi "veretes" irádalmat az orosz és ukrán klasszikusoktól /ritkán kortársaktól/ közölt nem nagyszámu publikáció alkotja.

A magyarositást, sőt a keleti és nyugati szlávoktól való elkülönitést volt hivatva szolgálni a cirillbetüs irás elleni harc.

1874-ban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium javaslatot tett a két ruszin gk.püspöknak a tankönyvek latin betüs,magyar helyesirással történő kinyomtatására, azaz a cirillbetüs irás megszüntetésére. A "Karpat" c. folyóirat 1874-ben " A munkácsegyházmegyei tanügyi bizottságnak jelentése,lehetne-e latin betüket használni a cirill helyett az uj,rutén nyelvü iskolák számára kiadott tankönyvekben " az ószláv /cirill/ és rutén polgári betük helyett,mi muszka utánzatnak állittatik" cimen válaszcikket közöl,amelyben taglalja ellenvetéseit és tiltakozását. A "Lisztok" 1895 március 1-i számában "Bácskai orosz" aláirással

/ itt nyilvánvalóan Mihail Vrabel akkori bácskeresztturi ruszin tanitóról van szó/ veszi védelmébe a cirill irást. /M.Vrabel később a "Negyilja" főszerkesztője lett/.

Ami a "Nauka"-t illeti, igaz,hogy mélységesen konzervativ-kelrikális-idealista elveket terjeszt, sőt a szociális kérdés felvetődésekor a "szegények mindig lesznek köztetek" bibliai idézet alapján keresi a mogoldást / nem is volt más várható/,de az is igaz,hogy Hadzsega Bazil főszerkesztő keményen szembeszáll a kormány terveivel a nemzeti érdekek védelmében,válaszolva egy ungvári és egy fővárosi lapnak a szláv irást támadó cikkére. Az ungvári lap szerint ui. "русски буквы теперь не звучат пріятно." A cikk cime: Наша "Наука" и мадьярски новинки. A cikk szerzője még arra is utal,hogy a Földmüvelésügyi Minisztérium az államilag dotált "Negyiljá"-t is cirill betüvel nyomtatja.[20] Csak mint érdekességet emlitjük meg,hogy 14 évvel később,1912-ben a "Nauka" a kis formátummal együtt szintén áttért a latin betüs változatra,majd márciustól kezdve kétféle irással jelent meg,de a cirillbetüs változat drágaább volt: 2 K. 50 fillér,mig a latinbetüs csak 2 K.

A "Negyilja" 1888-tól 1916-ig tartani tudta a cirill irást,majd mégis kénytelen volt áttérni a latin betüre.1917-ben Vaszil Grendzsa-Donszkij /akinek nevével a későbbiekben még találkozunk,mint kommunista költőével és Petőfi forditóval/, a "ranenöj voják",

/sebesült katona/ már latin betükkel közli "Szpivanka" c.folklór gyüjtéséből a "Sztojit jávor nád vodoju" kezdetü ismert népdalt.

"Magyar" betükkel indúl meg 1916-ba Eperjesen a "Nase Otecsesztvo2, amely a második számában már "magyarázza is a bžzonyitványát" a következő cimen: "Pro csto mö pecsatajeme nasu novinku magyarszkimi bukvami?" Többek között azzal is érvel,hogy "narod nas uzse otvök ot cirilliki", ugyanakkor a szlováktól is elhatárolja magát és nem használja a nyugati szlávok diakritikus jeleit. Ugynakkor nyelvezetében erősen érezhető a szlovák hatás. Meglepő,hogy az 1848-49-ben - és az azt követő években is - "ortodox szlávnak" megmaradó eperjesi egyházmegye teljesen megalkudott a kormány magyarositási politikájával és nemcsak a sajtót, hanem a tankönyveket / és ez volt a minisztérium célja/, sőt a liturgikus könyyeket is,szinte szentségtörésnek számitóan,magyar betükkel nyomtatják. A kialakult helyzet magyarázatául talán elegendő annyi,hogy a burzsoa Csehszlovák Köztársaság kormánya nacionalista magyar mivolta miatt lemondatta hivataláról a Nase Otecsesztvo volt főszerkesztőjét, az akkori eperjesi püspököt,Novák Istvánt.[21]

Az objektivitás kedvéért ugynakkor meg kell jegyeznünk azt is,hogy,amennyire jogos és igazságás volt a ruszinofil irányzat tiltakozása és ellenállása nemzeti szempontból a latin betüs,magyar helyesirásu irásmód bevezetése ellen, - és mindenféle erőszа-

kos magyarositás ellen - ugyanolyan jogtalan és igazságtalan volt ,kezdve a "Lisztok" 1897.február 15-i számától kezdve,a magyar nyelvü liturgia elleni tiltakozás,ha már egyszer létezett görögkatolikus magyarság is.[22.]

A "Szvit" c.folyóirat 1870 január 8-i száma tiltakozik az ellen,hogy a püspök / a szabadságharc oldalán állt Popovicsról van szó/ magyarul is predikál, holott Ungvár már Petőfi második felsőmagyarországi utja idején is "kevert rutén-magyar-szlovák-német-zsidó lakosságu város" volt.[23.]

Igen bonyolult nemzetiségi problémát érintettünk tehát,amelynek igazságos megoldása az adott társadalmi viszonyok között aligha volt lehetséges.

A költői-irói nemzedékváltást a folyóiratok jellegének lassu,de céltudatos megváltozása is követi. Az orosz nyelvként nyilvántartott язычielassan eltünik és a helyi dialektusnak adja át a helyét. Az orosz és részben német irodalmi hatásokon felnőtt generáció helyébe a magyar irodalom hatása alatt felnőtt generáció lép.A magyar irodalom fogalmán itt a hivatalos magyar irodalom értendő.

A századvégi oktatásügyi törvények következtében a magyar iskolák számának trvszerü növelése a ruszinok rovására,a gimnáziumokban az anyanyelvi órák csökkenése,majd fakultativvá tétele, az ószláv ritusu tanulók hittanóráinak kötelező magyar nyelvüsége [24] természetesen magyarul gondolkodó,az uralkodó osztályokhoz és nemzethez hü intelligenciát akart nevelni,ha érzelmi-

leg éppen az erőszakos magyarositás / hozzávéve a pozitiv családi ráhatást/ tette is a néphez hü értelmiséget öntudatos ruszinná. A családi örökséget kiegészitendő ugyanis gyakran éppen a középiskola,de még inkább az egyetem szelleme döbbentette rá hallgatóit a jogos nemzeti öntudatra. Ez a Budapesten és Bécsben tanulók esetében nagyon gyakori jelenség volt.[25]. Az ukrán irodalom hatásának ebben a vonatkozásban nem lehet nagy jelentőséget tulajdonitani. A "hazai"-nak még kevesebbet. Mert éppen ennek a "boldog béke-idők"-nek az irodalmi tespedtségére ,ennek a századeleji korszaknak a "langyosságára" mutattak rá egyesek már a felszabadulás előtt is. "Повістяри і поети майже не виходили поза теми із каждоденного життя. Жидкорчмар,священник,куратор,звонар,неотесаний циган, хитрий коваль і пара легендарних осіб - ось і майже вичерпали героїв нашої літератури початку XX віка. Коли б' не корчмар - п'яница,то життя русина була б' ідилічне. Тут-там зачиплється життя русина в Америці. Чи русини того часу мали вищі ідеали,культурні і художні стремління - із красного письменства того часу не видно!"

Az elgyávulásra nagyon jellemzően mutatnak rá a következő sorok: "Покірний поет,покірний редактор,покірний герой... Смілого виступу не видим.Проти своєї судьби герой в оповіданні не бореться,але покоряється їй."[25].

Lelekács megállapitásához nem férhet kétség,hisz az irók tulnyomó többsége meggyőződésénál és világnézeté-

nél fogva nem lázad és nem lázit,nem hiv harcba,forradalomba, - de védi népe jogait,igazát.

Az a tény,hogy ennek a korszaknak az alapos feldolgozását és értékelését az irodalomtörténészek teljes egészében a mai napig sem végezték el, az emlitett "szinvonal" mellett azzal is magyarázható,hogy a korszak reális értékeléséhez szükséges idő elteltével a rezsimváltozás nyomán igen bonyolult belpolitikai folyamatok zajlottak le a burzsoa Csehszlovákia fennállása idején /amikor is az autonómia "mézesmadzagját" huzogatták a ruszin szája előtt/, és a"hivatalos" irodalomtörténet /egyes irodalomtörténészek még napjainkban is/ csak a trianoni békét követő időtől kezdve hajlandó önálló kárpátaljai irodalomról beszélni.[26.]

III. Petőfi Kárpátalján.

Az első orosz és ukrán Petőfi fordítások.

Az önálló kárpátaljai irodalom mult századi létéről nemcsak a szentistváni gondolat jegyében az orosztól és ukrántól elkülönitett kárpátaljai nyelvet és nemzetet hirdető burzsoa történészek,nyelvészek,irodalmárok müvei tanuskodnak,[27]. tényként kezeli ezt a szovjet irodalomtudomány is.[28]. Más kérdés az,hogy az akkor még "alvó" irodalom a будитель -ek munkája nyomán mikor jut el az olvasókhoz,egyáltalán mikortól kezdve beszélhetünk olvasóközönségről.[29].

A terület kulturális elmaradottsága közismert. A magyar irodalom nagyjai sem ezt a vidéket "választották" szülőföldjükül. Igy érthető az is,hogy amig Petőfi a vándorlásai és utazásai során mindenütt kapcsolatba került az ott élő költőkkel,irókkal,politikusokkal /amint ezt az Uti jegyzetek és a költemények is tanusitják/, a második felsőmagyarországi utján ilyen jellegü találkozások nem voltak.

Petőfi bejárta az akkori egész Magarországot. Nehezen találunk hazánk térképen olyan zugot,ahol vándorlásai során meg ne fordult volna. Az egészen ifjukori kényszerü utazásokat - a diák-,katona- és vándorszinészet éveit - később felváltják a költői hivatással, a nép sorsának megismerésével és a családi tervekkel kapcso-

latos utak.Szerette volna a nagyvilágot is megismerni, elsősorban Franciaországot és Angliát,de egy ilyen külföldi ut elérhetetlennek bizonyult.Forradalmár költőnek abban a korban nem igen akadt lehetősége egy ilyen utazásra,ha csak nem "államköltségen",mint Petőfi is, katonaként lépte át hazájának határát.

Petőfi második felvidéki utja,amely menyasszonyához vezetett,egyben a nép helyzetét is megismerni akaró költő utja volt.1847 juliusában indult utnak, abban az Európa-szerte válságos esztendőben,amikor a felvidéki falvak lakosainak nyomoráról,éhinségéről irnak a korabeli lapok.Ez az az év,amikor "Galiciában felkel a lengyel nemesség a szent,nemzeti szabadság védelmére!"[30]. Petőfi arra a vidékre indul,amelynek progressziv és Habsburgellenes hagyományai vannak, amely a szociális forrongás csiráját rejti magában.Itt találkozik a költő a nem magyarajku,kettős elnyomás alatt élő néppel, Thököly és Rákóczi népével, a ruszinokkal.

A XII.utilevél tanusága szerint julius 11-én érkezett Széphalomra.Dicséri e tájat:"nevét megérdemli, mert festői szépségü táj". Az elnevezés Kazinczytől származik,mert korábban szláv névre hallgatott,Rudabányácska volt a falu neve,amelynek ezidőtájt mintegy 550 magyar,rutén és zsidó lakója van.[31]. A szabadság,a hazaszeretet,az elnyomók elleni gyülölet légkörében élő költő nemcsak Goethét támadja,aki "egy fejedelem rabszolgája volt", hanem a nemzet is "kap egy pár éles szót csak azért,mert a szobában,ahol egykor Kazinczy élt, most egy zsidó bérlő lakik!"[32].

A mai kelet-szlovákiai Királyhelmec és Lelesz

községek elhagyása után délután érkezik a Latorcához, amelyen Lelesz és Kelecsény között kelt át olyan"nyári napnak alkonyulatánál",amilyent a nagyari Tiszaparton élt át. A Kelecsénytől Ungvárra vezető uton Mátyóc és Palló községek között lépte át a mai Kárpát-Ukrajna határát, és Bátfa,Sislóc,Ungtarnóc magyar községeken át az ruszin-szlovák Ördarma és Bozos[33]·falvak mellett szekerezett be késő este Ungvárra. Az Ung folyón innen, a főtéren álló Fekete Sas vendéglőben szállt meg. "Maga Ungvár, e kevert rutén-magyar-szlovák-német-zsidó lakosságu város nem nyeri meg tetszését."[34]· Feljegyzéseiből az is kiderül,hogy "Ungvár egyébiránt szörnyen komisz város.Piszkos és rendetlen.Éppen olyan,mint a részeg ember,ki pocsétába bukott s most sárosan tántorog hazafelé".[35]·

A mai Ujraegyesülés téren / Площа Возз'єднання / a 8-as számu középiskola falán emléktábla hirdeti Petőfi ittjártát: "Ezen a téren állott a Feketesas-vendéglő, melyben 1847 julius 11-12-ike között éjjel Petőfi Sándor megszállott". "Emelte a Gyöngyösi Irodalmi Társaság 1911-ben".

A költő másnap reggel indult Munkács felé Ungdaróc ruszin,Korláthelmec és Szerednye vegyes lakosu községeken át. Ez utóbbi helyen minden bizonnyal pihenőt tartott,minthogy itt van az ut felel a két város között s ezen az utszakaszon ez a legnagyobb helység.[36]· Oroszvégen át /neve lakói nemzetiségére utal/ jut el Munkácsra. Itt gyorsan megebédel, s mig kocsisa a lovakkal van elfoglalva,siet megtekinteni az egykor hires,de akkor

már hirhedt munkácsi várat,amelyet az osztrák abszolutizmus Olmütz és Kufstein szinonimájává degradált. Bár utja nagyon sietős,a nyomasztó légkör hatása alatt mégis papirra veti rövid,tömör értékelő sorait.

"A vár alatt, a domb oldalán,szőlőt termesztenek... nem szeretnék a borából inni... azt gondolnám, a rabok könnyeit iszom. A börtönöket nem mutatták meg,talán mert egyedül s egészen ismeretlen voltam, vagy senkit sem eresztenek a föld alá?... nem tudom. Egy teremben többek között ott van Rákóczi Ferenc és Zrinyi Ilona arcképe is.Más helyen órákig elnéztem volna e dicső képeket,de itt csak futólag szemléltem őket,mert siettem kifelé... Tudj ismen,e falak közt ugy összeszorult a keblem,hogy alig birtam lélegzetet venni.Érzéseimet leirtam egy versben.Azok kinos érzések voltak. 1800-ban és 1801-ben az itteni foglyok egyike volt Kazinczy Ferenc. Szegény Kazinczy! - Szegény haza!"[37].

Az emlitett vers, A munkácsi várban, a költő hasonló gondalatait,a zsarnokság elleni olthatatlan gyülöletét fejezi ki.[38].

Még aznap tovább is indul Munkácsról,ahonnan csak "egy jó etetés" Beregszász. Utközben a mezőn, a déli hőségben is dolgozó szénagyüjtő parasztasszonyokat lát. Ez adott ihletet a Meleg dél van c. költemény megirásához.

Csak rövid ideig időzik a magyar városban, siet Szendrey Juliához. Ahová betért,az 1846-ban épült egykori bergszászi kocsma épülete ma is ott áll a város központjában.Hosszu ideig Oroszlán szálló volt a neve.

"Bár emléktábla nem jelzi,hogy a költő itt szállt meg, /Petőfi születésének 150. évfordulója kitünő alkalom arra,hogy pótoljuk ezt a mulasztásunkat/ a szájhagyomány mégis számontartja ittjártát.[39] 1922 decemberében - Petőfi születésének századik évfordulója alkalmából - ebben az épületben rendezték az ünnepi estet."[40].

A költő Badaló községnél kelt át a Tiszán és hagyta el a mai Kárpát-Ukrajna területét. Amig kocsisa a lovakat etette,Petőfi a templom tövében megpihent.Ennek emlékét őrzi a templom falán elhelyezett emléktábla a főut felőli részen, valamint a község legszebb utcájának neve.Az emléktábla szövege a következő:

" A Szatmármegyei Erdődre menyasszonyához utaztában e szent falak tövében haladt el 1847 julius 17-én Petőfi Sándor, a magyar nemzet világhires dalnoka és a szabadság hősi halált halt apostola.Emlékét az idők végezetéig megőrzik a dalaira dobbanó magyar szivek. E táblát a szebb magyar jövőért Petőfi szellemében dolgozó Kárpátaljai Magyar Faluszövetség állitotta 1938 nyarán."[41].

Petőfi levelei és a történelem tanusága szerint a költő felvidéki utját ezen a területen sehol sem kisérte ünneplő tömeg,még ismerőse sem akadt.A nép, a szegénységben és irástudatlanságban élő nép,sokáig nem is hallott a költő utjáról.Ez vonatkozik ruszinra és magyarra egyaránt.Csak kevesek,a legjobbak,az "irástudók" egy része, az előrenézők és előrelátók melengették Petőfi örökségét, a hivatalos Magyarországnak

és a burzsoa Cehszlovákiának nem volt érdeke az igazi Petőfinek, a forradalom dalnokának a népszerüsitése. Sőt: minden eszközt megragadtak,hogy az igazi forradalmárt meg ne ismerhessék a tömegek. Nemhiba jajdul fel a kései utód:

...gonosz Tél van s e kis családnak
tüze,Petőfi - az Eszme: hol van?[42]

Hosszu időnek kellett eltelnie,hogy a Nép,amellyel és amelyért küzdött tüzön-vizen át,igazán szivébe fogadhassa.Hatalmas történelemformáló eseményeknek kellett megrázkódtatnia és megváltoztatnia a világot,hogy a nép elfoglalhassa helyét"a jognak asztalánál",hogy "a szellem napvilága" rávilágithasson,hogy megismerhesse Petőfi életmüvét és hogy ez az életmü határainkon tul is megkaphassa azt a méltó elismerést és tiszteletet,amelyet Petőfi már életében megjövendölt:

"Anyám,az álmok nem hazudnak;
Takarjon bár a szemfödél:
Dicső neve költő fiadnak,
Anyám,soká,örökkön él!

A régi Magyarország határain belül élő ruszinok irástudói,az értelmiség legjobbjai voltak azok,akik már a költő életében olvashatták - és mint később látni fogjuk- olvasták is Petőfi költeményeit.Ugyanakkor meglepő,hogy az első versforditások mégsem itt,hanem a "zordon Kárpátokon" jóval tul,Oroszországban keletkeztek. A legujabb irodalmi kapcsolattörténeti kutatások eredményei ugyanis azt igazolják,hogy Petőfi versei viszonylag korán eljutottak a keleti szlávokhoz[43],ahol a költő ha-

Tudományegyetem Könyvtár SZEGED József Attila

lála után tizenkét évvel már megszülettek az első orosz nyelvü forditások.[44]

Feltételezéseink vannak arra vonatkozóan,hogy Petőfi nevével,személyével,esetleg legismertebb költeményei egyike-másikával már a költő életében,illetve közvetlenül halála után megismerkedhettek az orosz értelmiség legkiválóbb és leghaladóbb képviselői Liszt Ferenc, Teleki Sándor és Zichy Mihály közvetitésével, ez utóbbi éppen oroszországi tartózkodása idején készitett Petőfi számos müvéhez,köztük Az apostolhoz is,illusztrációkat.

Arról viszont biztos tudomásunk van,hogy az orosz közvélemény érdeklődött a magyar forradalom és szabadságharc eseményei iránt.Több neves iró bizalmas,csak baráti és családi körben elhangzott vagy leirt állásfoglalása arról tanuskodik,hogy az orosz taársadalmi élet legjobbjai,a társadalmi fejlődésért harcoló irók,tudósok és politikusok együttérzéssel figyelték a magyarországi helyzet alakulását, a cári csapatok verségét kivánták,sőt tudomásunk van katonák és tisztek dezertálásáról is.[45]

Turgenyev 1849 julius 10-én ezt irja Pauline Viardotnak,a hires francia énekesnőnek:"Biztos forrásból hallottam a következő két hirt: a magyarok teljesen szétverték Haynaut Pozsony falai alatt...Ezzel szemben az oroszok megverték Dembinszkyt. A pokolba minden mezeti érzést! Érző embernek csak egy hazája van: a demkrácia,és ha az oroszok győznek, a demókrácia halálos csapást szenved!

Egyetlen nappal később kelt Csernisevszkij naplójegyzete: " A gyakorlat a magyarok barátja. Az oroszok vereségét kívánom ott, s ezért kész lennék sok mindent feláldozni!"[46]

Nyilvánvaló,hogy ezek és az ilyen jellegü vélemények akkor nem láthattak napvilágot és az orosz olvasóközönség sem láthatott kinyomtatott Petőfi verset, hiszen a cári kormány minden tőle telhetőt megtett a forradalmi eszméknak az orosz birodalomba való behatolása ellen.[47] Ugyanis talán éppen azokban a napokban inditották halálos szibériai kényszermunkára a Petrasevszkij-kör tagjait,köztük Dosztojevszkijt és Plescsejevet,amikor itthon is megkezdődött a leszámolás a szabadságharc aktiv résztvevőivel.

Igy tehát Petőfi neve csak 1853-ban jelenhetett meg először az oroszországi sajtóban, a demkrata irányzatu Отечественные записки c.folyóiratban a Венгерская литература в последние три года c.közleményben: "Csokonai megalkotta a népi irányt,mely ötven év mulva erősödött meg teljesen Petőfivel!"[48] Ennek a merőben informativ jellegü cikknek félmondatos Petőfire történő utalása után 1858-ban,tehát már az osztrák-orosz viszonyt hidegebbé tevő krimi háboru után Petőfiről önálló cikk jelent a szürek és jellegtelen Иллюстрация c.lapban az első orosz nyelvü prózai Petőfi versforditások kiséretében /Én és a nap,Feleségem és kardom,Hol vagy régi kedvem,Holdvilágos éj,Két vándor/. Az Иллюстрация egyébként,mint a Petőfiről szóló első

orosz nyelvü cikk,csak bibliográfiai szempontból jelentős,no meg ezért,mert ezzel együtt jelent meg Oroszországban először a költő arcképe.[49]

1861-ben jelenik meg egy alaposabb tanulmány Petőfiről a Русское Слово c. demokratikus folyóiratban Sz.N. Palauzov bolgár származásu történész tollából, aki maga is részt vett népe felszabaditó mozgalmában. A cenzura, valamint a szerző demokrata,de nem forradalmi nézetei következtében a Petőfi kép nem teljes ugyan,de alaposssága és a szabadságharc iránti rokonszenve messze az eddigiek fölé emeli.

Petőfi első orosz költői tolmácsolója Mihail Larinovics Mihajlov volt /1829-1865/,akinek hagyatékában két Petőfi versforditás maradt fent: A dal és a Falu végén kurta kocsma,amelyeket,természetesen,közvetitő nyelv /német/ segitségével forditott le. Ezek a forditások annyira jóknak és időtállóknak bizonyultak,hogy a Falu végén kurta kocsma még az 1952-es nagy orosz Petőfi kiadásba is Mihajlov forditásában került be.[50] Pontosan nem állapitható meg,mikor ismerkedett meg az orosz költő Petőfi müvészetével."Mindenesetre letartóztatásakor,1861 augusztusában a forditások már készen voltak".[51]

Ezekben az években a maga korában igen népszerü,de azóta már elfelejtett Benegyiktov is közzé tett néhány Petőfi versfordátást "tetszetős,de korántsem eléggé tömör forditásban"[52] /Pl.Az őrült,Mi a dicsőség,Szállnak reményeink, A bánat? egy nagy óceán/.

Az 1870-es évek után a forradalmi-demokrata irányzatot követő "Gyelo" c.folyóirat több mint hatvan Petőfi verset publikál,elsősorban olyanokat,amelyek a szerkesztők eszméivel rokon mondanivalót fejeznek ki, / A farkasok dala, Pató Pál ur, A rab, A magyar ifjakhoz, A vén zászlótartó, Ha az isten, Világosságot,Rongyos vitézek,stb/ bár a cenzura sokszor megcsonkitotta ezeket a költeményeket.

Amint a kor cenzori jelentéseiből is kitünik,igen sok baj volt a Petőfi versekkel.Ezeket jórészt Seller-Mihajlov forditotta /1838-1900/,aki a lap külföldi irodalmi rovatát vezette. A Вестник Европы -ban Olga Mihajlovna Csjumina forditásai jelennek meg,aki először francia közvetitő nyelv segitségével,majd Szabó Endre nyersforditásai alapján dolgozik. A költőnőt később éppen Szabó Endre közbenjárására a Petőfi Társaság tb. tagjává választották.[53] Ugyancsak Szabó Endre segitségével végezte forditói munkáját N.Bahtyin,költői nevén N.Novics, aki "Kis antológiák" sorozatban I Idegen mezőkről" és " Magyar költők" c.kötetekben jelentette meg forditásait.

1899-ben,Petőfi halálának 50 éves évfordulóján,számos folyóirat közölt megemlékezést és forditásokat, vagyis a század végére Petőfi elfoglalta "méltó helyét az orosz olvasó világirodalom képében,neve bevonult az antológiákba és lexikonokba".[54]

A század elején folytatódnak a publikációk az egykoru folyóiratokban,de a hivatalos Oroszország politikai

légköre továbbra sem teszi lehetővé a forradalmár költő,illetve életmüve teljes megismerését és megitélését. Az igazi Petőfit az orosz nép csak az Októberi Forradalom után ismerhette meg.

Hihetőnek látszik - bár csak feltételezés - hogy a közös nyelvet beszélő és az irodalmi kapcsolatokat minden gátló tényező ellenére is fenntartó kárpátaljai értelmiség közvetitésével jut el Petőfi "az Alföld tengersik vidékéről" "Verecke hires utján" át az egységesebb,fejlettebb és haladóbb irodalmi életet képviselő Galiciába,ahol az ukrán irodalmi élet továbbélését a bécsi stratégia által akkor már megengedett, viszonylag szabadabb,liberálisabb társadalmi-politikai atmoszféra is lehetővé tette.

A kutatások jelenlegi állása szerint az első ukrán nyelvü Petőfi versforditás 1891-ben jelent meg a lvovi "Zerkalo" cimü folyóiratban /No.19-20/ У лісу пташка є своя / Az erdőnek madara van/ cimen, "K" aláirással, tehát a fordító ismeretlen.[55] Feltételezéseink szerint az ismeretlen fordító azonos lehet K.Usztyijanovics-csal,bár a legnagyobb ukrán irói álnév-gyüjtemény ezt nem emliti.[56]

Ugyancsak a Kárpátokon tul, a Monarchia ukránlakta vidékén lobbantja fel az "üstökös" egy csóváját a tehetséges költő és prózairó,tudós és demokrata politikus,I.Franko barátja, Oszip Makovej /1867-1925/.Az emlitett folyóirat ötödik számában publikált Елегія місяця / A hold ekégiája/ c. verset tartották 1973-ig az első ukrán forditásnak. A költemény kiválasztása nem lehetett véletlen müve,minthogy ro-

konvonásokat tartalmaz Makovej müveivel,amelyek a Monarchia népelnyomó rendszere,valamint olyan költők ellen irányulnak,akik a mindennapi élet problémái elöl az álromantika utvesztőiba futnak.[57] Bár a fordító helyenként fölöslegesen használja a tájszavakat, megsérti a cezurát, a két szöveg egybevetése azt mutatja,hogy Makovej hiven adja vissza a vers gondolatmenetét, a költői képeket,a ritmust és a rimet.Mindez arra vall,hogy ha nem is eredetiből forditott,de a forditást egyeztette az eredetivel.

Jelentős Vaszil Scsurat /1871-1948/ forditói tevékenysége.Irodalmi müködése sokoldalu, de "költői tehetsége főként forditásaiban mutatkozott meg"[58] 1895-ben tette közzé a lvovi "Gyilo" c. lap 228.számában Petőfi verseinek válogatását a következő cimen: Нові спІви на старІ мотиви. За мадьярським поетом,Ал.ПетефІ-м написав В:Шурат. /Uj dalok régi motivumok nyomán. Petőfi Sándor magyar költő után irta V.Scsurat/.

Ez a válogatás 12 költeményből áll; ezek közül néhány költemény bekerült Scsurat 1898-ban Мої листи cimen megjelent gyüjteményes kiadásába is.

1896-ban a "Gyilo" 262.számában megjelent egy válogatás Scsurat forditásában Свiтова поезiя / A világ költészete/ cimen,amelybe Petőfi Egy kritushoz c.verse került be. "Magának a válogatásnak a cime is,amelyben helyet kaptak V.Hugo,Jan Kasprowicz,F.Tyucsev,R.Burns, arról tanuskodik,milyen nagyra értékelte a forditó

Petőfi költészetét.Megjegyzendő,hogy Scsurat nevéhez füződik az első és eddig egyetlen ukrán forditása Arany Keveháza c.elbszélő költeményének. A mü publikálásakor a forditó a következőket irta: Arany János /1817-1882/ Petőfi mellett a legismertebb magyar költő.Tehát a magyar költészetben az első helyre Petőfit állitja.[2] 59 Megállapitható,hogy az ukrán müforditás akkori fokán, Galiciában,figyelembe véve az ukrán irodalmi nyelv fejlettségét és valamely /elsősorban a német/közvetitő nyelv igénybevételét,a forditók hüek maradtak az eredetihez. Az irodalomnak tett nagy szolgálat mellett Scsuratbesetében igen pozitiven értékelendő az a tény,hogy megbirkózott Petőfi egyik legnehezebb költeményének, Az őrült-nek a forditásával is.

Összehasonlitásul közöljük Petőfi A költészet c.versének utolsó sorait V.Scsurat és J.Skrobinec forditásában:

... a költészet...
"szentegyház,ahová belépni
Bocskorban,sőt mezitláb is szabad"

Поезія - то храм,святиня божа:
Зайти до храму того каждий може -
Будь він в пантофлях,будь він навіть босий.
/В.Шурат/

Поезія - це храм,куди подоба
І в постолах, І босому ввійти. /Ю.Шкробинець/

A rövidéletü és méltatlanul elfelejtett I.H.Pleskan /1866-1902/,a tehetséges költő is segitette a magyar szabadság dalnokának ukránföldi utját.Pleskan élete

utolsó éveiben megpróbálta sajtó alá rendezni költői müveit,de korai halála megakadályozta munkája befejezését. A kéziratban fennmaradt és csak nemrég előkerült irásai között,a Lermontov és Heine forditások mellett megtalálták Petőfinek Az őrült c.versét is,melynek szenvedélyes hangulata különösen közel áll Pleskan érzelemvilágához.[60] Pleskan forditásairól és utánköltéseiről Vaszil Kosztascsuk tanulmányt is irt.[61]

A következő költő,aki Petőfit nemcsak Ukránföldön, hanem Szibéria hómezőin is igyekszik népszerüsiteni, a Dnyeperen tuli Ukrajna szülötte és igy a cár alattvalója.Pavlo Hrabovszij /1864-1902/ élete a 18 éves korában tartott házkutatás után bebörtönzések,rendőri felügyeletek,szibériai deportálások sorozatából áll.Idegen nyelveken beszélő fogolytársai hatására kezdi meg legfontosabb müvészi munkáját: a müforditást. Az irkutszki börtönből küldi sulyos körülmények között irott müveit I.Frankonak Lvovba,minthogy Oroszországban tiltott volt minden nyomtatott ukrán szó.Először versei jelennek meg ПролІсок /Hóvirág/ cimen,majd oroszból készült müforditásai: Твори Івана Сурика / Ivan Szurik müvei/,illetve nyugati és különböző szláv költők versforditásai: З чужого поля / Idegen mezőkről/, Köztük Byron,Carducci,Leopardi.Heine,Vazov,Botev,Zmaj-Jovanovics,Puskin, valamint azóta már feledésbe ment költők müvei. А З пІвночІ /Északról/ c. 1896-ban kiadott kötetben néhány saját verse mellett angol és orosz

költők verseinek fordításait találjuk meg.Bár időközben "szabadlábra" helyezik,sulyos betegsége miatt már nem gondolhat a tervezett Lvovba való szökésére,igy csak további müvei érkeznek: 78 különböző nemzetiségü költő százhat verse. A költők között először találkozunk a magyar költészet két nagy képviselőjének, Petőfinek és Aranynak a nevével. Két Petőfi vers került be ebbe a válogatásba: Falu végén kurta kocsma és a Füstbe ment terv.

Élete utolsó állomáshelyén,Tobolszkban állitja összsze 1899-ben Хвиля /Hullám/ cimen tervezett müfordításkötetét: 88 költő 138 versét,köztük 21 magyar költő 44 költeményével. Egy-egy költő átlagban csak egy-két verssel szerepel, Petőfinek viszont husz költeménye került be a gyüjteménybe. Ez a szám is igazolja,hogy "Hrabovszkijnak a legkedvesebb költője Petőfi Sándor volt. A megjelent és tervezett kötetekben szereplő huszonkét Petőfi versen kivül a nagy magyar költőnek még tiz versét forditotta le,amelyeket az Irodalomtudományi Közlöny[62] tett közzé.[63] A Хвиля kézirata csak a szovjet rendszerben látott napvilágot Вибранi поезiї cimen /1941/,illetve a háromkötetes akadémiai kiadásban is megjelent 1959-ben.

Mint ahogy ezt Radó György idézett cikkében bizonyitja,Hrabovszkij a Petőfi forditásokat orosz szövegek alapján végezte.Egyetlen olyan költeményt sem forditott le, amely addig orosz forditásban meg nem jelent volna. N. Bahtyin 1897-ben N.Novics irói álnéven közzétett magyar költészeti antológiájából[64] forditotta ukránra a következő verseket: A csaplárné a betyárt szerette..., A dal, A

vándorlegény, Bucsu /Alig viradt.../,Élet és halál, Falu végén kurta kocsma, Feleségem és kardom, Fönséges éj!, Füstbe ment terv,Ha férfi vagy,légy férfi, Hol vagy te,régi kedvem...,Keresztuton állok, Le az égről hull a csillag...,Lopott ló, Megfagy a sziv,ha nem szeret...,Milyen lárma,milyen vigadalom...,Nem ért engem a világ...,Nem sirok én...,Szabadság,szerelem...,Szállnak reményink...,Szeretném itthagyni...

A hátralevő 11 versből,amelyet Hrabovszkij még leforditott,hat költemény megjelent Novicsnak egy másik gyüjteményében.[65] Ezek a következők: Elmondanám..., Kellemetlen őszi reggel...,Mi foly ott a mezőn..., Mint lót-fut a boldogság után...,Te szivemnek szép gyönyörüsége...

A még nem emlitett öt vers közül kettő A.N.Plescsejev forditásában jelent meg /Dicsérsz,kedves...,Puszta föld ez,ahol most járok.../. A rab, A magyar nemes, Boldogtalan voltam c. versek más orosz forditásban voltak ismertek. Radó György, a Puszta föld ez,ahol most járok c. Petőfi vers orosz és ukrán forditását egybevetve az eredetivel, a sorok számával /14,16 ill.20 sor/, a tartalom fokozatos feloldódásával a költői licenciát nyomon követve kézzelfoghatóan igazolja a magyar - orosz - ukrán sorrendet.[66]

A kijevi Sevcsenko Irodalmi Intézet kéziratgyüjteménye azt is dokumentálja,hogy Hrabovszkij forditásainak szerkesztői munkáját, a kisebb javitásokat,maga I. Franko végezte.

A harmadik keleti szláv népnek a nyelvén - belorusz nyelven, eddigi ismereteink szerint, csak 1956-ban szólalt meg Petőfi költemény. A fordító, Mikola Hvedarovics, 1971-ben gyüjteményes kötetben adta ki Petőfi fordításait. A 68 költeményt tartalmazó kötet előszavát Radó györgy irta,[67]

IV. Az első kárpátaljai fordítások

A Monarchia nemzetiségei történelmének ismeretében és az eddig elmondottak alapján jogosan feltételezhető,hogy a ruszinlakta felvidéken találhatók a legkorábbi Petőfi fordítások,hiszen a "forradalom dalnoka" személyesen is megfordult ezen a vidéken.És bár ugy érezte és azt irta,hogy Munkács várában "egészen ismeretlen" volt, az ungvári várban igen sokan ismerték volna és az "Egri hangok" mintájára megszületett volna az "Ungvári hangok" is. Hiszen az biztos,hogy az ungvári ruszin értelmiség köréből kerültek ki azok, - és ezt tények is igazolják - akik már a költő életében olvasták verseit. Az is tény,hogy a ruszin értelmiség fiataljai a hivó szóra siettek Kossuth zászlói álá.[68] Petőfi közvetlen lelkesitő hatása teljességgel kimutatható. Hiszen még a "semleges" vagy "ellenséges" eperjesiek között is találunk olyat, pl. O.Pavlovics /1819-1900/ költő személyében,aki az"1848-49-es magyar forradalamat lelkesedéssel fogadta,erről tanuskodnak az 1848-ban irt és kéziratban fennmaradt "szabadságról" szóló irásai" is. A Forradalom mellett áll,mert "Кошутова война свободу дала колишнім крі-пакам І Іх тепер не гонять на панщину"

Ungváron szinte teljes a csatlakozás a forrdalomhoz

és a szabadságharchoz. A teológia hallgatóira nagy hatással volt a hitsorsos papfiu,Vasvári Pál,akinek példájára sokan jelentkeznek honvédnek.[69] Sőt, 1849 május 12-i keltezéssel a Nemzeti dal nyilvánvaló hatására "Szabadságdalt"-t nyomtatnak ki és terjesztenek a városban. A költeményről Sztripszky Hiador megállapitotta,hogy az Rabár Iván /1830-1916/ müve.[70]

A kinyomtatott költemény összehajtható papirlapon jelent meg,amelynek első oldalán a következő cim volt olvasható:

S Z A B A D S Á G

D A L

Az ungvári g.k. növendék

papságtól

/Nyomdai disz: lira fametszettel/

U N G V Á R T

Nyomatott Ellinger Jánosnál

1849

A belső lapon olvasható a költemény teljes szövege:

Riadj magyar örömre fel:
Kin álmaid enyésztek -el.
Enyésztenek keserveid
Szabad hazám - bus éjjelid.
Riadj azért örömre fel
Te szenvedő magyar kebel!

Zokogva nézted zsarnokid
S reményt veszitve -kinaid!
Siralmaid panaszira
Derült hazánk zord nappala.
Riadj azért örömre fel
Te szenvedő magyar kebel!

Derü hasad borulaton,
Enyészet a zsarnokon.
Sötét sirok ürege már
Nép-zsarnokot ölelni vár.
Riadj ezért örömre fel
Te szenvedő magyar kebel!

Le zsarnokot,a sirba le,
Szabad hazánk és nemzete!
Uralni téged Ausztria -
Esküszik,hogy nem fog soha!
Riadj azért örömre fel,
Te szenvedő magyar kebel!

Ungvárt, Május 12-kén 1849.

Sztripszky nem tartja szükségesnek bizonyitani a vers szerzői hitelességét.Ez érthető,hiszen ő még személyesen ismerte a költemány szerzőjét és látott eredeti példányt is a kiadványból![71] Sajnos, a felszabadulás után egyetlen példány sem került elő.

Mi nemrég felfedezett irásbeli bizonyitékkel is tudunk szolgálni az 1848-49-es eseményekben személyesen is részstvett szem- és fültanu,Alekszander Homicsko,a "Karpat" c.folyóirat szerkesztője tollából,aki 1885-ben kezdte meg publikálni folytatásokban visszaemlékezéseit,amelyekből az elmondottak bizonyitására közöljük a következő sorokat: "Дня 5-го мая 1849. открылось общество/ H i t t a n i/ въ присутствии епископа,капитула,столичных чиновниковъ,гражданъ и повѣренника правительства/Kormánybiztos/ съ большимъ торжествомъ... Первая рѣчь была на мадьярскомъ языкѣ. Вторая рѣчь, держана Александромъ Пуза... была на русскомъ языкѣ о вѣрѣ и любви къ нашему русскому народу. Вотъ 30-35 клириковъ пошло въ "гонведы"... Имѣли мы и нашъ особенный имнъ"Riadj magyar" /сочинение Іоанна Грабаря, нынѣшнаго славно управляющаго народными школами въ Угочи,пароха В.Комятского/.СIе стихотворение,составленное и на пѣснь,позже,въ 50-омъ году имѣло ролю и въ процессе епископа Поповича."

Adatunk van arra is - magyar barátsággal éppen nem vádolható szerzőtől a burzsoa csehszlovák éra idejéből - hogy az 1848-as események hatása alatt az ungvári teológia tulbuzgó hallgatói azt is kérték,hogy az egyháztörténelem előadások magyar nyelven folyjanak,[72]. Ez azzal magyarázható,hogy abban az időben Petőfi szabadságköltészete kifejezhette a ruszin népnek,mint elnyomottnak a szabadságvágyát is,hiszen Petőfi életében az elnyomott magyar nép költője volt.[73]

Nem volt szokatlan jelenség az sem,hogy ruszin költő magyar nyelvü verseket is irt. A már emlitett "Karpat" c.folyóirat 1872.évi 2.számában kétnyelvü,szinte szóról-szóra azonos szövegü verses névnapi köszöntő jelent meg Pásztélyi Kovács János püspök tiszteletére "az ungvári papnevelde irodalmi gyakorló köre"aláírással. A 48-as forradalom idején meghurcolt Duhnávicsnak is vannak magyar nyelven irt versei.[74] Éppen ezért az sem csodálatos,hogy 1972 októberében J.Kacsij ungvári muzeológus talált egy jóval későbbi /1902/, Petőfi emlékének szentelt kéziratos magyar verset, amelyet szintén kárpátaljai ruszin költő és etnográfus,Zlocky Teodor irt, aki a maga korában sokat publikált a folyóiratokban,olykor magyar nyelven is.[75]
Az emlitett vers öt négysoros strófából áll, a cime: Petőfi Sándor. A szabdságharcben elesett költőt idézi és siratja:

Föltünt,mint meteor,eltünt,mint a villám;
Fényes,de rövid volt élete fútása.

Ó csodás jelenség,földön égi csillám,
Nagy,kinek eddig nincsen méltó mása.

Volt,és nincs egyszerre,mint egy fényes álom,
Nem láthatsz által a sürü homályon.
Jobb is tán nem látnom azt az átkos lándzsát,
Mely honszerelemben oly dus szivet járt át.

Átkos gyilkos lándzsa van kozák kezében,
Hős költőkirálynak a szivébe döfve,
S ó én nyomorult lény! tán elmém nincs épen,
Nem mondhatok átkot, a nyelvem lekötve.

A ruszin értelmiség tulnyomó többsége ebben az időben "hivatalból" is kétnyelvü volt: munkájánál, munkakörénél fogva kellett ismernie mindkét nyelvet, főleg a papnak,kántortanitónak,tanárnak,mert az áthelyezések során bármely vidékre kerülhetett,sőt egy parochia vagy iskola is megkivánhatta és megkivánta a két nyelv szinte tökéletes tudását.[76]

Ha tehát az értelmiség legjava ismerte Petőfit és mindkét nyelvet,nem feltételezhető-e,hogy meg mag akarta ismertetni népével is /ha nem is az igazi,de az akkor már "engedélyezett"/ Petőfit költeményein keresztül? Vagy nem igy kell-e értelmeznünk azt a csak közelmultban ismertté vált és irodalomtörténetileg is értékes tényt,hogy a ruszin mellett magyarul és latinul is verselő Vaszil Dovhovics /1783-1840/ huszti parochus, az MTA későbbi levelező tagja,leforditotta Petőfi szellemi elődjének,Csokonainak több versét a

"nép nyelvére"[77] Vagy azt,hogy Ivan Ripa /1764-1851/ "переклав "Піснь Святому Стефану,царови угорському, що дослівним перекладом старої угорської пісні із збірника Яноша Кайонія."

Ugyanakkor a /sajnos igen későn indult/ kutatások sovány eredményei a hatvanas évek közepéig csak arról adtak számot,hogy a legkorábbi Petőfi forditások Kárpátalján a XX.század első évtizedének második feléből valók.Mi lehet ennek a "nagy lemaradásnak" az oka?

Az eddig elmondottak már néhány tényezőre rávilágitottak. Tovább haladva ezen a soron fel kell elevenitenünk az is,hogy amellett a kiméletlen terror mellett, amely a szabadságharc leverése után Kárpátalján is azonnal éreztette nyomasztó hatását nemcsak politikai /Popovics püspök meghurcolása,házi őrizete/,de szellemi téren is / hiszen a nem magyar népek - igy a ruszinok is - végül is Bécstől ugyanazt nyerték jutalmul, amit a magyarok büntetésül/,okvetlenül gátló tényezőként kell értékelnünk Kárpátalja gazdasági elmaradottságát és kövtekzésképpen kulturális-szellemi szintjének igen alacsony mivoltát.A nyomor és éhinség mellett,ugyanugy mint Galiciában, a lakosság tulnyomó többsége irástudatlan,[78] s bármennyire is a "szociális forrongás csirájá" rejti magában,szervezetlensége és megosztottsága miatt még "passziv rezisztenciáról" sem beszélhetünk.

De ha a gazdasági és politikai helyzet jobb is lett volna,mint ahogy ez utóbbin Dobránszkyék császárhüsége nyomán Bécs a "divide et impera" kormányzási el-

alapján némileg és időnként igyekezett is "javitani"[79] maga a nyelv viszonylagos elmaradottsága,nem egységes mivolta igen nagy hátrányt jelentett az irodalmi élet kialakulására és fejlődésére. Hiszen az egységes irodalmi nyelv létrehozásáért küzdő будитель Alekszander Duhnovics /1803-1865/,Kárpátalja első igazi költője, csak nem sokkal a szabadságharc előtt kezdi meg komoly és hatékony irodalmi müködését.[80] És a mostoha történelmi körülmények ismeretében teljesen érthető is,hogy a keleti testvéreitől mégis csak elzárt, a Kárpátokon belül élő ruszin nép irodalma csak ilyen későn és nehezen alakul és fejlődik,főleg ha figyelembe vesszük,hogy a testvéri orosz nyelvet elnyomása alatt élő ukrán nép saját irodalmát, azaz az önálló ukrán nyelvü irodalmat is csak I.P.Kotljarevszijtől /1769-1838/ számithatjuk.

Sulyos tehertételt jelentett az is,hogy a nemzeti öntudatra ébredéssel együtt a cári csapatok is megjelentek és bár"csak a kárpátaljai értelmiség csekély számu képviselői,Dobránszky Adolffal az élén,támogatta az intevenciósokat" ismerjük ennek a negativ hatását,[81] többek között megindultak a nyelvi harcok,amelyek végül is csak 1945 után szüntek meg az egységes ukrán irodalmi nyelv bevezetésével.

A nemzeti öntudatra ébredés,a nemzeti kultura megteremtésére irányuló törekvés magával hozta egy nyomda létrehozásának igényét és tervét.Bár a püspökök már korábban is felvetették a nyomdaalapitás gondolatát,ez azonban nem lett volna rentábilis,csak az egyházi köny-

veket állitotta volna elő,minthogy Sztripszky jóhiszemü megállapitása szerint az 1840-es évekig olvasóközönség nem volt.[82] A nagyfoku analfabétizmus csak igen lassan szünik,csak az értelmiség olvas és még 1860 után is nem egyszer olvasóközönség hiányában szünnek meg a folyóiratok,bár erős befolyásoló tényezőként a nyelv is közrejátszik.[83]

1698-tól Nagyszombat,Kolozsvár,Nagykároly,Buda és Kassa,1850-től 1862-ig Bécs és Przemysl látja el a Monarchia cirillbetüs igényét.Csak mint érdekességet emlitjük meg,hogy1837-ben Budán nyomtatták ki az ukrán irodalom olyan jelentős müvét,mint a "Русалка Дністровая" c. almanach,amelyet a lvovi "Руська Тройця"/М.Шашкевич, Я.Головацкий, И.Вагилевич/ állitott össze.

1845-ben Ellinger kassai nyomdájának filiáléja jön létre Ungvárt,többek között itt nyomtatják ki a már emlitett Szabadságdalt is.A latinbetüs nyomda láttán hamarosan megindul a szervezkedés egy cirillbetüs nyomda létrehozására s már 1849 december 7-én tervezet is készül,de,ugy látszik, a szabadságharc tapasztalatai alapján Bécs jobbnak látja a nyomda elhelyezését egy központi helyen és igy Budán jelenik meg a Kárpátaljának szánt első cirillbetüs ujság. Ez viszont azt eredményezte,hogy a kárpátaljai szerzők inkább Lvovba küldték cikkeiket.

Az 1857-ben a Szent István társulat anyagi támogatásával megjelent Церковная Газета majd a Церковный Вѣстникъ szerkesztője, Rakovszky Iván nem tudta maga illete

illetve folyóirata köré gyüjteni sem az irókat , sem a kialakuló olvasóközönséget. Ugyanis nemcsak Buda miatt küldték irásaikat Lvovba a publikálni szándékozók,hanem azért is,mert Rakovszkyt nyelvileg a bécsi orosz követség protopópája,Rajevszkij,ill. az ürömi pravoszláv pap,Vojtovszkij "támogatta",orosz nyelvre forditván a cikkeket - és kárpátaljai irók ezen a nyelven irni nem tudtak vagy nem akartak, az olvasók pedig nem értettek.[84]

Önálló nyomda végül is csak az Októberi diploma után,1861-ben létesült Ungvárond de cirill betü csak 1863-tól van /héber betü hamarabb volt/,amikor is megjelenik az első Мьсяцеслово/на 1864 рок/ Alekszander Homicsko szerkesztésében.

Az 1867-től kezdődően és néhány évig /esetleg évtizedig/ több-kevesebb sikerrel megjelenő,gyakran egymást váltó lapok / Свѣт,Новый Свѣт, Учитель, Сова, Карпатъ, Листокъ,Наука/ az emlitett három nyelvi irányzat és bizonyos politikai orientációk között ingadozva, anyagi nehézségekkel küzködve igyekeznek kialakitani szerkesztőgárdájukat, maguk köré tömöriteni az irókat és olvasókat. Megszünésük okaira és körülményeire jellemzően világit rá a "Szvit" 1869.évi 33. számának egyik cikke: "Amig mi Moszkva és a kulikovi mezők tájain bolyongunk ,otthon leég házunk... és sem a Don mellől,sem Kulikovból nem jön senki azt oltani". A célzás a cikkek témájára és nyelvezetére egyaránt utal.

A folyóiratok hasábjait politikai irányvonaluktól

függően orosz,ukrán és helyi szerzők elbeszélései és versei töltik meg, igen kevés a magyar vagy külföldi irodalomból való átvétel, azaz alig van fordított irdalom.Ez a tendencia, természetesen, teljesen érthető.Ezt a törekvést csak intenzivebbé tette a kiegyezés utáni magyar nemzetiségi politika.

Végül,de nem utolsósorban a teljes igazság kedvéért nyiltan ki kell mondanunk,hogy valójában nem volt sürgető igény és szükség a magyar irodalom, a magyar költészet és ezen belül Petőfi verseinek leforditására. Jellemző epizódként közöljük a korabeli ruszin nyelvü sajtóben magyar nyelven megjelent "Hangok a febr.11-ki papneveldei "Disz ünnepélyről" c.tudósitás 4.pontját: " A szavalók közül Matuska T.Béla II.é. pn.nyerte el leginkább az elismerés babérját Petőfy/!/ "Utolsó alamizsnájának" jeles előadásával.[85]. A ruszinnal vegyes egyházi szláv nyelvü teológián a ruszin és magyar falvakba is készülő növendékek,a szintén két nyelvre képesitett tanitók, a magyar iskolákat végzett más értelmiségi "vájt fülüek" / főleg Buadapesten végzettek/ jól értették és eredetiben jobban élvezték a magyar irodalmi müveket eredetiben,mint az akkori kárpátaljai vagy a mégsem anyanyelvenek számitó ukrán vagy orosz nyelven. Az irodalmat pedig éppen hogy csak izlelgető olvasó pedig szivesebben olvasta a saját népe életéből vett,ismert témáju és nyelvü irodalmi,elsősorban folklór jellegü alkotásokat még akkor is,ha a nyelvi nehézségek miatt a szerkesztő olykor magyar

nyelvü szemantizációval sietett is az olvasó sgitségére.[86]

Ha pedig elfogadjuk Csukás István megállapitását,- és el kell fogadnunk,mert igaz - hogy a szlovák irodalom nem volt felkészülve a teljes,az igazi Petőfi befogadására, még hatványozottab mértékben vonatkozik ez, /meggyőződhettünk róla/ a gyerekcipőben járó kárpátaljai ruszin irodalomra.[87]

Meggyőződésünk,hogy a közölt tények és adatok alapján megállapitott kövtekeztetéseink elegendő magyarázattal szolgálnak a kutatásoknak azokhoz a soványnak látszó eredményeihez,amelyek csak a XX.század elejéről tudják felmutatni az első kárpátaljai Petőfi forditásokat.

Nem szabad figyelmen kivül hagynunk azt a tényt sem, hogy a magyar irodalom ruszinföldi fogadtatásának kutatása a legutóbbi időkig nem kapta meg,helyesebben,nem is kaphatta meg az őt megillető helyet a kapcsolattörténeti kutatásokon belül,minthogy ilyen jellegü munka komoly tudományos alapossággal csak igeen későn - az 1939-44-es évek egynémely törekvését leszámitva - jóval a második világháboru után, A Kárpát-Ukrajnában készült uj forditások kapcsán indult meg.

Az első ilyenirányu tudományos megalapozottsággal irt tanulmányt Jurij Skrobinec publikálta 1968-ban, "Az apostol" forditásának utószavaként.[88] Tanulmányában a szerző a következőket állapitja meg: До початку нашого столiття належать перекладацьки спроби О.С. Келлiя /1864-1929/. У мiсяцесловi /календарi/ на 1909

рік він опублікував два вірші Шандора Петефі під назвами " Зазвонили уже давно на вечеръ " та " Думы Пяницъ "

/ Rég elhuzták az esteli harangot, Szomjas ember tünődése/.

Az első költemény illusztrációjaként a kedvesétől bucsuzó árvalányhaj-kalapos,hosszu-szürös legény áll a keritésnél.Megszokott kép ez a János vitézből. A másik költeményhez adott képen üres hordó és kecskelábu asztal mellett,faragott széken,kirámolt láda előtt ül szomoruan a "magyaros" népviseletbe öltözött "szomjas ember.

A kárpátaljai dialaktusban leforditott költeményekből összehasonlitásul közöljük az első két versszakot.

Зазвонили уже давно на вечеръ

По мадьярски написавъ: Алекс. Петевфи

Зазвонили уже давно
На вечеръ,
По селѣ миръ,ктобы ходивъ
Тутъ теперъ...?
Лемъ я хожу глядаючи
Собъ сонъ,
Але дармо - все обийде
Мене онъ.

Мѣсяць выйшовъ,свѣтятъ ужъ и
Звѣздочки:
Такъ блестятся,якъ оченька
Дѣвочки.

Природа спитъ,всяды тихо,
Миръ, покой...
Такъ прелестно бодрствовати
Въ ночи той...

Думы пяниць

По мадьярски написавъ: Александръ Петевфи

КІй-то за чортъ...! ЯкІй-то часъ...
Та нѣтъ въ скринѣ ани пѣнязь...?!
Вправдѣ такъ...
А бы-мь выпивъ - але якъ!

Суха студня - гарло мое,
Грѣе его жажды солнце;
Такъ палитъ,
Кедь винко го не скропитъ.

Az idézetekből[89] kitünik,hogy a forditások nyelvezete eltér az ukrántól és orosztól egyaránt. Ez a lexémahasználat mellett a helyesirásból is kitünik. A nyelvi kérdés egyik ismert szakértője szerint "ez a nyelv keveréke az egyházi és népi nyelvnek". Mindenesetre a nép értette.[90]

Óvatos fogalmazásban J.Skrobinec azt is közli, hogy "поезІю ПетефІ популяризував вІдомий закарпатський письменник XIX ст. Іван СІльвай /УриЇл Метеор, 1838-1904/. Ivan Szilvay a kor legismertebb,legtermékenyebb és talán a legtehetségesebb kárpátaljai költője és irója, akinek Lepke c.versét Szabó Lőrinc forditotta magyarra,[91] egy elszlávosodott magyar család sarja,[92] budapesti egyetemi hallgató korában /ide küldték a legtehetségesebb klerikusokat/ [93] közelebbről is megismerkedett a magyar

irodalommal,ezen belül Petőfi költészetével és eredetiből forditotta a verseket. Ezeket az egyrészt szájhagyományon alapuló, másrészt a költő önéletrajzából[94] vett ismereteinket a közelmultban konkrét adattal is alátámasztották Jurij Kacsij kutatásai, aki 1972.októberében egy 1905-ös naptárban /Мьсяцеслово/ rábbukkant Petőfi "Ivás közben" c. versének forditására.[95] A forditó: Uriel Meteor. Ez volt Szilvay irói álneve. Időközben J.Kacsij megtalálta a keresztlevél-nyomtatvány hátlapjára irt eredeti szöveget is. Minthogy Szilvay 1904-ben megalt, a kézirat,azaz a forditás nyilvánvalóan korábbi,pontos dátumát megállapitani természetesen nem lehet. A költő a kárpátaljai russzofil irányzat hive volt,természetes tehát hogy erre az orosz nyelvre, az un.язычIe - re forditotta le a költeményt. Hüen követte az eredeti versformát és a ritmust,kellő szinten adta vissza a vers nyelvi és müvészi sajátosságait. Ezt a megállapitást az alább közölt szemelvény is igazolja.

Среди питья

- Переводъ изъ Петевфи.-

Сколько бокалов я выпилъ?
Только пять,
Пять?... ей Богу, начинаютъ
Дѣйствовать.
Я было два-раза столько выпивалъ,
А теперь дро-дрогнутъ ноги на повалъ.

Дрогнутъ ноги, а языкомъ
Я пячусь,

Горлышко есть термопильска
Переузъ,
Леонидъ вино, стекъ кровью и умолкъ,
Мысли же мои то Сексъ... Рексъ... Ксеркса
полкъ.

Az eddig elmondottak ismeretében meg kell jegyeznünk, hogy Radó György összekeveri a Среди питья és a Думы пяницъ cimü költeményeket, amikor azt állitja,hogy "O.Kellij /1864-1929/ egy kárpáti kalendáriumban publikálta a Rége elhuzták az esteli harangot és az Ivás közben cimü Petőfi versek forditását."[96]

Kutatásaink eredményeképpen a kárpátaljai Petőfi forditásokat,helyesebben a forditások publikációjának időpontját jó öt évvel előbbre lehet datálni. Bár a közlés,illetve a kinyomtatás helye nem Kárpátalja,de de a ruszin olvasóközönség számára kiadott Negyilja c. folyóirat 1900 februári száma közöl egy Petőfi versforditást a következő cimen: Из Петевфия ,amelynek nyelvezete ugyanaz,mint az eddig bemutetott Kellij fordítások.

Összehasonlitási lehetőségként teljes terjedelmében közöljük a rövid költemény ruszin forditását. A vers eredeti cime: Alku.

Овчарю,ты бъденькій овчарю,
Полну грошми мошонку ти даю,
Перекуплю и твою бъднявку,
На додатокъ дай свою бълявку.

Коб'си гроши были лишь завдатком,
А заплата еще подостатком,
Тай цьлый свът далъ бысь ещ' верхъ тому,
Ще бы'мъ не далъ миленьку другому.

A szöveghüség,az eredeti versforma pontos megtartása, a tartalom és forma egysége,a költemény eredeti hangulata,népi zamatának visszaadása figyelembevételével a fordítást jónak,sikeresnek kell értékelnünk. Az eredetiből történt fordítás ténye egy pillanatig sem kétséges.Ez nem is meglepő a fordító ismeretében. A fordítás Sztripszky Hiador müve,aki pályafutása alatt irói, irodalomtörténeti,néprajkutatói munkáját a két nép barátságaának jegyében végezte megpróbálván összeegyeztetni a Magyar Tanácsköztársaság idején vállalt tevékenységét a Kárpátaljai Tudományos Társaságban végzett munkájával is.[97]

Az elmondottakon tulmenően legujabb kutatásaink azt is lehetővé tették,hogy az első kárpátaljai Petőfi versfordítás kérdésében átlépjük - visszafelé - a század határát is.[98] Az 1975-ben megtalált,tehát jelenleg a legelsőnek számitó kárpátaljai Petőfi versfordítás publikálása bár szintén a fővásosban történt, de fordítója kétségtelenül Kárpátalja szülötte.

Petőfi Séndor halálának ötven éves évfordulója alkalmából ugyancsak a "Negyilja" c. folyóirat 1899.évi 31. száma[99] rögtön az első és az azt követő oldalakon ünnepi megemlékezést közöl. A méltató ismerteti a költő rövid életrajzát,majd az ukránok Sevcsenkojához, az oroszok Puskinjához,a szerbek Zmaj-Jovanovicsához ha-

sonlitja és megállapitja,hogy Petőfi már elfoglalta méltó helyét a világirodalomban,hiszen minden kulturnép nyelvére leforditották.Megállapitja,hogy Petőfit alkalmas időben küldte az ég. Felismerte és maga is jól ismerte az elnyomottak és szegények helyzetét, hiszen közülük való volt. Ezért is tudott harcolni és maghalni a szabadságért.

A cikket egy Petőfi kép,valamint a Petőfi szobor előtti ünneplő tömeget bemutató rajz egésziti ki.

Az ünnepi megemlékezés után a Моя молитва /Imádságom/ c. költemény forditása következik. A forditó ismeretlen.

Alapos okunk van azonban annak feltételezésére,hogy maga a méltatás és az azt követő versforditás is a folyóirat főszerkesztőjének,Mihail Vrábelnek a munkája, aki néprajzkutató és tanitó volt Kárpátalján,majd az akkori Bácskeruszturon /ma Ruski Krstur Jugoszláviában/, a szórvány-ruszinok között dolgozott,később pedig szerkesztette a Buddpesten kiadott, a Földmüvelésügyi Minisztériumnak a kaárpátaljai parasztságnek /és általában az olvasni tudóknak/ szánt "Negyilja" c. folyóiratot.

Ami pedig a költemény forditását illeti, a szöveghüség, amely a két nyelv tökéletes ismeretéből adódik, vitathatatlan. Törekszik a forditó arra is,hogy Petőfi gondolatait,érzéseit és ezek nyelvi kifejező eszközeit is jól és pontosan adja vissza. Ez azonban jobban sikerülhetett volna a szöveghüség szabadabb kezelése nyomán. A Kellij és Sztripszky forditásokkal szemben ez a forditás gyakorlatlanabb,szürkébb,prózaibb.

A versformát és a rimeket igyekszik ugyan megtartani,de a szótagszámnál ez már nem sikerül, és, ha egyáltalán jambusokkal akart dolgozni, ezek a jambusok /bár ez nyelv függvénye is,nemcsak a fordító hibája/ ugyancsak gyengébbek az eredetinél és a későbbi orosz forditásénál.Mint ez utóbbi is igazolja,a "szabadabb" forditás költiségben többet nyujtott volna. Emellett maga az "imádság" is valódibbnak,egyházibbnak hat,nem tükrözi hüen Petőfi felfogását.

Az elmondottak igazolására közöljük az eredeti költemény és V.Levik orosz forditásának első verszakát, illetve a Negyiljaban megjelent teljes szöveget.

Imádságom

Elkárhozástól félt szegény anyám,
S talán féltése nem alaptalan.
Tart tőle - s ebben igazsága van -
Hogy már régóta nem imádkozám.
Imádkozom hát: ime két kezem
Szent áhitattal összekulcsolom.
Hallgass meg engem,égi hatalom,
Hallgass meg engem,édes istenem!

Моя молитва
Перевод В. Левика

Моих грехов всегда страшилась мать,
Страшилась,я скажу,не без причин.
Ее пугало,что не хочет сын
Молиться богу,церковь посещать.
Итак молюсь:вот руки я скрестил
Вострепетал,блогоговею весь.
Услышь меня,владыка мира,днесь,
Услышь меня, о царь небесных сил.

Моя молитва

Послѣ Александра Петевѳія

О моя моти за мене боится,
А боязнь ей ани небезосновна,
Говоритъ - а въ томъ и правду мае вна -
Что я уже отъ давна не молился.
Ужъ буду молитисъ,потѣшу духъ свой,
И руку к святой молитвѣ возношу:
Услышь мене, Вышній,Тебе я прошу,
Услышь просьбу мою,добрый Боже мой.

И дай мнѣ... Гопъ,тадь найперша отчизна,
Небесный Царю,мого роду Боже!
Что-жъ сердце отчизнѣ желати може,
Котра така жалостна,така бѣдна?!
Лишь едно желанІе мае сын твой,
Бо отчизна моя близится до рва,
Та,перетворь,Вышній,отчизну снова!
Услышь просьбу мою,добрый Боже мой!

А собѣ? - Собѣ что знаю желати?
Мнѣ дай миленьку и красного коня,
Чтобъ на немъ ѣздитъ могъ до миленькой я,
Та и лавру много желалъ бы'мъ мати...
Не прото,чтобы'мъ 'зъ него плелъ вѣнецъ свой,
Но кедь не стане сѣна и оброку,

Та тогды дамъ лавру коню для корму...
Услышь просьбу мою,добрый Боже мой.

Az ünnepi megemlékezés irója szerint - és ez megfelel a valóságnak - a költő halála után ötven évvel Európa népei már saját nyelvükön olvashatták a szabadság dalnokának költeményeit.Éppen ezért a feltörekvő,a nemzeti öntudatra ébredt nép irodalmi vezetői /jelen esetben a ruszinofil irányzat/ is bizonyitani akartak. És erre legalkalmasabbnak látszott a "szentistváni" és a "milleneumi" gondolat jegyében meghamisitott költői örökség bemutatása halálának ötvenéves évfordulója alkalmából.Ezzel a gesztusával a reddszer támogatását élvező nemzetiségi lap nemcsak a költő emléke előtt rótta le kegyeletteljes tiszteletét,hanem a költőt saját céljaira felhasználó kormányzat előtt is.

Léteztek-e ennél korábban is ruszin nyelvü,azaz Kárpátalján született Petőfi forditások?

Egyértelmüen igennel vagy nemmel válaszolni nehéz. Publikált formában aligha. Ha pedig a Dovhovics és Ripa forditások analógiájára feltételezzük a korábbi Petőfi forditásokat,ugy ezeket a forditók csak saját maguk vagy szük irodalombaráti körük számára készithették.Az elmondottakból nyilvánvaló,hogy tömegigényt kielégiteniök nem kellett.

Kárpátalja 1849 utáni történelmét,a nép sorsának alakulását ismerve,figyelembe véve a rengeteg háborus pusztitást, anyomor és a rezsimváltozásokat követő "népvándorlásokat" és kedvezőtlen körülményeket,alig-

ha remélhetjük,hogy az esetleg korábban keletkezett kéziratos forditások valamikor is előkerülnek.

V. További fordítások a Monarchia idejéből

A Kárpátalja kulturális és irodalmi életét irányító Szent Bazil Társulatnak, illetve ennek feloszlatása után az "Unió irodalmi és könyvnyomda Rt.-nak" "célja és feladata...iskolai,általában pedig minden... épületes és hasznos könyvek,képek és folyóiratok... szerkesztése,kiadása,dijazása és terjesztése,illetve ima- és tankönyvek,naptárak,lapok,folyóiratok és un. népiratkák kiadása és terjesztése", az irodalmat, a forditott irodalmat is - tehát a Petőfi fordításokat is ezekben a kiadványokban kell keresnünk,elsősorban a folyóiratokban,a naptárak irodalmi rovatában, és az iskolai tankönyvekben. Külön szépirodalmi müvek ugyanis ebben az időben alig jelentek meg.

A korabeli folyóiratok közül először a Jevhenij Fencik poroskói [100] parochus által szerkesztett "Lisztok"ot nézzük meg, amely 1885.szeptember 14/26-tól jelenik meg. A russzofil beállitottságu lap közli Puskin,Lermontov,Fet,A.Tolsztoj müveit, a hazaiak közül elsősorban A.Duhonovics és Ivan Szalvay irásait,megemlékezik Rakovszkyról és Miklosichről.

A külföldi irodalmat elsősorban Schiller képviseli

/ Скорб девушки; Смерть юноши A.Vaskevics forditásában/. Népszerüsiti más szláv népek irodalmát,igy a szlovák,a luzsici,a bolgár,a szerb és a horvát költészetet. A kevés magyar irodalmi vinatkozásu közlményei közé a következők tartoznak:

1. "Уривокъ изъ старославянской поэзіи /1821года/. Переводъ известного надгробного стиха Владислава I., короля угорскаго,погибшаго при Варнь 1444 г." / "Romulidae Cannas"/.
2. "Нѣкоторые члены начали переводити народныя книжки мадьярского общества Св.Стефана,которыя тотже общество готово безплатно напечатати,и такъ дати въ руки угро-русскому народу полезное чтеніе"/ 1895,№.12. стр.136/.
3. "Св.Меѳодий и Угорщина" /1896.№.9/
4. "Король Матіаш" /Народное хорватское предание/./1897. №.4/.
5. "Воспоминаніе о мадьярской кампании" A cikk arról ir: "въ Іюнской книжницъ "Русской Старины" напечатаны интересные воспоминанія о мадьярской кампаніи 1849 г. адъютанта гр.О.В.Ридигера"./1898.№.15/.

6. A lap főszerkesztője örömának ad kifejezést,hogy a pápa nem engedélyezi a magyar nyelvü gk.liturgiát. /1897.No.4./

A folyóirat 1903-ban a főszerkesztő halála miatt megszünik.

A "Kelet" 1896 november 24-i számában,majd a Szent Bazil Társulat 1896.évi közgyülésén is elhangzik Zsak-

kovics K.György főszerkesztő felkívása egy ruszin nyelvü napilap kiadása érdekében,és 1897 májusában,kis formátumban,néhány oldalon,cirillbetüs nyomással megindul a "Наука" /Поучительная новинка для угро-русскаго народа/ - folyóiratként. V.Hnatyuk megállapitása a lapról, ill.annak nyelvéről,hogy "senki és sehol az egész földön igy nem ir és nem beszél",minthogy " ez az egyházi szláv,a nagy- és kisorosz, a szlovák, a szerb és a magyar nyelv lehetetlen keveréke" - erős tulzás és mint ilyen csak részigazság,mert a kárpátaljai dialektust ismerők ma is teljesen megértik és akkor is értették. Az viszont igaz,hogy a lap megjelenése a ruszinofil irányzat előretörését jelentette.Ezt mutatja a szerkesztőbizottság összetétele is,bár az ukránfilek is képviselve vannak,sőt az "orosz" irányzat veteránja,Ivan Szilvay is publikál benne.

A külföldi irodalmat elsősorban itt is a német képviseli. A Счастья и мудрость és a Вопль дѣвицы A.Vaskevics, a Якое высокое небо V.Hadzsega forditása. A Злый сосѣдъ / Іосифъ Пеѳевъ = Pethő József/ cimü elbeszélést magyarból forditotta Szokoly.[101]

1909-ben Честь царя Матяша /Из мадьярского переклавъ Никифоръ Гебей és Воспоминанія изъ Кошутовъ войны /Ириней Легеза/ cimen közöl magyar témáju cikket.

1910-ben День свободы cimen 40 soros cikkben számol be az Ungvár városában és a tanitóképző isntézetben lezajlott március 15-i ünnepélyről.

1897-1920 között a folyóirat egyetlen Petőfi fordi-

tást közöl Мадьярска народна спѣванка cimen. Alcime: Петевѓи Megjelent 1912 októberében /XVI.évf. 10.szám/. Forditotta A.Novák. Nevét nem jegyezték fel a korabeli irodalom nagyjai között.

Petőfi költeményei között sem ilyen /vagy hasonló/ cimü, sem ilyen tartalmu verset nem találunk. A közölt "forditás" tele van "petőfies" dalmotivumokkal és népdalreminiszcenciákkal - de nem egyetlen Petőfi vers átültetése. A legtöbb motivum talán a Nem ver meg engem az isten és a Jön az ősz cimü versekből való.

A "forditás" öt négysoros versszakból áll, az egyes sorok szótagszáma hét /kivéve az első versszak első két és a harmadik versszak első - hatszótagos - sorait/. A vers gördülékeny, mint az ukrán népdalok, nyelvezete ungvárkörnyéki kárpátaljai dialaktus. Alább közöl a költemény második és ötödik strófáját:

Пока ты мя любила,
Чижмички ты носила.
От коли мя не любишь,
Вже и боса ты ходишь.

А як мене не хочешь,
Бо вже другого любишь,
Гей, будешь, моя мила,
За мной ще бановала.

A Negyilját a Földmüvelésügyi Minisztérium megbizásából a fővárosban szerkesztik a ruszinok számára, ezért "многъ нашъ письменники ставилися до неѣ съ резервою, а даже ворожно, хоть сей часопись въ першихъ рокахъ заслуживъ бы большой уваги"[102]

A folyóirat első szerkesztője az asszimilálódott ruszin értelmiség sorából származó Demkó Kálmán fővárosi gimnáziumi tanár volt, de átveszi az irányitást

a Szent Bazil Társaság bizalmát élvező Mihail Vrábel /Иван Газда /,aki ezelőtt a bácskai ruszinok tanitója volt.Szivvel lélekkel hive a ruszinofil irányzatnak,helyesebben a ruszin nép gazdasági és kulturális felemelkedésének. Ő volt az,aki 1890-ben Ungváron kiadta a 176 oldalas Русскій Соловей cimü népdalgyüjteményt,amelynek bevezetője szerint még az "orosz" irányzathoz áll közel, de az 1901-ben megjelent Угрорускі співанкі - ban már a "nép nyelvét" használja. Mihail Vrábal, a feltételezett első Petőfi fordító, 1918-ig szerkesztette a Negyilját.

Az első években a folyóirat nyelvezetét az utkeresés jellemzi,később valóban a nép által beszélt nyelvet igyekszik alapul venni.Ennek láttán, és az irányzat felismerése után a Nauka sok munktársa "másodállásban" ennek a folyóiratnak is dolgozik.

A lap kiadóját és a kiadás helyét figyelembe véve érthető a sok magyar témáju cikk. A már emlitett Petőfi forditás és méltatás után találkozunk Gyulai Pál "Éji látogatás" c. versének forditásával. A fordító neve - Милія Алексьевичъ - álnév.Megemlékezik a lap többek között Vasvári Pálról,nekrológot közöl Munkácsi Mihályról, ir Rákóczi Ferencről, a "gens fideliissima" szeretett fejedelméről, valamint Vörösmarty Mihályról. Az 1900. III.évfolyam 5.számának 67.lapján található a már emlitett Alku c. vers forditása.Megemlékezést olvashatunk Jókai haláláról és március 15 megünnepléséről.

Az 1913-as évfolyam "Восстаніе за свободу року 1848-49-го" cimen folytatásos cikksorozatot közöl. Az

iró,bizonyos Магистеръ kiemeli, a századforduló idején már legalizált témában,szokásos panegirikus stilusban, a ruszin nép tevékeny szerepét Kossuth,Petőfi és Vasvári oldalán,mondván, még ma is élnek tiszteletreméltó öregek,akik részt vettek a szabadságért vivott harcokban. De azt is büszkén közli,hogy V.Ferdinánd helyét a ma is dicsőségesen uralkodó I.Ferenc József foglalta el. Teljes joggal vonatkoztatható tehát erre a folyóiratra is Csukás Istvánnak a "Vlast' a svet"ről közölt megállapitása: " A patriarchális idill hangulatát árasztó lap - hasznos ismeretterjesztő anyag mellett - szorgalmasan közli a főpapok és az európai uralkodók képeit, és természetesen, Petőfi verseit." [103]

Az 1915.évfolyam 17.számában Не скаре мя Бог за тое cimen ismét Petőfi verset találunk /immár a harmadikat/ a következő aláirással: По Петефи : Иванъ Васковъ.

Fel kell figyelnünk arra a jelenségre,hogy a Naukában,a Negyiljában / Imádságom,Alku,Nem ver meg engem az isten, "Magyar népdal"/, sőt,mint később látni fogjuk a Nase Otecsesztvo-ban megjelent Petőfi forditások szinte kivétel nélkül a dalok /népdalok,helyzetdalok/, zsánerképek, esetleg a kisepikus versek csoportjába tartoznak.Mindez természetesen nem véletlen,mint ahogy Petőfinél sem véletlen a dalforma.

Még kevésbé lehet véletlen az,hogy a forditások közül hiányoznak a forradalmi versek,hogy a politikai költemények közül is csak olyanok jelentek meg,amelyek a hazai feudális viszonyokat ostorozzák vagy általában

hirdetik a szabadság eszméjét és a hazaszeretetet.[104]

Arany Jánoshoz irt levelében Petőfi 1847-ben a következőket irja: "Ha a nép uralkodni fog a költészetben,közel áll ahhoz,hogy a politikában is uralkodjék, s ez a százdd feladata." Bár 1843-44-ben nincs még ilyen tudatos politikai állaásfoglalása, "de népdalaival,népi alakjaival,népi közvetlenségével egy uj,demokratikus irodalom harcosa,uj irodalmi izlés formálója". Pándi Pál arra is rámutat,hogy a harmincas évek végén és a negyvenes évek elején megélénkül az érdeklődés a népköltészet iránt. Törvényszerü jelenségről van szó,elsősorban a kelet-európai országokban,"ahol a polgári átalakulás megkésett, s a polgárság hiján egy progresszív nemesi réteg az átalakulás vezetője." "Igy nem véletlen,hogy az irodalom népiességének a mienkével - ha nem is azonos - de rokoni változataival itt találkozunk." Pándi a szlovák, a román,az emigrációs lengyel, a galiciai ill. Dnyeperen tuli ukrán és az orosz orodalmat állitja párhuzamba a hazai irodalommal.[105]

Teljes egészében vonatkozik ez a megállapitás a világirodalomban számottevő szerepet nem játszó kárpátaljai irodalomra is,ahol bizonyos fáziseltolódással /ennek okait az előzőkben láthattuk/ csak a XIX.szd. végén és a XX.szd. elején kezdődik a népköltészeti alkotások gyüjtése,feldolgozása és publikálása. Ez a munka átnyulik a 20-40-es évekbe is,sőt hatása a mai kárpátukrán költőknél is kimutatható.

"Petőfi az első,aki nem utánozza a népdalt,hanem ugy él vele,mint egyéniségének természetes kifejező-eszközével..., a dalok szellemét is magáévá tette

a népdalokban megnyilatkozó népi szemlélettel együtt." Népdalai igy hamarosan népszerüek lettek, szinte születésük pillanatában a "nép ajkára" kerültek.

Igy tehát nyilvánvalóan nem véletlen az sem, hogy a népével szorosan együtt élő, egyházi, nemzeti és családi ünnepket együtt ünneplő, a népi-nemzeti kulturát hagyományosan és hivatalból is ápoló, mindkét nyelvet jól beszélő gk. papköltő Petőfi dalaiban észrevette az érintkezési pontokat, az összekötő kapcsolat a két nép népköltészete között / de a világnézeti korlátok miatt csak ezt vette észre/, amely költészet tartalmilag és formailag közel állt egymáshoz és igy szinte "menetközben" ültette át népe nyelvére Petőfi dalait. Ezt a feltételezésünket erősiti meg a mai kétnyelvü költőmüforditó utód, Jurij Skrobinec vallomása is a János vitéz és a Toldi forditásának inspirációjáról.[106]

A gazdag kárpátaljai folklór kincsre[107] a századeleji sajtó ismételten felhivja a figyelmet, papok, tanitók, diákok gyüjtik a koledákat,[108] népdalokat, népmeséket, a "Középosztály" pedig nemcsak a saját, hanem a magyar nép dalait, közöttük Petőfi dalait is énekli.[109]

Visszatérve a Nem ver meg engem az isten c. vers forditására - a fentebb elmondottakat támasztja alá a szerény alcim is: По Петеви azaz Petőfi nyomán, holott Ivan Vaszkov teljesen hü forditásban közli a verset. A tartalmi egyezés szinte sorról-sorra kimutatható. Ez alól csak az első strófa negyedik sora a kivétel. Ha ugyanis erről a retroverziót készitenénk, akkor a magyar szöveg igy hangzana: Áldjon meg az is-

ten téged / Най благословить Богъ тебе/.

Ez a sor,ez a kifejezés eredeti értelemben semmiképpen sem jelenti a futó szerelmet,az elillant hüséget,amelyet a magyar "délibáb" fejez ki szemléletesen. Másrészt érthetetlen lenne az egyébként jól megértett költemény ilyen következetlen értelmi megváltoztatása akkor,amikor a ruszinnak is megvan a maga kifejezése - átvitt értelemben is - erre a fogalomra.[110] Fordításról lévén szó,megoldható lett volna ez a sor rokonértelmü kifejezésssel is, a "hazudtad a hüséget,hütlen lettél,hütlenül elhagytál" valamelyikével, illetve ezeknek célnyelvi szinonimájával.

Ugyanakkor az emlitett sor ruszin forditása - kellő hangsulyozással - irónikus értelemben is használatos "menj isten hirével" sőt: "gombház,ha leszakad..." jelentésben is. És itt - figyelembe véve a hü forditást - csak igy értelmezhető.

Emellett az eredeti szöveg pontos megértését tanusitják az eredeti hangulatot idéző hangulatfestő szavak is,mint pl. дьвча, благословить,журитися,жура. /Vö. a népdalból vett kifejezésekkel: не журися... Козак зажурився.../

Állitásunk igazolására vessük össze a költemény egyik versszakaát:

Чей журиться,что тут жура?
Что ты мене покинула,
Не журися,бо уж'поздно,
Не вернеся,что уж'прошло.

Mért busulsz,tán megbántad már
Hogy engemet megbántottál?
Sose busulj! ugyis késő,
Ami elmult,vissza nem jő.

A versformát annál is inkább könnyen megtarthatta, mert a felező nyolcas jellemző a kárpátaljai népdalokra is. Nyilván véletlen egybeesés, hogy a cezura mindkét szövegben kétszer vág ketté egy-egy szót: en/gem; vilá/godat, illetve: благосло/вить, ми/нуе . Az utolsó sor szótagszáma csak a prepozició magánhangzóval megtoldott alajával teljes, a "c" helyett "co" kell. Ez nyilvánvalóan sajtóhiba.

A megindulásától kezdve "magyar" betüvel nyomtatott Nase Otecsesztvo, jellege szerint hungarofil/мадьярон/ folyóirat, - feltételezésünk szerint - egyetlen fordító munkáit közli. Többek között erre utal a fordítások nyelvezete, illetve a használt dialaktus, stilusa, szöveghüsége, a költői eszközök, fordulatok átvétele, a kiválasztott költemények jellege, müfaja. Az, hogy eredetiből készült forditásokkal van dolgunk, hogy a fordító kitünően ismerte és értette a magyar nyelvet és "népe" nyelvét, a két nép /nép/dalainak jellemzőit - egy percig sem kétséges.

A leforditott Petőfi versek sorát / ugyanis más forditások is tálhatók a folyóiratban, igy pl. A megfagyott gyermek, V. László, Báthori Erzsébet, A fülemile, Himnusz, illetve Bidna szirota /Jókai/, Szlavnö csaszö, szlavnö lyude /Vas Gereben/ - 1916 április 2-án a "Szmutno szidzsu" nyitja meg.

A költemény keletkezésével kapcsolatban rá kell mutatnunk, hogy irásakor Petőfinél a támadóival vivott állandó harcok következtében bizonyos mérvü belső nyugtalanság, belső feszültség állt elő. Ez az elkeseredett hangulat egyre inkább erősödik, mindjobban feszül benne,

a "készülő vihar lelki moraja" ez már. Fáradtság,kétségbeesés,rezignált bánat jelzi ebben a költeményben a"borus érzelmek elhatalmsodását". Ezek az érzelmek azonban nem maradnak meg a "fáradt élet képének" bemutatásánál,nem nyugszik meg a világtól való elvonulásban, a költemény végén " a melankolikus hangulatok közül a szenvedés perzselő szikrája csap ki." /Pándi/. Ennek lecsapódása a fordításban is teljesen érvényesül:

...nyaj osztam pozsarom,
Tohdö bö jem podpalil tot cilöj szvit,
On mja nikda ne tyisil,lem vsze szmutit.

A költemény melankolikus hangulata végig megmarad - kivéve az idézett utolsó három sort - sőt a cimválasztás még ki is emeli ennek a hangulatnak a jellegét: Szmutno szidzsu, azaz Busan ülök az eredeti Hegyen ülök helyett. Egyetlen költői képet hagy el,az első versszak gólyahasonlatát. Sikeresen kisérli meg a szavak hangulatának,árnyalati jelentésének a visszaadását: tévedez = szja tyahat; sárgapiros = zsoltö lisztya cservenyatszja; innen-onnan = hev i tam. Ugyanakkor szürkül is a kép az emlitett hasonlat elhagyása miatt. A " Be sok bum volt,örömem meg be kevés" sor ellentétét nem érzékelteti: Horkoszty mal jem,no radoszty nyit ni do dnya. A "jó tanya" helyett neutrális kifejezést ad: Tam bö bölo dobre miszce pro mene. Nyelve erősen tájjellegü, Sáros megyei szlovák hatás erősen érezhető: porozzeram, horkoszty,ked,chotár,hev,barz,dikij sztrom,zavadzsal. Nyelvezetében megtaláljuk a népnyelv megőrizte archaikus alakokat,igy pl. nincs meg az igeragozásnál a tőhangvál-

tás: szidzsu,zavadzsal: megtartja a külön irt,illetve ejtett és az ige előtt is állható visszaható névmást: szja tyahat; használja a segédigés praes.perfectumot: horkoszty mal jem; tohdö bö jem pöpalil.

Verselése kiváló. Az eredeti versformát 4/4/3-as bontásban megtartja,cezurái pontosak.

Ne scsebecse / pesztröj pttach na / konari,
Zsoltö / lisztya / cservenyatszja / vchotari,
Popadajut / lisztya z derev / hev a tam,
Barz bö upal / dolov sz nima / i ja szam.

Tarka madár / nem fütyörész / az ágon.
Sárgapiros/ levél csörög / a fákon,
Innen-onnan / lehull a fák / levele...
Bárcsak én is / lehullanék / övele!

Az 1916 október 8-i számban két versfordítás is található a következő cimeken: Pohrebna piszeny /Temetésre szól az ének/, ill. Nescsasztlivöj jem böl /Boldogtalan voltam/. A költemények keletkezési ideje is közel áll egymáshoz és mindkettő Petőfi "népdalkorából" származik. /1843 december,1844 január/. Biztos, hogy az elsőt már az első világháboru előtt is énekelték az Északkeleti Felvidéken.[111] Bár a folyóirat a költemények forditóját nem közli,a személyek azonossága nyilvánvaló. Mint a Szmutno szidzsu esetében,itt is biztos,hogy "Z magyarszkoho perelozsil: Kellő.[112]

Az első forditás prozódiai szempontból is kitünő. Szöveghüsége kifogástalan. Hiányosságként az első vers-

szak második sorának kérdőmondata számonkérható: Temetőbe kit kisérnek? A forditásban: Na cintir trup vönosajut. Nyelvi vonatkozásban a piszeny / piseň/, a kelyo,valamint a vlecsut,vlecsi / az un.plonoglaszije hiánya/ szlovák hatást mutat.

Csukás István a szlovák forditást elemezve megállapitja,[113] hogy a költő elhagyatottsága érzésének,élete kilátástalanságának lirai kifejezésére azt az ellentétet használja,amely a sok ember által megsiratott "boldog"halott és az elhagyott,boldogtalan költő között fennáll. Petőfi gondolata a halott állapotát veti egybe a költő állapotával.Nos,ez az összevetés,ugy tünik, sikeresebb a ruszinban,mint a szlovákban:

Ne je rabom,uzs choty je csij,
Szto raz ot mene scsasztlivsij.

Igy lesz sikeres a második versszak fordulata / ha nem is kérdéssel indul/:

Volyili bö mene vlecsi,
Nikto bö ne vteral ocsi.

Időben az előzővel,tematikailag viszont a Hegyen ülök-kel kapcsolatos a Boldogtalan voltam kezdetü költemény. Ugyanaz, a néha már bántóan szigoru tartalmi és formai pontosság jellemzi ezt a forditást is: az egyes sorok,ezeken belül az ismétlések, sőt a második versszakban még az enjmbement is azonos:

Nescsasztlivöj budu	Boldogtalan leszek
Dohrobu mojoho,	Koporsóm zártáig,
Lem to mja tyisit,zse	Csak az vigasztal,hogy
Uzs blizko do nyoho.	Nincs messze odáig.

A "vigasztak" ige fordításban - minden erőltetés nélkül - háromszor fordul elő / a magyarban kétszer/: harmadszor a "hiába beszéltek" helyett a "pozdno mja tyisiti", szószerint: késő engem vigasztalni. Itt is megfigyelhető a segédigés perfectum használata /jem bül/, sőt a létige a tagadásnál egyes szám harmadik személyben: Vinovatöj ne jem / a mai: Я НЕ ВИНОВАТ helyett/. A szomszédos, azaz a vegyes vidék szlovák hatására utal emellett a szókincs is, a "rozhvarjajte" igénél a teljeshangzóság hiánya, a "znam" esetében a formaképzés is. Az eredeti versformát /kétütemü hatos/ és a rimképletet is megtartja. Rövid sorok esetében - igy a fordításban és az eredetiben egyaránt - a cezura gyakran vág ketté szavakat.

A népdalokban / és a prózában is/ ismert figura a betyár / опришки /, a róluk szóló alkotások szerves részét képezik a kárpátaljai folklórnak.[114] Petőfinél az "első lázadás" szülötteiről van szó a "Fürdik a holdvilág az ég tengerében" c. versben / emellett divatos is a betyárromantika/, amelynek végső kicsengésében nincs megoldás: lehangoltság, szinte kétségbeesés, kiuttalanság ez, mint ahogy a Temetésre szól az ének és Boldogtalan voltam is tanusitja.

A "Fürdik a holdvilág az ég tengerében" c. költemény fordítása a folyóirat 1917 március 4-i számában jelent meg. Megőrződnek benne a költő érzelmi kifejezési formái; ugyanugy lelkiismeretvizsgálatra készteti a fordítót, felidézve az "édesanya" ="mati mi", "lyuba mamko", a "mamko moja mila" képét, amikor élete végérvényesen és megváltoz-

tathatatlanul elronottá vált:

Mati mi umerly,
Szpusztyila chizsica,
Inse mja ne csekat
Nzs,lem sibenica.

Filológiai szempontból megjegyzést kell füznünk a "méláz" = mélán tünődik,mereng - kifejezés fordításához. A "Kröjetszja" ugyanis elrejtőzést jelent. Ugyancsak megemlitendő, hogy a "balta nyele" bottá szelidül: Na bigraj opertöj sztal k szobi hvariti... A бйраръ sajátos kárpátaljai tájszó,amelyet a peremvidék magyarságának egy része is használ. Szlovák eredetü a huscsava /hust'ava/ = sürü bozót,erdő,rengeteg és az ochabil ige is.

Nemcsak a költő,de a fordító is adekvát módon "dallá nemesiti a betyár élettörténetének végső fájdalmát".Sőt ez utóbbi szinte a tékozló fiu bünbánatát tükrözi a "bludu" szóval. Ugyanis a "Mért vetettem fejem tilalmas dolgokra!" sort a pap-költő igy forditja: Na sto ja szja pusztil tak do bludu zsiti?" A régi szláv "blud" az egyházi szlávban a "bludnij szön" kifejezésben honosodott meg,ezt a kifejezést a forditás korában mindenki ismerte,bibliai vonatkozásban elsősorban parázna személyt jelent,aki ezzel az életvitellel mindenét elherdálja.[115]

Az eredeti versforma, a felező tizenkettes, a forditásnál még nyomtatásban is érvényesül,ugyanis a sorok cezura szerint tördeltek és nyolcsoros strófák formájában jelennek meg.

1846-ban a " válsághangulatok és az előrelendítő eszmei erők küzdelme a költő belső világában: a gyülöletnek és szeretetnek forradalmivá tisztuló egységét érleli". Mutatkoznak már a lelki gyógyulás jelei. Ebből a korból való az "Erdőben" cimü verse, amelyben a természeti kép és hangulat - a népdalhoz hasonlóan - közel állt a fordító egyéniségéhez, elmélkedő alkatához.

A forditás a Nase Otecsesztvo 1917 junius 10-i számában jelent meg " V lyiszi" cimen. "Minőségileg az előzőekhez hasonló szinvonalu, tartalmilag és formailag is pontos forditás. Magasra emelt mércével viszont meg kell állapitanunk, hogy a második versszak első két sorában található alanyokhoz tartozó, de a második két sorban elhelyezett igei állitmányoknak az eredetinek megfelelő formáju megoldása nem sikerült:

Na derevach pticski	A fákon madarak,
Milo szpivajut,	Virágon méhek.
Po cvitocskach pcsolö	Ott fönn csattognak, itt
Zsurcsat, lyitajut.	Lenn döngicsélnek.

A negyedik versszak második kérdőmondata: "Elszenderedtetek?..." elmarad és helyette egy kijelentő, semmitmondó tagadó mondat áll: "Ne ponimáju..." / Nem értem.../. A "nyilsebesen lerohanó ár" képét "akadályozza" a forditás a " z boka do boka" kifejezés beiktatásával még akkor is, ha a "bösztro" határozószót betoldja:

Zadumano szmotrju	Merengve nézek a
Volnaö potoka	Patak habjára,
Jak bösztro tocsatszja	Melynek nyilsebesen
Z boka do boka.	Rohan le árja.

A hetedik strófában az "árnyék" szóhoz megismétlésül még egy szinonimát hoz, ezt az " el nem foghatálak" sor helyett állitja be:

I vö lem tyiny böli, Árnyak valátok,el
Lem privigyinya... Nem foghatálak...

Szövege - lexémahasználat tekintetében - szinte teljesen mentes a szlovák behatástól,kivéve természetesen a mindkét nyelvben,helyesebben a mindkét dialaktusban használatos szavakat /lem,zse,jak stb./ Az egyes ragozott alakok képzését illetően az eddig elmondottak itt is érvényesülnek : chodzsu,hnal,hledam stb.

Az 1917 julius 1-i számban közölt kis vers, a Halvány katona, feltehetően "kötelező" forditás, szükségszerü választás lehetett. A népdalformáju rövid történet az iskolai tankönyvekből ismert "Hadnagy uram"-ra és a "Nyalka huszár"-ra emlékeztető megoldással a jelntéktelennek tünő, de a hagyományos hazafiság felfogásában nagy hőstetteket véghezvinni képes közlegénynek állit ámléket azzal a gondolattal,hogy a "kardra freccsent ellenség vére" meghozza a győzelmet.Elvégre az első világháboru negyedik évében járunk. Erre utal az "aktualizált" forditás első sora is: Na vojnu sli honvédö - s a második,amely az eredetiből hiányzik és még aktuálisabb: Dobra gyaka sz nima. Hazafias mivoltát mutatja a "honvéd" szó használata,ill. átvétele még a "katona"= vojak helyett is. Sikeresen alkalmazza a nép nyelvéből vett frazeológiai fordulatot:

"Ta tobi sto? mozse szmiloszty
K pjatoch ti szperta"?

"Hát kendnek tán az inába
Szállt a bátorsága?"

A szólás a mai ukránban is él: Пішла душа в пятки

Az 1916 április 23-án közölt "Piszny patriota" /Honfidal/ az előzőnél sokkal ismertebb hazafias vers már a tankönyvekből is,bár a tendencia,a választás szükségszerüsége itt is közrejátszott.Emellett ennek a versnek szlovák forditása is létezett már,méghozzá több variánsban.[116]

Ebben a költeményben, ellentétben a népdallal,még olyan lirai személyiség jelentkezik, és főleg olyan sikon,amelyben a gondolati anyag hagyományos,még nem eredeti,nem uj,de a "költői gesztusok", a hangvétel, az egyéniség jelenléte a versban - már itt is sejtetik a megujhodás irányát. Azaz: " a hazafiság politikai körvonalai még nem válnak el a liberális progresszió hazaképétől,de a hang,a mesterkéletlen belső izzás már egy uj hazafiság előjelei."[117]

A feltételezetten nem véletlen szerkesztői vagy forditói választás a háboru idején kiváló hazafias predikációs lehetőséget is adott a második és harmadik szakasz bibliai képének felhasználásával. Papp forditóról van szó,igy biztos,hogy a fordító szándéka "a kor magasztos vitam pro patria-jat nem köti össze a kor felfogása szerinti profán templomrombolással". Ezt filológiai meggondolások is kizárják. A hasonlat itt,az eredeti költői felfogástól eltérően,biztos,hogy bibliai. / A biblia orosz forditásában az idevonatkozó helyek a következők:

могу разрушить храмъ сей; я разрушу храмъ сей; разрушите храмъ сей.../

Hrugy moja chram,a tö v nem
Na oltari obraz.
Tö sztoj - v bigyi: pro tya szej chram
Zsertvuju ja doraz.

Felfogásunkat az is alátámasztja,hogy az idézett részben a fordító az "eldöntöm" igét is enyhébb kifejezéssel, a"zsertvuju" alakkal forditja,illetve helyettesiti.

A harmadik versszak stilisztikailag szürkébb,hiányzik az ismétlés,az"áldás" ismétlése:

Ach!Bozse pozsehnaj kraj moj, Áldás a honra,istenem
Naj bude scsasztliv on! Áldása rája!-

A forditásnak ebben a két sorában a kárpátaljai himnusszá vált Duhnovics költemény két utolsó sorának gondolatai ismétlődnek meg. A hatás a magyar himnuszra is visszavezethető.Forditónk,Kellij /Kellő/ mindkettőt ismerte,Kölcsei Himnuszát le is forditotta.

A Honfidal forditása csonka: a két utolsó vrsszak hiányzik.Elképzelhetőnek tartjuk,hogy ez szándékos és igy az utolsó sorok a történelmi helyzetet konstatálják:

Bolysij zsaly moj,ked nad tobov
Vizsu tyazski tucsi.

A nyolc és ötszótagos sorok helyett a forditás nyolc és hat szótagos sorokból áll. A jambikus emelkedés,ami az eredti sajátossága, észre nem vehető.Nyelvezete helyi dialaktuson alapul,a szlovák hatás aránylag kismérvü.

A kárpátaljai Petőfi forditások "vélt feltalálási helyei" az iskolai tankönyvek is lehetnének. Sajnálattal

kell azonban megállapitanunk,hogy ezek a tankönyvek, amelyek szép számmal jelentek meg Kárpátalján, a könyvtárakban összegyüjtve sem hazánkban,sem Kárpát-Ukrajnában nem találhatók.[118]

A negyedik osztály számára készült "Rutén olvasókönyv"[119] "Szpivanka patriota" cimen hozza a fentebb emlitett "Piszny patriota" cimü verset.Nyilvánvalóan ez volt a forditás első variánsa,hiszen a tankönyv 1916-ban jelent meg. Az eltérések a két forditás között lényegtelenek. Az első variáns második strófájának első sorában "cerkov" található az ünnepélyesebb "chram" helyett.Igy tehát a forditónak pótolni kellet a szótagszámot és át kellett hidalmia a nembeli különbséget is. A korábbi forditásban ez a sor igy hangzik: Hrugy mi cerkov, a tövo nej...

Az első forditás negyedik versszakában a "nigda" szó található, a folyóirat szerkesztőjénél már a kiejtés döntött és a zöngétlenedett "nikda" szerepel.A tankönyvi szövegben olvasható sor:"Ne jak tyiny za dorozsnyikom " helyett a folyóiratban "Ne tak,jak tyiny za putnyikom" áll. A hatodik versszak "Velkij zsaly moj" kifejezését a folyőirat "Bolysij zsaly moj"-ra változtatta.

A tankyönyv a forditót még a tartalomjegyzékben sem tünteti fel.

Az 1904-es ungvári kiadásu Читанка[120] érdekessége, hogy un. "ószláv" és "polgári" irás cirill betüit felváltva használja. Az egyházi jellegü irások kivétel nélkül az előbbivel,a versek pedig az utóbbival nyomattak. A magyarositás,vagy inkább a helyi nyelv terminológiai szegénységének és meg nem értésének bizonyitéka a ma-

gyar nyelvü szemantizáció, pl. столярь /асталош/, портной / сабовь/, въ больницъ /шпиталю/. Vö. a Lisztok folyóirat már emlitett hasonló jelenségét/.

A könyvben magyarból forditott vers nincs. Magyar vonatkozásu a В.Матяцковъ által irt Маршъ по голосу марша Ракоцiего cimü költemény. Az 1908-as kidaásban Родина cimen találjuk meg a Szózat első versszakának forditását. A forditás Kellij müve.

Az 1916-ban kiadott "Azbuka uhro-ruszkoho jazēka[121] magyar betükkel iródott. Telve van Duhnovics költeményeivel, magyar forditást nem közöl./Ez a tény is igazolja, hogy A.Volosin a V.Mikitasz közölte nyilatkozata ellenére világéletében ruszinófil, illetve ukránofil meggyőződésü volt/.

A szintén A.Volosin szerkesztette IV.és V. osztályos olvasókönyv[122] a 87.lapon "Zemlya rodna..." cimen közli Kisfaludy Károly versét. Nem véletlenül: ezt a költeményt is "népdalként" énekelték a Felvidéken. A továbbiakban hozza a Rodina /Otrōvok iz "Szózata", Narodnoho Otzōva Michaila Vörösmarty/ előbb emlitett sorait és a Himnusz első versszakát. Forditó "nincs", de Kellij munkája nyilvánvaló.

A rendelkezésünkre álló Volosin szerkesztette tankönyvek közül ebben található az egyetlen Petőfi forditás, az "Iz csuzsīnonykī." Napīszav: Petőfi Sándor.

A költő életrajzából ismeretes, hogy szihészévei után, amikor az országgyülési tudósitások másolásából tengeti életét, keletkezett a "Távolból" c.verse. Abban a nyomoruságos helyzetben, amelyről saját maga irja:... a fizetés

oly nyomorú,hogy alig elég megszereznem mindennapi kenyeremet...igy,amint vagyok,lehetetlen, - koldus vagyok." "Egyetlen olyan verséről van szó,amelyben érzelmes,s nem humoros hangon ir saját nyomoráról"/Pándi/. Saját költeményéről egyébként sincs "magas" véleménye: Bajza biztatására kisérletezett a mértékre irt népdallal, de "aligha sikerrel" - jegyzi meg Bajzához irt levelében 1843 junius 1-én. Pándi szerint ez "lángészre való megjegyzés,hiszen a Távolból cimü költeményről irta ezt Petőfi,olyan verséről,amely költői remeklés a maga nemében. De ha tendenciává nőtt volna az időmérték a népdalban, a müfaj vesztett volna eredetiségéből,népi izéből"

A fordító választásában a dal,az énekelhetőség mellett a szülői szeretetnek, a "tékozló fiu" hazavágyásának, a bünbánatnak, az édesanya meg nem hallgatása következményének szempontja is szerepet játszott - és mindez már a tankönyvszerkesztő intenciójával is megegyezett. Hiszen a versből a "nevelési" lehetőség természetesen és önként adódik,nem véletlen,hogy a költemény minden kor tankönyvében fellelhető. A fordító biztos,de ez a könyv közli is N.Kellij nevét, aki a tőle megszokott "stilusban",az elvárt szöveghüség megtartásával az eredeti versformában tolmácsolja a költeményt.

Az elmondottak mellett azonban a szokásosnál nagyobb "átköltési" szabadságot is engedélyez magának a fordító a második,főleg pedig a harmadik versszakban,amelyet ugyszólvaán teljesen elhagy s helyette - a vers alapgondolatának megfelelően - uj szakaszt költ, s ez, ha csak a forditást nézzük,nem okoz törést a költemény menetében:

Otletyiv jem v csuzsij,neznannōj kraj
Dumajucsī: "Najdu tuzemnōj raj".
Otletyiv jem,choty mja mamka mila
V deny rozlukī szo placsom proszila.

Kinok égtek a szülőkebelben,
Hogy búcsúmnak csókját ráleheltem;
S kinja lángi el nem aluvának
Jéggyöngyétől szeme harmatának.

Az ötödik versszak metaforáinak fordítása nem sikeres:

No cstozs! - nagyija vsz'im nam szolodka,
Choty radoszty jej,jak ī szon korotka,...

Nem sikerült megoldani ezt a kérdést 1943-ban A. Barda fordításának sem.Legjobban talán Martinov orosz fordítása közeliti meg Petőfi sorait:

Манит жизнь в лучах звезды рассветной,
Будто сад волшебный,сад заветный.

Pedig mind a kárpátaljai dialaktus,mind az ukrán irodalmi nyelv ismeri a hangulatában is teljesen ideillő, költői kifejezést, a зо́рниця -t,ahol is az egyes vidékeken - teljesen ukrán módra - az "ó" "i"-nek ejtendő. A tündérkert pedig a чаро́вний vagy волшебний jelző segitségével fejezhető ki.

Hiányzik a fordításból a kis lak - nagy Duna ellentéte. A második vrsszak óhajtó mondatát megtartja,de a negyedikben a két felkiáltó mondat hiánya erősen érezhető - és főleg könnyen megoldható lett volna alkalmazásuk.Ugyanez vonatkozik a vers befejező mondata helyett

/ óhajtó mondat/ álló tiltásra is. A felsorolt hiányosságok azonban nem változtatják meg a költemény egészének mondanivalóját és hangulatát.

Az irásmóddal kapcsolatban meg kell jegyezni,hogy - a magyar ékezetektől eltérően - az "ö" betüt "ȯ"-val irja át és hasonló hosszúságjellel látja el az "I" betük egy részét is. A harmadik versszak utolsó sorának szótagszáma csak a "sz" elöljárószó magánhangzós megtoldásával teljes, ez egyébként logikus is a két mássalhangzóval kezdődő főnév előtt: szo placsom. A hatodik strófa utolsó sora viszont két szótaggal rövidebb.Ez nyilvánvaló sajtóhiba.Itt vagy a "tereny" szónak lehetett kéttagu jelzője,vagy elképzelhető az " i ja" / én is/ betoldás in. A 4/4/2-es osztásu,trochaikus lejtésü sorok nemcsak a magyaros verselésnek,de a forditásnak és az énekelhetőségnek is tökéletesen megfelelnek.

Megjegyzendő,hogy a forditás első izben a "Село" /Духовна и поучительна газета для угрорусскихъ селянъ. Приложение къ "Наукъ"/ 1911.évfolyam 10.számában jelent meg a köv.cimen: Изъ чужиноныи./Написавъ: А.Петефiй. Переклавъ! Келлiй/

Petőfi népi alakrajzaiban,zsánerképeinek gazdag sorozatában sem fentről, a nemesség oldaláról,hanem lentről,a nép szemléletével ragadja meg a valóságot. A megjelenés módozatai változatosak. Hol lirai magánbeszéd keretében állitja elénk - a többnyire humoros - tipust /mint láttuk a Szomjas ember tünődésé-ben/,hol egy anekdota ad alkalmat a bemutatásra,hol pedig egy történet keretében jeleniti meg a tipust. Zsánerképeinek ez

utóbbi csoportja érintkezik a kedvelt kisepikus versekkel.Ilyen például a remek epikus monológ, a Szeget szeggel, amelyet a szerkezet alakit eleven zsánerképpé,mintha egy szindarabból volna kiszkitva./Pándi/.

Az ilyen jellegü humor sajátja a rusin nép életének is. Erre a példák sokaságát lehetne idézni a folklórból.[123]

A Nase Otecsesztvo 1916 november 5-i számában megjelent forditásnak a cime is tökéletes: Klin sz klinom. Forditója "ismeretlen". Ha az egyetlen fordító elve mellett kitartunk, akkor az eddigiekhez viszonyitva itt azzal az érdekességgel találkozunk,hogy ez a forditás három nyelv keverékéből állt össze. A szlovák mellett bőségesen találkozunk nemcsak magyar szavakkal,hanem egész kifejezések átvételével és felhasználásával.Természetesen az is elképzelhető,hogy az ilyenfajta nyelvi megoldás szándékos és tükrözni,illetve fokozni akarja a költemény komikumát.

Az első versszakban a "szuszid bácsi" / ez megismétlődik a harmadikban is/, a negyedikban a "huncut", a hatodikban a"három a tánc" és a "nas bácsi",valamint a "keservesnyi", a hetedikben a magyarból képzett ige, a "vöheveruju" és a "bácsiku" fordul elő. Emellett a népi humort az azonos értékü és értelmü frazeologizmusok igen jó alkalmazása is szolgálja:

Szuszid bácsi vöpukal mja
Skarednyi.
Bugy proklyata guzovate
Bicsicsko
Sz kotröm mja tak vömolotil
Hanebszko.

Mindemellett a "görcsös fütykös somnyele" kifejezés egy árnyalattal keményebb nemcsak hangzásában,hanem a valóságban is. A "bicsicsko" ugyanis a "bics" /ukrán és egyben szlovák szó/= ostor kicsinyitett alakja. A "haddelhadd" helyett álló kifejezés : Olovrant mi necsitanöj vöplatil - azt jelenti,hogy "számlálatlanul" adta ki a jusát.

Az együttérző hold = miszjacsok/ mint a betyár esetében is/ megszemélyesitésével remekel a fordító,ha szabad ezt mondanunk "szentségtörés" büne nélkül: talán még az eredetin is tultesz az azonos tövü két szó frappáns felhasználásával:

I miszjacsok böl tam na toj
Hosztinyi;
Szmutno szmotril jak mja scsiro
Hosztili

Jelen volt a holdvilág a
Lakzinál;
Busan nézte:szomszád bácsi
Mit csinál.

Sikeres megoldás a hetedik versszak forditása is:

Znam ja,kelyo u vasz hodin
Bacsiku!
Zlozsite i vö na oheny
Zlu scsipu.

Tudjuk hányat vert az óra,
Tudjuk ám!
Ön is rak a tüzre rossz fát
Bácsikám.

Ugyenez elmondható a nyolcvadik strófáról is:

V csuzsim oku i szkalku hnety
Obacsit,
A u joho i hrjada nics
Ne znacsit.

Más szemében ő a szálkát
Megleli,
S az övében a gerendát
Feledi.

Külön figyelmet érdemel a hatodik versszak fordítása. A rendelkezésünkre álló szakirodalom és a magunk ismeretei alapján ugy tudjuk, hogy az "elhegedül" = elver jelentésben az adott területen nem ismert, igy a "vonó" "bot" jelentésben sem. Viszont a "három a tánc" kifejezés eredetiben történt átvételével érthetővé válik a további szöveg a "hral" = játszott ige használatával:

"Három a tánc!" hvaril, ta is
Dalyse hral,
Vöhraval mi na chrebetyi
Nas bácsi,
Keservesnyi tancoval ja
Ne chtyacsi.

Három a tánc! monda, s egyere
Hegedült,-
Hegedült a bottal hátam
Közepén,
Keservesen, siralmasan
Jártam én.

A költemény forditásában a szlovák hatás szóhasználati és formaképzési vonatkozásban egyaránt az eddigieknél hatványozottabban jelentkezik. A versformával a fordító remekelt.A negyven nyolcszótagos sorból mindössze egyetlen helyen nem szóvégi a sormetszet,de ott is igekötőt választ le: Nics to! ja vö-/-heveruju ...

Ha a nyelvi tarkaságot a hatás fokozásának fogjuk fel, akkor megállapithatjuk,hogy a forditás hangulata,stilusa,egyáltalán nyelvi megformálása méltó az eredetihez. A két,sőt három nemzetiség nyelvhatárán,főleg a sárosi peremvidéken, elképzelhetően tökéletesen értették és élvezték.

Okvetlenül meg kell emlékeznünk még két forditásról, amelyekről J.Skrobinec irt magyarprszági tartózkodása idején a vidéki ujságokban " A hold elégijától a Nemzeti dalig" cimen.

Az ismert költő-müfordító a következőket irja: "Nemrég került kezembe egy kárpátvidéki naptár,amely az első világháboru idején látott napvilágot, s benne a "Nemzeti dal" forditása. Szines,érdekes tolmácsolás.Egy pillanatig sem lehet kétséges,hogy nem közvetitő nyelvből vagy nyersforditásból,hanem eredetiből készült: a fordító ugyanis az árnyalatokat is megérezte.

Érdekes,hogy nem cirill,hanem latin betükkel nyomták.[124] Ugyanitt jelent meg a "Befordultam a konyhára"... kezdetü Petőfi vers forditása is.Ugyanaz a dallamhüség,és ma már talán naivnak tünő,mégis elbüvölő hatás,amelyet a fordító a kárpáti ukrán tájszavak használatával ért el."[125]

A fordító nem ismert.Sajnos, a forditások szövegét / többszöri kisérletezés ellenére/ nem sikerült megsze-

reznünk.

A Monarchia fennállása idejéből több kárpátaljai Petőfi versforditásról nincs tudomásunk.

A Nase Otecsesztvo utolsó száma 1918 junius 30-án jelent meg. A Negyilja-nál észrevétlen az átmenet, az őszirózsás forradalom után is megjelenik. Sőt a 12.-13. szám közli a népbiztosok névsorát, a rendeleket,valamint a szikratávirón érkezett üzenetet is B C Ь M cimen. A 14. számnak már más a fejléce és az alcime. A 15.szám azt is bejelenti,hogy Mihail Vrabel betegség miatt megválik a szerkesztői tisztségtől.

A Nauka utolsó fellelhető példánya erősen cenzurázott /okt.9./

Ruszka Krajna rövid autonomiájának idejéből a magyar irodalomból forditás nem maradt. Bár megjelent ebben az időben - a történelem folyamán először - a nép ujságja a nép nyelvén, a "Ruszka Pravda", és Budapesten megalakul az "orosz" /ruszin/ egyetemi tanszék,tömegével nyilnak meg az anyanyelvű iskolák -, az idő igen kevés volt ahhoz,hogy a tervezett kulturális intézkedések valóra váljanak. A Magyar Tanácsköztársaság vérbefojtása után ugyanis a huszti gyülés határozatát figyelmen kivül hagyva /amely a Szovjet-Ukrajnához való csatlakozást kérte/,a népek önrendelkezési elve megcsufolásával - Kárpátalját a Saint-Germain-i békeszerződés az ujonnan alakult burzsoa Csehszlovákiához csatolta.

VI. "Podkarpatska Rus" kora

Miután az antant hatalmak "hathatós" segitségével a reakció a Magyar Tanácsköztársaságot vérbefojtotta s vele együtt Ruszka Krajna létét is megszüntette, ennek területét a békaszerződés az 1918 októberében megalakult Csehszlovákiához csatolta - toldalékként - a szó földrajzi és politikai értelmében egyaránt.

Az uj köztársaság kormányának határozata alapján a ruszinoknak megigért, autonómia "megvalósitása", /amelyért hiába harcolt kárpátalja népe husz éven át/ az autonóm iskolaügy engedélyezésével vette volna kezdetét.A kormány 1919 szeptember 15-i határozata alapján Kárpátalja katonai parancsnoka november 15-én kérte,hogy a Prágai Akadémia állapitsa meg,milyen nyelven beszélnek Kárpátalján,hogy e z t a nyelvet tegyék az oktatás hivatalos nyelvévé.Haberman iskolaügyi miniszter 1919 december 4-én a Csehszlovák Tudományos Akadémia döntésére hivatkozva a következőket közli:
"Тому,що мiсцевiй русинськiй дiалект на "Карпатськой Русi",про которiй говорить статут, є безсумнiвно дiалектом "малоруським",треба вважати за лiтературну мову малоруську, якої вживають найближчi його сусiди та спiвплемiнники, т. є. галицку украïнску мову."[126]

Bár a döntésben kifejézre jutott az is,hogy " nem kell e terület lakosságát mesterségesen elválasztani attől a "nemzeti gyökértől", amelynek szerves részét képezi" [127], a kormány által Kárpátaljára küldött politikusok mégis mindent megtettek annak érdekében,hogy az ukrán nyelv ne váljék hivatalos nyelvvé Kárpátalján. A határozat ugyanis az ukrán elé a "galiciai" jelzőt is odaállitotta. Ez a galiciai ukrán nyelv fejlődését és akkori állapotát tekintve - minthogy a Monarchián belül fejlődött és el volt szakitva a Dnyeperen tuli ukránok nyelvétől - bizonyos mértékben,de nem lényegét tekintve,különbözött attól, és természetesen, ugyanilyen mértékben a Kárpátok vonalától délre, a Magyarországon fejlődött "kisorosz" /ruszán/ nyelvtől is.

A Csehszlovák kormány által megbizott iskolaügyi referens,J.Pasek,idejében megtanulván az osztrák-magyar uralkodó osztálytól a "divide et impera" kormányzási elvet, a határozat végrehajtása érdekében,a demokrácia ürügyén, a különféle "nyelvek" képviselőit vette maga mellé tanácsadókként.Ezek között voltak a szovjet rendszer elől tömegesen menekült és menekülő ukrán nacionalisták képviselői az orosz fehéremigránsok szószólói /akik között ott találjuk azokat a galiciai emigránsokat és volt cseh leginaristákat is,akik a háboru folyamán valamelyest megtanulták az orosz nyelvet/, és természetesen a helyi burzsoa-nyelvvédőket is. Igy tehát kezdettől fogva három-négy"nyelven" folyt a tanitás.

" Az "autochtonok" az élő nyelvvel kevert egyházi szláv nyelven tanitottak; az ukránok ukránul, az oroszok oroszul; a csehek pedig a csehvel kevert oroszt használták.Amellett,hogy a kormány magára vállalta a nép nyelvének az iskolába való bevezetését,hivatalosan is támogatta mind az ukrán,mind az orosz,mind pedig a ruszin nyelvet és ezzel a ténykedésével sikerült lángralobbantania a "nyelvi harcot!"[128]

Nem csodálatos tehát az sem,hogy az 1928-ban megjelent Magyar-Ruszin Szótár autentikus forrásokra hivatkozva a következőket közli: " A ruszin /kisorosz-ukrán/ nyelv önálló irodalmi nyelv jogát a nyelvtudomány teljes mértékben igazolta.Csopej László 1883-ban kiadott és a m. kir.akadémia által jutalmazott szótárában erről bővebben értekezik és hivatkozással a legjelesebb filológusokra /Miklosics,Oszadsza,Ogonovszkij,A.Schleicher,Lavrovszkij stb/ konstatálja,hogy a " ruszin nyelv önálló nyelv és nem lehet a nagyorosz nyelv dialektusának tekinteni". Hasonló értelemben nyilatkozott a szentpétervári Tudományos Akadémia és a ptágai Tud.Akadémia 1919-ben.Ezt különben igazolja az a körülmény is,hogy a kisorosz népnek a nagyorosztól teljesen különálló gazdag irodalma van,amely egyre fejlődik."[129]

A nyelvi harcok gyakorlati lecsapódása többek között az is jelentette,hogy a középiskolai tanuló egyik évben orosz, a másikban ukrán irodalmat tanult,mig a többi tárgyból "anyanyelvén" kellett felelnie.

A nyelvi harcokat jól lehetett "hasznositani" a szo-

ciális problémák "ad acta" tételében, a komoly nehézségekről történő figyelemelterelés taktikájában. Jellemző példa erre a gazdasági válsággal kapcsolatos 1931-1932-es verhovinai éhinség. Tudvalevően a hegyvidék ruszin lakosságának élelmezési gondjait a kormány nem tudta /nem akarta?/ megoldani. Magyarországon -főleg a volt munkácsi püspök, Papp Antal szervezésével- a gyüjtési akció révén tetemes mennyiségü gabona gyült össze, amelyet a cseh kormány a záhonyi állomásról nem engedett be, hogy azt a ruszin nép között szétosszák.[130] Az akciónak, amit Kárpátaljáról Bródy András és magyarbarát pártja szervezett, természetesen elsősorban politikai jellege volt ugyanugy, mint a csehszlovák kormány engedélyével folyó nyelvi, illetve tágabban nemzetiségi harcoknak. Ez utóbbinak ki nem mondott célja: távoltartani Kárpátalja szláv lakosságát a testvéreivel való egyesülés gondolatától, nem titkolva a kommunista eszme és az esetleges felelevenedő magyar befolyás elleni, tehát a "kétfrontos harc" vitelét.

Az emlitett belpolitikai harcok idején az "elterelő hadmozdulatok" jó lehetőséget adtak az "inter duos litigantes" elve alapján a csehesitésre is. Az emlitett kérdések napirenden való tartása mellett a Csehszlovák Legfelsőbb Biróság is állást foglalt /1925 junius 28-án/ a nyelv ügyében és az ukrán nyelvet "idegennek" minősitette. A helyi burzsoázia, amelynek nagyrésze egyaránt kiszolgálta az előző és a jelenlegi redszert is, nem tiltakozik, sőt a csehek szándéka szerint hangsulyozottan kezdik magukat ismét /vagy inkább továbbra is/ ruszin-

nak,kisorosznak nevezni. Megindul a tankönyvek szerkesztése is ezen a nyelven. Elsősorban A.Volosin az,aki szerkeszti a Читанка- t és Грамматика рускьой мови- t. Jellemző,hogy a jelző руская de a jelzett szó nem язык hanem мова A "Szvoboda" cimü ujságban népszerüsiti is "nyelvelméletét",amelyet a későbbiek során még sokszor módosit.

Ezalatt a csehek lassan,de biztosan végzik a denacionalizálás munkáját.Hivatalosan az "uj" nyelvet igyekszenek kötelezővé tenni,de Volosin nyelvtana után megjelenik az egy "fokkal ukránabb" Panykevics grammatikája,sőt a későbbiekben tucatnyi kerül forgalomba. A tarkaságot tükrözik az egyes ujságok és folyóiratok nyelvi és helyesirási szempontból egyaránt. Közben az "autonómia" helyett egymásután nyilnak meg a cseh tanitásnyelvü elemi és polgári,illetve középiskolák / gimnázium,tanitóképző és kereskedelmi középiskola/ és egyre nagyobb számban érkeznek a cseh anyanyelvü pedagógusok. Az 1931-32-es tanévben -- Beneš adatai szerint - Kárpátalján van 433 ruszin és 160 cseh elemi iskola, 16 ruszin és 14 cseh polgári iskola, a négy gimnázium, két tanitóképző,két keresekedelmi és egyetlen mezőgazdasági középiskola mellett mindenütt müködik cseh tagozat is,amelyben a helyezkedő helyi ruszin,magyar és zsidó burzsoázia gyerekei is tanulnak. A megszünt ruszin osztályokat csehvel pótolják.[131]

Sok falu nem tud iskolát állitani és fenntartani, ugyanakkor a kormány megszervezi már néhány tisztviselő család számára is a cseh tanitásnyelvü iskolákat. A kárpátaljai ruszin,de főleg a magyar falvakban földhöz-

juttatással is segitik a cseh családok letelepülését. A helyzetre jellemző a következő adat: 1937-ben a cseh tanitásnyelvü iskolákban 32 ezer gyerek tanul,holott a területen mindössze 33 ezer cseh anyanyelvü polgár él.[132]

Még mostohább volt a szlovenszkói ruszinok sorsa. Ugyanis Podkarpatska Rus és Slovensko között elvi tartományi határ huzódott,ott mások voltak az iskolai törvények ,tankönyvek stb. Az egymástól egyetlen km-re fekvő két kisközség / Bátfa és Sislóc/ magyar anyanyelvü tanulói pl.más megfogalmazásban tanulták a"hazafiságra"nevelő naiv kis versike első sorát./ "Szép Szlovenszkó az én hazám", ill. "Podkarpatszka Rusz az én hazám" - Kárpátalja nem lehetett,pedig ugy legalább a szótagszám megfelelő lett volna/.

Világosan beszél erről a helyzetről Mikola Szidorjak kommunista képviselő: "Bátran kijelenthetjük,hogy a régi magyar uralom alatt az ukrán népnek Szlovákiában több nemzetiségi joga volt,mint most, a "szláv felszabadulás"után. A cseh burzsoázia hallani sem akar erről... mint ahogy mondja: "a bolgevik nemzetiségről". Nemzetiségi elnyomásunkhoz járul még a gazdasági elnyomás is. Az ukrán lakosság a háboru előtt is nehezen élt.De tudott magán segiteni. Most még Amerikába sem engedik,és a magyar alföldre sem".[133]

A rezsimváltozást tehát a nép életében nem követte a nemzetiségi felemelkedés. " A cseh burzsoázia nacionalista soviniszmusa méltó folytatása a magyarnak. A magyar csendőrt a cseh váltotta fel, a magyarositást pedig a csehesités." 134

Bár a kormány az 1920-tól legálisan müködő 18 párttal is igyekezett megosztani a népet, elsősorban a munkásosztályt, az 1921-ben alakult Csehszlovák Kommunista Párt Kárpátaljai Bizottsága,elősorban Oleksza Barkanyuk vezetésével erélyesen fellépett a kulturális rekció ellen is,főleg a Karpatszka Pravda, Holosz Zsittya és a Kalendar Karpatszkoj Pravdi hasábjain. O.Borkanyuk legfontosabb elemző és értékelő,illetve iránytmutató cikke ebben a kérdésban: Культура належить народовІ.

Ebben a nagy "szabadságban",amellyel a nép az adott körülmények között élni nem tudott és nem is tudhatott, minthogy a fenálló társadalmi rend képviselői "visszaéltek" vele, a kelleténél is bőségesebb mennyiségben megindult a politikai mellett a kulturális információközlés is a sajtó és immár a különféle könyvek és más kiadványok alapján is.Ezekben a termékekben megtalálhatók a különféle nézetek is a kor irodalmával kapcsolatban. A burzsoa-nacionalista ukrán vonaltól a rekciós ruszofil irányzaton át a "szentistváni" gondolatig minden nézet képviselve van.

Az ukrán soviniszta és reakciós Volodimir Bircsak[135] esküdt ellensége az orosz népnek és haladó kulturájának,egyetlen szóval sem utal a szovjet-orosz és szovjet ukrán irodalom létére.Még azt sem átallja kijelenteni,hogy "azok,akik a keletről jövő segitségben reménykedtek,csalódtak,mert az élet egészen más uton haladt tovább, a segitség és az ujjászületés nem keletről jött Oroszországból,hanem ellenkezőleg,nyugatról", vagyis a csehektől.

E.Nedzelszkij szerint viszont csak "orosz" irodalom

Tudományegyetem Könyvtár SZEGED

létezik Kárpátalján és annak keretén belül,azzal párhuzamosan él a "galiciai ukrán dialaktus", amely nyelv irodalmának nincs jelentősége.Meg sem emliti a demokrata ukrán irókat,de szól mindenkiről,aki oroszul vagy язычіе -n irt. Elutasitja az Októberi Forradalmat,hajbókol a csehszlovák burzsoa rend előtt,amely a helyi irodalom fellendülését és megujhodását tette lehetővé.[136]

P.Fedor müve is hasonló szellemben fogant.[137] A helyi irodalomban A.Karabelesen és M.Popovicson kivül az uj nemzedék irói közül szinte senkit nem vesz észre.

Megjelenését tekintve nem a tárgyalt korszakba tartozik,de ide kivánkozik Georgij Gerovszkij[138] hasonló szellemü brossurájais. Már a ciméből is kitünik,hogy az un. magyar-orosz narodovec szemlélet jellemzi és nincs semmi köze sem az ukrán,sem az orosz nép irodalmához.

A magyar ellenforradalmi rendszer idején megjelent irdalomtörténeti tankönyv[139] a 20-as 30-as éveket,mint ezt Baleha is megjegyzi, a szentistvánai Nagy-Magyarország gondolata jegyében tárgyalja: e szerint a "gens fidelissima" bár önálló nemzet, de a magyar nép szerves része,s igy közelebb áll a nyugati,mint a keleti kulturához,közelebb a magyar néphez,mint az ukránhoz vagy oroszhoz.Meg kell azonban modani azt is,amit Baleha elhallgat,hogy a mü bizonyos részei aránylag tárgyilagosak, igy pl.Duhnovics tevékenységének értékelése,vagy a cseh uralom alatti irodalompolitika ismertetése.

Ugyanebben a megvilágitásban tárgyalja a kérdést Ortutay Tivadar is.Müvében igazolni akarja a Felvidék elfoglalásának szükségességét is.[140]

Burzsoa objektivitás jellemzi A.Hartl cseh irodalmár

művét.[141]

Természetesen az irodalmi életről kialakitandó véleményünk megformálására és a helyes konzekvenciák levonására legalkalmasabb a korabali forrásmunkák tanulmányozása. Mig azonban az 1920-ig terjedő időszak forrásai néhány folyóiratra,ujságra vagy könyvre szoritkoznak és tulnyomó részük összegyüjtve megtalálható,addig ennek az időszaknak a müvei mind számukat,mind pedig hozzáférési lehetőségüket tekintve erősen nehezitik a munkánkat.A 20-as és 30-as években ugyanis mintegy 80 különféle sajtótermék jelentek meg Kárpátalján / nem állandó jelleggel és nem egyidőben/,amelyek mögött nem kevesebb mint 30 párt és különféle csoportosulás áll; az un. pártonkivüli sajtó is minden esetben valamely legális pártot vagy csoportosulást támogat.

Ezek közül csak néhányat , a könnyebben hozzáférhetőket soroljuk fel.

A Duhnovics egyesület adja ki a Карпатскій Край cimü folyóiratot,amelynek első száma a következő programot adja, illetve azt a célt tüzi ki,hogy teljesen megfeleljen a kárpátaljai intelligencia szükségleteinek. Ezt akkor tudja kielégiteni,ha "minden politikai és vallási befolyástól függetleniteni" tudja magát. Fel akarja rázni olvasóit,fel akarja kelteni a nemzeti öntudatot,hogy érezzék át a belső kapcsolatot az orosz kulturával és irodalommal.

Magyar vonatkozása is van a Julij Ivanovics Sztavrovszkij - Popradov c.cikknek,amely arra is utal,hogy az anyai részről magyar,de nemzetiségre nézve ruszin

költőre nagy hatással voltak 1848 forradalmi eszméi, a budapesti teológián ébred rá népe elmeradottságára.

Közli a lap Ivan Szilvay önéletrajzi részletét, amelyben a szerző szintén említést tesz a forradalomnak, azaz Petőfinek reá gyakorolt hatásáról. "Az elemi iskolát Ungváron fejeztem be 1846/47-ben, éppen a jobbágyság megszüntetésének és a "szabadság, egyenlőség, testvériség" hármas jelszavával kezdődő országos mozgalom fellendülésének előestéjén".[142] Említést tesz az 1848 májusában pontifikált püspöki miséről is / amelyért később Popovics püspököt meghurcolták/, és arról, hogy ő is Budapesten ébredt rá népe elmaradottságára.

A kortársak közül a folyóirat elsősorban A. Karabeles verseit közli. A russzofil és ruszonofil irányzatu lap erősen kommunistaellenes tendenciáju.

A "Narod" cimü lap /szerkesztője Sz. Klocsurak/ bár hagyományos orosz helyesirással ir / szóvégi kemény jel/, ukrán jellegü, a Proszvita egyesülethez áll közel, politikai vonatkozásban a "Ruszka Szocial Demokraticsna Partija" lapja. Dühödten sovinizta, magyarellenes és kommunistaellenes sajtótermék. A 11. számban /1924/ Мадярська демонстрацІя в Ужгородь cimen erősen kirohan a nemzetiségi jogokat követelő megmozdulások ellen. A 30. szám egyforma hevességgel támadja a "Magyar Hiszekegyet" és a kárpátaljai magyar kommunistákat, mondván: a magyar kommunistának több joga van Ungváron, mint a ruszin munkásnak. Hát nem volt elég ezer évig?

Ugyancsak szociáldemokratának vallja magát a Jevhen Puza szerkesztette "Vpered", amely bevallottan küzd a cseh agrárpárt és a hungarofilek /мадьяроны / ellen.

E

Ez utóbbi a Kurtyák - Bródi féle magyarbarát ruszin agrárpártot jelenti. A lap a csehbarát jelleg mellett támadja is Prágát, minthogy csak ígérgetésekkel "táplálja" a ruszin népet.

A "Russzkaja Zemlja" /szerkesztője Andrej Gagatko, orosz emigráns/ un. "kacap" /harcos schizmatikus/ lap. Irányvonalának megfelelően 1921 április 7-én /március 25-én/ - értesülvén a már említett Novák István eperjesi püspök "távozásáról", arra buzditja olvasóit, hogy a volt magyar kegyuri jog megszünése után a papságnak, sőt a híveknek kell választaniok a püspököt. Az ortodox pravoszlávián kivül mindent és mindenkit támad: kommunistaellenes, ukrán- és magyarellenes, támadja az unitus egyházat, a Proszvita egyesületet.

A "Podkarpatszka Rusz" 1923-ban indul, Ivan Panykevics ismert kárpátaljai ukrán nyelvész szerkesztésében. Célja, hogy a Наш родный край mellett, amely elsősorban a tanulóifjuság folyóirata, a краєвознавство або краєвѣдныє müvelésére hivja " a tanitókat, a tanárokat és minden kulturmunkást".[143]

Az 1928. évi 7. szám "Jaszinya az 1848-49. években /Ясыня в 1848-1849 роцѣ / Из споминôв старших / cimen egy negyedikes polgárista irását közli az öregek elbeszélése alapján, eléggé primitiven, összefüggéstelenül, magyarellenes éllel. Hasonlóan tulzott nacinalizmust áraszt az Один из документôв першоѣ весны народôв c.cikk, amelynek tartalmát világosan tudtunkra adja már az alcim is: Меморандум Русинôв до Гувернера Угорщины Генерала Гайнаya в р. 1849 в справѣ потреб национальных и економичных.

1932-ben az 1-3,4-6 és 7-8 összevont számokban Vaszilij Hadzsega recenziót ir Melich János: A hnfoglalás-kori Magyarország /Budapest,1929/ cimü müvéről.

Cseh orientációju progressziv lap a már emlitett Наш родный край /1937-ben már родный helyesirással/. Felelős szerkesztője a későbbi szovjet-ukrán iró,A. Markus. Az 1925 szeptemberi szám a "Magyarok bejövetele" cimen a Laborc legendát dolgozza fel a következő befejezéssel: A ruszinok elvesztették szabadságukat és szolgák lettek saját földjükön. "A huszti tanács" /1926.évf.5.sz./ is hasonlóan fejeződik be: El Budapesttől,menjünk az arany Prágába!

A polgári demokráciában a jobboldal is erősen szervezkedik. A már emlitett un. Autonóm Füldmüves Szövetség, amelyet Ivan Kurtyák,Mihail Demko,Andrej Brodi és Jozef Kaminszkij alapitott és vezetett, Budapest támogatását is élvezte, 1939-től kimondottan fasiszta jellegü párttá vált. Sajtója a cseh érában a Русскій Вѣстникъ ,amelyben külön lapon jelenik meg Földesi Gyula felhivása a szlovákokhoz,zipszerekhez és magyarokhoz a csehek által megigért,de meg nem adott autonómia követeléséről ügyében.

1927 február 5-én a Rákóczi szabadságharccal kapcsolatban megemlékezik arról az öreg ruszin papról,aki inge alatt rejtegette a trikolort és átadva a fejedelemnek igy szólt: Uram,ments meg minket a labancoktól. Majd kérte,hogy az önálló Ruszinszkó fővárosa Kassa legyen.

Tudomást szerzünk arról is,hogy a "Russzkaja Zemlja" magyarbarátsággal vádolja és támadja Kaminszkijt az "Autonómia vagy csalás" c.cikkéért.

A lap 1927 december 22-i száma magyar forditást közöl Кружится - не кружится. Сельская комедIя въ 1. дѣйствIи. Написалъ: P. Терекъ /Переводъ/. Nyilvánvaló,hogy Török Rezső szinpadi szerző "Forog - nem forog" egyfelvonásosáról van szó.

1928 február 9-én ugyanannak a szerzőnek Бездождье /Сельская история въ 1. дѣйствIи/, márc. 1-én Продали коня /Сельская история въ 1. дѣйствIи/, március 22-én Бахтарня №.72 /Веселая игра въ 1. дѣйствIи/ c.művét közli a lap orosz forditásban.

A kommunista párt lapja a Karpatszka Pravda./A magyarok számára a Munkás Ujság jelenik meg/. Szerkesztője Ivan Mondok. Kommunista és más haladó ruszin és ukrán irók publikációi mellett magyar forradalmi irók müveit is közli,igy pl. 1921 december 21-én Шугайски легенды cimen Illés Béla elbeszéléseit a következő alcimmel: Forditás a magyar munkásnaptárból, amely a "Kassai Munkás" kiadásában jelent meg. Forditptta: Ivan Ilkov.

A Párt irodalmi folyóirata volt az 1927-28-ban megjelenő és Grendzsa-Donszkij szerkesztette "Nasa Zemlja". A folyóiratnak volt egy állandó rovata: Szovjet-Ukrajnából. Ezzel kapcsolatban helyesen állapitja meg O. Rudlovcsak,hogy a kommunista irók és szerkesztők sokat tamultak a szovjet-ukrán irodalomtól,mert ha nehezen is,de bejöttek Kárpátaljára a szovjet ujságok,folyóiratok és a könyvek is.[144]

Noha a Kárpát-Ukrajnában és Szlovákiában napjainkban megjelent müvek erről alig szólnak,a teljes igazság

kedéért feltétlenül szólmunk kell a csehszlovák területen / és másutt/ élő kommunista magyar irók nem csekély hatásáról,nem beszélve a klasszikus magyar forradalmi költészetről,költőkről,elsősorban Petőfiről,mint azt a következőkben látni fogjuk.Ezt a megállapitásunkat támasztja alá a költő születésének százéves évfordulóján irt következő gondolat is: "Születésének évfordulóján megállunk egy pillanatra,hogy a ma forrdalmárainak koszorujával ékesitsük emlékét.Az ő vörös zászlaját is meg fogjuk lengetni a budapesti utcákon,amikor megnyilik a fehérterror sirja".[145]

Éppen ezért a Petőfi forditásokat elsősorban a haladó,baloldali sajtóban kell keresnünk, illetve paradpx módon, a jobboldali, az akkor Magyarországgal szimpatizáló lapokbah, de itt a "kisajátitott" Petőfit.

A forditók pedig azok az igazi költők,akiknek felfogását a haladó magyar irodalomról nem változtatta meg az országhatárok megváltoztatása.

Mindemellett azt is tudomásul kell vennünk - az eddig elmondottakból logikusan következik - hogy a csehszlovák állam idején kevés magyar irodalmi mü forditása jelent meg Kárpátalján.Természetes reakciója ez részben a Kárpátalján csak minap megszünt magyar elnyomásnak is. A tankönyvekben felesleges keresnünk magyar versforditásokat. Ahol van forditás,az "hivatalból" csehből,esetleg szlovákból való, a középiskolai könyvekben pedig a nagy nemzetek irodalmából. A helyi,illetve az orosz vagy ukrán irodalom a szerkesztő politikai és "nyelvi" meggyőződésétől függően kap helyet.[146]

A népdalok fordítása továbbra sem jár kockázattal. A korábban már említett Zlockijnak 1923-ban megjelent egy kötet válogatott verse[147], amelyek között fordítások is vannak. A kötet sajnos nem közli, hogy milyen nyelvből, kinek a müvét és milyen cimü müvet fordított a költő, illetve hogy népdalról van-e szó.

Feltételezhetően magyar népdalokról, népdalvariánsokkál van dolgunk. A másodikban a helyre is történik utalás / bár ez vidékenként változhat is/.

A három "piszny" közül az első a kötet 44.lapján található "perevod" alcimmel. Négy négysoros, tizszótagos versszak arról panaszkodik, hogy irigyei elvették tőle a szeretőjét:

Убогій я, убогій отъ роду,
Вѣрно любивъ миленьку молоду,
Похитили завѣстники ее,
Теперь буде лишь бѣднякъ изъ мене.

A 45.lapon található "piszny"/perevod/ első sora Ungvárra utal: Не гучитъ млинъ ужгородскій...
De éppen ez a megtévesztő, mert a második és harmadik versszaka egy ismert, ma is sokszor hallott müdalnak a fordítása. A fordítás szöveghüségről és formahüségről tamuskodik, a szótagszám is változatlan, igy az énekelhetőség megvan a ruszinban is.

Чья се хижа въ гущи такой?
И не чути до ней крикъ мой?
Ачей сплятъ ужъ, что не чуютъ,
Альбо лишь ся притворюютъ?

Но дѣвчина услышала,
Матери своей сказала,
Устаньте ужь мамко люба,
Теперь ишовъ милий сюда.

Ki tanyája ez a nyárfás?
Nem hallik át a kurjantás.
Vagy alusznak vagy nem hallják,
Vagy talán nem is akarják.

De a kislány meghallotta,
Az anyjának sirva mondta:
Kelj fel anyám,édesanyám!
Bucsuzni jött az én rőzsám.

A 46.lapon lévő "Piszny" mindössze két versszak: az első arról szól,hogy a szerelem elvette a nyugalmat, a második szerint pedig a bor tette ugyanezt.

A versforditásokkal kapcsolatban megjegyezzük,hogy A.Karabeles teológiai hallgató korában forditott Mécs László "Rabszolgák énekelnek" c.kötetéből is.[148] Ő volt az, aki "átköltötte" / переспѣвавъ / Petőfi szeptember végén c, költeményét. Sem a tartalmi hüséget , sem a versformát nem tartotta meg,egészen más mondanivalóju és jellegü költeményt "irt". Ami Petőfiből megmaradt, az ez első három versszak természeti képe és a párhuzamos konstrukció:

Еще цвѣтутъ въ долинѣ розы,
Блестятъ осенніе цвѣты,
Какъ неразгаданныя слёзы,
Какъ неразбитые мечты;

Еще красутся,сІяютъ
Въ лучахъ горящихъ цвѣтники,
И,словно въ радости,сгораютъ
Лилии поздней лепестки.

Еще зеленыя калины
Скрипятъ и гнутся подъ окномъ,
Но снѣгъ покрылъ ужъ полонины
Шелковымъ,бѣлымъ полотномъ.

A természeti kép teljesen szláv környezetbe kerül.Erre utalnak a калина és a полонина szavak.

A költemény második fele teljes egészében az emmberi élet mulandóságáról beszél,az akkori teológus-fordító lexémahasználata is szembetünő:

Еще кипятъ въ груди усталой
Надежда,Вѣра и Любовь

Az "elhull a virág,eliramlik az élet" alapgondolatot ebben a formában nem adja vissza,csak két versszakon át bizonyitja és fájlalja,majd"jó kerssztényi" belenyugvással zárja be az átirt szöveget. Az sem lehet kizárni,hogy a magyar irodalmat eléggé jól ismerő Karabeles átvette Berzsenyi "Közelitő tél" c.versének gondolatait:

Hervad már ligetünk s diszei hullanak ...

...близокъ день осенній
И осыпаются цвѣты.

vagy: Itt nemrég az öröm vigdala harsogott...
Itt hágy szép tavaszom...

Молчатъ завѣтныя желанья,
Умолкли пѣснь,конченъ балъ
И часъ глубокого молчанья,
Часъ мира вѣчнаго насталъ.

A rövidéletü Nasa Zemlja /1927-28/ szerkesztője, Grendzsa-Donszkij két Petőfi verset forditott le.[150] A mágnásokhoz / Dicsőséges nagyurak/ cimü vers első öt versszakaának forditása До магнатів /уривок/ cimen, A költészet pedig Поезія cimen jelent meg. A költemények előtt latin betükkel nyomtatott Sándor Petőfi csillag jelzéséhez kapcsolódva a forditások után két hasábon 10-10 sornyi életrajzi adatot és méltatást olvashatunk a költőről ugyancsak a forditó tollából, Г.Д. aláirással. A forditások aláirása: /перекл. Гренджа-Донський/.

Ezzel a névvel már találkoztunk.Pályakezdésére jellemző, hogy " budapesti tartózkodása idején először magyar nyelven kezdett verseket irni.De a háboru éveire való keserü visszaemlékezés,amikor is a magyar katonák agyonlőtték rokonát az oroszok számára töerténő kémkedés gyanuja alapján,valamint az az eltökélt szándéka,hogy anynyelvét ápolja,visszahozták az ukránul irók táborába.De a haladó magyar irodalommal való megismerkedése - és itt Petőfin kivül /akinek verseit forditotta is/ Ady Endrét és Berzsenyit kell megemlitenünk - pozitiv hatással volt későbbi tevékenységére. A magyar forradalmi költészetnek Gredzsa-Donszkij azt köszönheti,hogy bevihette a kárpátaljai költészetbe a szociális kérdésket,hogy forradalmasitotta azt, hogy világivá tette."[151]

Az elmondottakkal kapcsolatban Mihajlo Molnar azt is megjegyzi,hogy külön kellene tanulmányozni a magyar haladó irodalomnak a kárpátaljai irodalomra gyakorolt hatását, amely - mint a lengyel irodalom hatása a galiciai ukránra - vitethatatlan.

A forditások teljes mértékben igazolják az idézetben foglaltakat azzal a megjegyzéssel,hogy amig az eredetiben / A mágnásokhoz / " a költemény agitativ erejét növeli a pergő,magyaros forma,Petőfi az értelmi és hangsulynyomaték következetes találkoztatásával /mindössze két esetben van eltérés/ még hatásosabbá teszi a gondolatot" /Pándi/, ez a megoldás nem érvényesül kellően a forditásban. A háromütemü magyaros tizenegyesnek a szótagszáma és rimképlete megmarad,a cezura,illetve az értelmi és hangsulynyomaték azonban nem mindig.

A versnek a szokásosnál hangsulyosabb rimtechnikája azonban az ukránban is érvényesül: ...вславленим панам - ...шия вам; ,..благали вас - ... ви І нас; ... ярма - ...дарма;...як на скот - ... той народ ;

A szöveghüség,de főleg a költői kifejezésmód is méltó Petőfihez. Látszik,hogy a forditó is forradalmár költő, aki ismeri népe nyelvét és az ukrán irodalmi nyelvet egyaránt,tudatosan használja a zamatos népi kifejezéseket elsősorban a felháborodottság kifejezére,gunyos éllel:

Вже готуєсь вам краватка,ще й яка,
Новомодна,хоч не гарна, а цІпка.

Uj divatu nyakravaló
Készül most
Számotokra... nem cifra,de
Jó szoros.

Vagy: Тисяч рокІв годували ми панІв,
Тепер ними погодуєм наших псІв!
ЗдІнем їх на вили І на гнІй за плІт!
Щоб собаки їх розїли на обІд...

Ezer évig hiztak rajtunk
Az urak,
Most rajtok a mi kutyáink
Hizzanak!
Vasvillára velök,aztán szemétre,
Ott egyék a kutyák őket
Ebédre!...

Mint az eredetiben,itt is megismétlódik a "hizni" ige; a harmadik sort megtoldja a за плІт kifejezéssel: a гнІй erősebb és durvább a magyar "szemét"-nél: benne van a "rothadás" is.Az egész kifejezés a paraszti életből való: villán kell kidobni,mint a trágyát az udvartól elkeritett trágyadombra!

Sikeres a lexémaválasztás az első versszak első sorában a "dicsőséges" jelző helyett : benne van a görög doxa egyházi szlávon át jött jelentése: a слава. Szerencsés a felhasználása a за людей числити "emberszámba vesz" kifejezés is, hatásos az "állatoknak tartottátok a népet" sor forditásában a megfelelő szó / скот / élettelennel egyező táryesete:Ви дивилися на його,як на скот.

Az eredetiből hiányzó sor a második versszakban: Щоб людей не запрягали до ярма betoldása találkozik Petőfi gondolatával.Ugyanakkor a "nagyurak" fogalmát nem képes visszaadni. A magyar "nyakravaló is jobb a краватка-nál.

Altalánosabb,elvontabb,neutrálisabb a Гей,вставайте мильйони,виходить! sor,mint a magyar "Ki a sikra a kunyhóból miljomok". A kérdő és felkiáltó mondatokat - a költő szavait - amint gyujtja,lázitja a népet, megtartja.

Nyelve irodalmi ukrán, de mint Petőfi, a nép nyelvét is beviszi a költészetbe. A költemény kiválasztása - figyelembe véve a kommunista irányitás alatt álló lapot, a társadalmi helyzetet, a fordító személyét - teljességgel érthető. A költemény,illetve a forditás alatti dátum, 1847, téves,minthogy teljes bizonyossággal tudjuk,hogy a keletkezési év 1848,minden bizonnyal március 11-e előtt iródott.

Ha Petőfinek a költészetről vallott felfogása,elvei különös fontosságuaknak számitottak már a költő életében,a demokratikus tábor kibontakozása idején, és,ha az "ars petica" jelentősége több,mint irodalmi volt ebben az időben";[152] azaz a 48-as forradalmat közvetlenül megelőző években - akkor teljes joggal érvényesül ez az igazság a forditónak a burzsoa demokráciában a szocializmusért vivott küzdelmei,politikai harcai idején is. Grendzsa-Donszkij igen jól választott,amikor Petőfivel igazolja,hogy az irodalmi demokratizmus gondolatát át kell itatnia a társadalmi harcok szenvedélyével,az irodalmi hitvallásnak politikaivá kell átnőnie. Mert bár a ruszin jobbágynak az igazi "szentegyházba" belépni "bocskorban,sőt mezitláb is szabad" volt - de nem az ungvári kormányzósági palotába vagy püspöki rezidenciába. Ide " в постолах,а навіть боso nem lehetett bejutni.

A forditó nyelvileg is mindent megtesz a költő intenciójának megtartására: ezt szolgálja többek között a понижають ige, /Vö. Dosztojevszkij: Униженные и оскорбленные valamint az egséz második sor tökéletes megoldása is: Твою достойність топчуть до земли.

Ez Jurij Skrobinec szintén eredetiből készült fordításában igy hangzik: Як топчуть скрізь достоїнство твоє.[153]

Ez a törekvés nyilvánul meg a "paréj"= mindenféle gyomnövény,azaz a parazita életmódot kifejező fogalom forditásában is, amikor az ukránban az állatvilágból vett п'явка = pióca szót használja. A társalgó-terem mindkét variánsban: салон. Az álpróféta egy árnyalattal történelmibb és hangulatban is megfelelőbb Skrobinecnél: лже-пророк a фальшивий пророк helyett. Ugyanakkor jobb a дім-nél a будинок, amely egyuttal az itt szükséges méretet, nagyságot is jobban kifejezi.Ez vonatkozik a "magasabb stilus" szférájába tartozó святиня szóra is,amely jobban megfelel a magyar szentegyháznak,mint a Skrobinec által használt "храм".

A forditó megoldhatta volna az "uri" és "nagyari" közti különbségtételt; vádolható az " Azt hirdetik föl nem kent papjaid" sor elhagyásával,igy természetesen az "azt hirdetik" kifejezés ismétlésének elmulasztásával.Elmarad a "boldog-boldogtalan" ikerszó forditása. Az e helyetti для всіх kifejezés szürkiti a sort.

A befejező gondolat kellően érvényesül mindkét forditásban: Значить: святиня,де не то,що в постолах,

А навіть босо мож вступить. / Г.Д./
Поезія - це храм,куди подоба

І в постолах,І босому ввійти /Шкробинець/

Ismerve a hegyvidék lakóinak öltözetét,lábbelijét - s ehhez hozzávéve a gazdasági nyomor akkori mélypontját - különös éle is volt a постіл és a босий szavak használatának.

A fordító szabadon bánik a szótagszámokkal és verslábakkal,mint maga Petőfi, azaz még szabadabban,mert a jambusok közé trocheusok,sőt anapesztusuk is bekerülnek:

Тебе понижають, поезІє святая,
Твою достойнІсть топчуть до землІ
ТІ божевІльнІ, І якраз тепера,
Коли тебе хотІлиб пІдняти.

A Petőfi életét,irodalmi és politikai pályáját tömören, lényeglátóan megirt sorokhoz nem szükséges magyarázatot füzni.Ezek a sorok önmagukért beszélnek és egyben hiven tükrözik Grendzsa-Donszkijnak a költészetről,a költői hivatásról vallott nézeteit is.[154]

Az "Egy gondolat bánt engemet" cimü költeménynek ebből a korból két forditása maradt fenn.Az egyik Grendzsa-Donszkij munkája,amelynek azonban van annyi "szépséghibája",hogy nyomtatásban csak 1973-ban jelent meg a Dukla c.[155] folyóiratban. A költő tvékenységének és müforditói munkásságának ismeretében azonban csaknem biztosra vehető,hogy ez forditás az előzőekkel egyidőben készült,legfeljebb bizonyos javitásokat végzett rajta a költő a megjelenés előtt. Cime: Одна думка не да спокою...

A másik forditás a már emlitett és A.Brodi szerkesztésében megjelenő Russzkij Vesztnyik c. magyarbarát ujságban jelent meg orosz nyelven,Mihail Popovics forditásában, a következő cimen:[156] Меня тревожитъ мысль одна...

A forditót nem politikai felfogása,hanem orosz nyelvüsége vihette az emlitett ujsághoz.Igy tehát magyarázatot kapunk a világforradalmár és a patriota viszonyát kifejező költemény kiválasztására vonatkozóan. A kérdés

az,mennyire sikerült ukrán és orosz nyelven a három, egymással korrelációban álló fogalom: világszabadság - piros zászlók - nagyszerü halál -, az un. kulcsfogalmak köré épülő verset [156] az olvasóknak tolmácsolni; mennyire sikerült megérttetni,hogy "Petőfi világforradalmisága nem patriotizmusából nőtt ki.Ellenkezőleg: patriotizmusa mintegy a származéka,kiélesedése,konkretizálása annak a világforradalmiságnak,amely a sürgős,kézzelfogható teendőket helyben,tulajdon hazájában lelhette meg.[158] A költemény csucsfogalma" szerkezetileg-formailag is kellő nyomatékot kap: szerkezeti helye a versnek csaknem szimmetriai tengelyén és a végszó poziciójában /azaz a 36 soros költemény 17. és 36.sorában/ a költemény két - nem egészen azonos tartalmu - magaslati pontját jelenti.[159]

A fogalom jelzői dinamizmusát a költő formai magoldása is segiti: a "világszbadság" egyszavas sorként szerepel, rövidségével tüntetőleg emelkedik ki azonos szótagszámu sorpárjával a lényegesen hosszab sorok közül.

Az ukrán forditás nem mindig követi az egyes sorokat és a sorok szótagszámaát. A 11.és 12.sorokat egybevonja és igy az emlitett két sor az ukránban a 16.és 17.

Свiтову Свободу
Кожному народу!

A három részre tagolt orosz forditás /14 - 18 - 18 sor/ a maga 50 sorával már teljesen átköltésnek számit,bár korántsem olyannak,mint a Szeptember végén Karabelesnél. Popovics a 25.és 26.sorban halvány visszfényként adja az emlitett sorokat minden tartalmi és formai dinamizmus vagy kiemelés nélkül:

Свобода,счастье и покой

Пускай въ краю родномъ царятъ!

A versvégi pozicióban már nem jelszói jelentésü és egészen más mondattani környezetben a beteljesülés hitét sugározza a "Világszabadság" ukrán variánsa is annak ellenére,hogy a свобода -t itt már a szinonim воля helyettesiti. Всіх героїв загребуть до спільної могили,

Що за Волю свІтову в боях життя зложили.

Az orosz "átirásban" a befejező rész,amelyben az adott fogalom csak " rangrejtve" található meg,a következőképpen hangzik: ... Которыхъ кровь,какъ жертва братства,

Текла за вольность и покой...

О,смертью,Господи,такой

Ты украси мой вѣкъ земной...

Petőfi költészetében jól megfigyelhető a párhuzamosság, a költészet alapvető szerkezeti elve,sőt a párhuzamosságok sorozatos egymásutánja egy, "a versritmusnál is tágabb értelemben vett ritmikusságot" ad,"amelyet,mivel a vers épitkezésében játszik nagy szerepet,kompoziciós ritmusnak nevezhetünk". Különösen dinamikus ez a ritmus, ha negativ párhuzamossággal,az ellentétességgel egészül ki.Ebben a költeményben ennek az elvnek az alapja a "kétféle halál" egymás mellé, pontosabban szembeállitása.[160]

A kibontakozó metaforikus meditáció a nem kivánt halálról - amely nem jelöl időbeliséget -,az ukránban is teljeséggel érvényesül; a grammatikai megoldások is ugyanazok az első hat sor infinitivusz használatával,ahol is az első sor igei állitmánya azonban meghatározója az

infinitivuszok személyes jellegének. /Az ilyen igeneves megoldás egyik ukrán példáját,I.Franko "Semper idem" c. versét a fordító jól ismerte/.

Мій неспокій в одній думці:
Вмерти в ліжку на подушці,
І позвільно в'янути,мов квітка...
І позвільно догоріти,наче свічка...

Ez a kompoziciós elv egyáltalán nem érvényesül a Popovics féle átirásban:

Меня тревожитъ мысль одна...
...То мысль о смерти роковой...
И гдѣ и какъ во мірѣ подземный
Сойду на вѣкъ я въ тьмынь?
И гдѣ тлѣтъ будетъ прахъ мой бренный,
И кто вспомянетъ обо мнѣ?

És ilyen kérdő-mondatos,elmélkedő-bölcselő stilusban kontemplál még a fordító a következő négy sorban is,felvetvén a kérdést,vajon otthon hal-e meg vagy idegenben, esetleg háboruban? Убитъ я буду на войнѣ?

A költemény második részében az emlitett "vonalat" "követi egy időben előrehaladó dinamikus folyamat az óhajtott halál következményének konkrét megjelenitésével".Ez az ukrán forditásban is igy érvényesül. Az ide tartozó hat sor /az ukránban csak öt/ a tiltakozást és az óhajtott "halálnem " képi kifejezését tartalmazza, a tiltó, illetve a felszólitó módu igék - az ukránban kétféle megoldásban - a költő lelki magatartását fejezik ki.

Не таку смертъ,боже,дай менi!

Отак померти я не хочу,нІ !
Деревом зроби мене,грІм яке не мине.
Хай я стану вІтроломом,хяй звалюсь І згину,
Хай я буду скеля,що гроза скачала у долину.

Itt kell megjegyeznünk,hogy - amint azt az idézet is igazolja - a forditó rövidit, a pontos sor- és szöveghüséghez nem mindig tartja magát,de a gondolati,tartalmi hüség megmarad.

Az oroszból mind a képek,mind a megfelelő grammatikai megoldás hiányzik. A погибнуть тамъ мое желанІе bevezetés után felsorolja a helyeket,ahol meghalni kiván.

A nagy,aköltő számára végső csatajelenetet tartalmazó főrész nyelvi jellemzője a "kijelentő módú jövőidejüség", az első személyü felszólitó mód,amit a " ha majd /az ukránban az І коли vezet be. Az eredetiben az egész rész egyetlen remekül megszerkesztett körmondat.

Az ukrán forditás igyekszik hü maradni ehhez a megoldáshoz is. АзІ коли után megtalálhatók a megfelelő állitmányok:

Хай полягу я на полю,
Кров хай витІка з серця молодого,
РадІсне скажу останне слово,
Хай його заглушать горни й гамІр сталІ,
Гук гармат - ревІння зблизька й далІ.
А через мІй труп
КонІ хай Ідуть,
Хай летять на славу перемоги,

А моЇ вЇдбитІ руки-ноги
Хай залишать. Кости избирають,
Як надІйде день,як поховають,
З жалІбною музикою,гордо,променисте,
З траурними прапорами славно,урочисто.
ВсІх героЇв загребуть до спІльноЇ могили,
Що за Волю СвІтову в боях життя зложили.

Amint az idézett szövegből is kitünik,a fordító a pont után már kijelentő módot használ,sőt még egy ponttal ismét megszakitja a költő "gondalatainak menetét".

Az orosz forditásnak ebben a részében - az átköltés nyomán - csak bizonyos gondolati-tartalmi azonosságok figyelhetők meg; hiányzik az eredeti dinamizmusa,az a hatalmas körmondat, a "romantikus tiráda",amely a felfokozást szolgálná, bár nyelvi vonatkozásban szerencsésen alkalmazza a пустъ буду - пустъ будет kifejezéséket.

A vers két hasonlatát /мов квІтка,наче свІчка/ , metaforáit /дерево,вІтролом,скеля/ ,az egyik eufémisztikus jellegü körülirást /кров хай витІкає з серця молодого/ a két nyelv kitünő ismeretében Grendzsa-Donszkij kiválóan forditja le. Közel sem ilyen sikeres " a hősöket egy közös sirnak adják" sor: ВсІх героЇв загребуть до спІльноЇ могили. Ez áll a jelzős szerekezetek forditására is. Adekvát módon forditotta a következőket /ide számitjuk a tulajdonságjelző nem egyeztetett jelzővel történt forditását is/: titkos féreg foga / таємний зуб /, elhagyott, üres szobában /у порожнІй хатИ,лишенІй на-все/, piros zászlókkal /Із червонами прапорами/ , ott folyjon az ifjui vér ki szivembőI / кров витІкає з серця молодого/,acéli

zörej / гамір сталі/, kivivott diadalra / на славу перемоги/ gyász-zenével / з жалібною музикою/, fátyolos zászlók kiséretével / траурними пропорами/, egy közös sirnak / до спільної могили/.

Nem adekvát módon megoldottak vagy hiányoznak a következő jelzős szerkezetek: eget-földet rázó mennydörgés; pirosló arccal; szent jelszóval; örömteli végszava; fujó paripák; elszórt csontomat; szent világszbadság.

A vers kompoziciós strukturájában és a szótagszámmal mért mért sorhosszuságok viszonyában az a szabályosság, amit Péczely László kimutat, figyelmbe véve mind a költemény,mind pedig a forditás és az ukrán nyelv jellegét, ilyenformában /természetesen/ itt nem található meg. Bizonyos szabályszerüség kezdettől fogva megfigyelhető, az eredetihez hasonló pedig a harmadik rész közepétől.

1. A nyugtalanitó gondolat és képi kifejezésének szótagszámai:

a magyarban	az ukránban
8,8,10,10,10,10 /6 sor/	8,8,10,10,12,11 /6 sor/

2. A tiltakozás és az óhajtott halál képei:

8,8,11,11,11,11 /6 sor/	9,9,12,14,16/ 5 sor/

3. Az óhajtott halál és a világszbadságért vivott csata képei:

8,8,11,11,5,5,10,10,5,5, 12,12,11,11,5,5,12,12 / 18 sor/	8,9,12,8,6,6,14,10,8,8, 12,10,12,10,5,5,10,10 / 18 sor/

4. A nagy temetés:

10,10,11,11,11,11 / 6 sor/	10,10,14,14,14,14 / 6 sor/

A főrész ritmikai felépitése: a legkülönfélébb szótagszámu sorok szabályos váltakozása / az ukránban"csaknem szabályos váltakozása"/ is kiemeli a költői képzelet magas szárnyalását és az érzelmi megynilvánulás csúcspontját.

Péczely emellett rámutat egy másféle ritmusváltásra is: a végső csatajelenetet az "ott essem el én" sortól az eddigi / és Petőfinál jól megszokott/ jambikus megoldás helyett tiz soron át anapesztusz helyettesiti, "hogy miután tiz soron át betöltötte a dinamikus csatajelenet metrikai kiséretének funkcióját, a vers utolsó hat sorában ismét átadja helyét a kezdeti jambusoknak".[161]

Természetesen még a maximalizmusnál is több lenne ezt a megoldást is számonkérni a forditótól.Egyrészt a forditás idején még nem létezett a költeménynek ilyen komplex elemzése,másrészt az ukrán nyelv jellege és felépitése sem teszi lehetővé a hangsulyos-időmértékes vers megfelelő formai visszaadását. Éppen ezért az ilyen összevetést mellőznünk kell.

Minthogy a Popovics-féle forditás ennél a résznél még az eddigieknél is nagyobb mérvü átköltésről tanuskodik, a fentebb emlitett forditási problémák megoldásáról nem is lehet beszélni.

Kutatásaink az első Csehszlovák Köztársaság korábaól csak ezeket a sovány eredményeket tudják felmutatni. Elképzelhető - bár a történelmi és politikai események ismeretében nem valószinü,- hogy az el nem ért anyagban /bergszászi archivum,mggánszemélyek gyüjteménye/ porosodnak még Petőfi versforditások.

VII. A második világháboru évei /1939-1944/.

1938 november 2-án a fasiszta német és olasz kormány a bécsi döntéssel Szlovákia és Kárpátalja magyarlakta területeit Magyarországnak juttatta.Kárpátalja városai közül Ungvár,Munkács,Bergszász éd Nagyszőllős került Horthy uralma alá. A megmaradt ruszinlakta területen Huszt központtal bábállam alakult A.Volosin elnökségével,illetve"pünkösdi királyságával", ugyanis a megalakulás első pillanatától kezdve nyilvánvaló volt,hogy az uj állam politikailag és gazdaságilag egyaránt életképtelen.Bár a német taktikában eredetileg szerepelt a a Kárpátok két oldalán egy Szovjetuniótól független,sőt azzal szembenálló ukrán állam létrehozáda, a történelmi és politikai konstelláció mégis ugy alakult,hogy amikor Németország 1939 márciusában Cseh- és Morvaország egész területét bekebelezte,megnyugvással vette tudomásul,hogy március 15-18 között "Horthy honvédei" megszállták az egész Kárpátalját.

A hatéves magyar uralom alatti kulturális és irodalmi élet mindenoldalu,mélyreható,tényeken alapuló,objektiven elemző feldolgozásával a történészek és irodalmárok,az akkor és ott dolgozó szerkesztők,irók és költők még nem törlesztették le minden adósságukat.

A tárgyalt időszakban Kárpátalján élt és dolgozott költők tevékenységét a felszabadulás után először O. Hrabár próbálta feldolgozni és értékelni 1957-ben Eperjesen kiadott orosz nyelvü gyüjteményes kötetében.[162] Amellett,hogy eddig teljesen,sőt egyáltalán fel nem dolgozott anyaggal került kapcsolatba,ideológiailag sem állt szilárd talajon,ezért könyvét jogosan,keményen,de igazságosan birálta mind a csehszlovák,mind a szovjet sajtó.[163]

1965-ben V.Mikitasz és O.Rudlovcsak szerkesztésében jelent meg a hivatkozásokból már ismert "Poeti Zakarpattya" c. antológia 72 oldalas bevezetővel,amelyben ezt a kort a szerzők az 57-63 lapokon tárgyalják. Jurija Baleha 1971-ben kiadott müve a 127 oldalból mindössze 7-et szán ennek a kérdésnek,[164] mig egy 1974-es válogatása utószavaként mintegy 15 oldalon - elsősorban az ujraegyesülést és a fasizmus elleni harcot segitő oldaláról nézve tárgyalja a kor költőinak tevékenységét.[165]

Természetesen nincs okunk - és nem is vonjuk kétségbe a szerzők objektivitását és objektivitásra való törekvését, mert szentigaz minden, amit megirhak: az 1939-1944 közötti évek fasiszta magyar politikájáért,igy a kulturpolitikáért is, a felelőség kollektiv és osztathatatlan, a Horthy rendszer vezető rétege egyetemlegesen felelős, a Kárpátalját irányitók személyükben is felelősek.Igaz Baleha megállapitása:"A horthysták véres diktatúrát vezettek be Kárpátalján", igazak O.Rudlovcsak szavai is: "Ezek rettenetes évek voltak",; ugyanakkor - főleg kulturpolitikai vonatkozásban - a már emlitett személyes felelőség kérdése,ezen belül a megengedhető kompromisszum, a visszaemlékezések érzelmi jellege,bizonyos szempontok

és egyes tények kiemelése, mások / nem szándékos/ elhallgatása kapcsán olykor egyoldaluvá is válhatnak az egyes magállapitások és következtetések.

Lássunk kiegészitésül néhány tényt.

Minthogy Csehszlovákiában legális kommunista párt is müködött, a párt tagjai közül az uj magyar rezsimban sokan illegalitásba kényszerültek,mások elmenekültek. Megöltek a börtönök és a koncentrációs táborok is.Tény,hogy a magyarositás is erős volt,de ez azért is fájóbb volt a csehesitésnél,mert demokratikus jogok megvonásával,gazdasági romlással,legtöbb esetben gőgös dzsentri közigazgatási tiszviselővel /ez a magyar munkásnak és parasztnak is megalázó volt/,és kevésbé értett nyelvvel állt kapcsolatban. A cseh hivatalnok és a ruszin "fél" ugyanis "konyhanyelven" már megértette egymást. Tényként kell megállapitani azt is,hogy 1938 novemberétől az ungvári és a munkácsi gimnáziumban tovább müködnek a párhuzamos ruszin osztályok.Ungváron az I-VI.osztályok 2:1, a VII-VIII. osztályok 1-1 arányban a volt igazgató vezetése alatt. A tanári kar fele régi,fele uj /20:20/, elsősorban az "anyaországi" állástalan fiatal tanárok tudtak igy elhelyezkedni.

Az is tény,hogy a hivatalos magyar kulturpolitika képviselői és kárpátaljai támogatói feleleventették a régi nyelvelméletet: Kárpátalját nem ukrán törzs,hanem magyar-orosz /rutén,ruszin/ nép lakja,amely az ukrántól lényegesen különböző nyelven beszél.Persze ez a kérdés Podkarpatszka Rusz korából öröklődött. Az is igaz,hogy

Bonkáló Sándor ismét kifejti és bizonyitja már 1915-ben publikált elméletét az önálló ruszin irodalmi nyelvről,[166] a mely a fejlődés folyamán jött létre,mint az orosz mellett a fehérorosz és ukrán, a beszélt dialektus alapján. Tételét még a Szovjetunió példáján is igazolja,mondván,hogy az uj irodalmi nyelvet adott egyes népeknek a beszélt nyelv alapján.

A Kárpátalja elfoglalását követő időszakban a irodalmi élet erősen visszaesett. Az antifasiszta,haladó,szovjetbarát irók üldözése vagy várható üldözése miatt Karabeles és Grendzsa-Donszkij Szlovákiába távozott,Patrusz-Karpatszkij és F.Ivancso a Szovjetunióba szökött, O.Markus,Borsos-Kumjatszkij és L.Demjan rendőri felügyelet alatt állt,M.Baraboljá̇t behivták a magyar hadseregbe,Sz.Panyko és I.Csendej az "anyaországba" került munkára,azaz átnevelésre és nyelvtanulásra.

Az is tény,hogy Sztripszkij 1941-ben a következőket irja honfitársainak "Kárpátalja eltévedt fiainak" c. cikkében: " Tudjátok,hogy mi,ruszinok, nyugathoz tartozunk.Mi nem vállalunk semmiféle közösséget a keleti Moszkva orosz-tatár kulturájával,bár vannak hangok,amelyek"keletivé" akarnak tenni minket, de az az orosz kultura idegen a mi számunkra!"[167] Hivatkozik Rakovszkij " Cerkovnaja Gazeta"-jára,amely éppen orosz nyelvüsége miatt nem kellett a népnek és emiatt meg is szünt,illetve arra,hogy Fencik 15 éven át hiába kisérletezett a "Lisztok"-ba ezzel a nyelvvel - eredménytelenül.

Sztripszkijnek és másoknak ez a felfogása viszont nem jelentette azt,hogy az orosz kulturát,mint egy má-

sik nagy nép magas kulturáját elvetették volna és ne becsülték volna. Ebből a szempontból nem tanulmányoztuk ugyan behatóan a korszak folyóiratait,de néhány konkrét példát idézhetünk még a mindegyre jobban fasizálódó Russzkaja Pravda,Russzkoje Szlova ill. a Kappatorusszkij Golosz [168] hasábjairól is. Ezek az ujságok egyébként,mint az utóbbi cime is jelzi, a kárpátaljai orosz nyelvüség hivei,de esküdt ellenségei a "bolsevizmusnak".

1940 julius 11-én éppen a Sztripszkij által megbirált Ivan Rakovszkijról közöl megemlékezést a Russzkaja Pravda. A Russzkoje Szlovo sok orosz nyelvü Petőfi forditást közöl minden valószinüség szerint orosz,sőt oroszországi forditók tollából. A Karpatorusszkij Golosz 1939 október 11-én Lermontov Predszkazanyije versét közli és megemlékezésben méltatja a költő munkásságát születésének 125.évfordulója alkalmából. 1943-ban cikket közöl Rahmaninovról és Miljukov /emigráns/ történészről haláluk alkalmából.

Sőt: a Russzkoje Szlovo Ivan Szilvay orosz nyelvü müvei propagálása mellett /1941.február 23/ az ukrán Sevcsenko Як би ви знали панычи cimü versét közli a kommunista Valerij Brjuszov forditásában. A Szovjetunióban kiadott müveket is ismertet,pl.Дни и годы П.И.Лайковского,Клин, méltatást ir Prkofjevről,illetve az "Isztorija russzkoj kulturi"-ről,majd pedig Lev Tolsztojról/ 1942 március 8/; nagybetüs cim a következő: 1941 december 20-án Észtországban meghalt Igor Szeverjányin.

1942 november 4-én V.V.Verescságinról emlékszik meg, 1943 február 3-án K.D.Balmont cikkét és versét közli, 1944 május 3-án Rimszkij-Korzakovról, 1944 május 21-én pedig "Kicsoda Vanda Vaszilevszaja" cimen az irőnőről ir,meglehetősen tárgyilagosan,csak a tényekre szoritkozva.

A Lermontov halálának 100 éves évfordulójára irt megemlékezés mellett még napi politikai cikkek cimét is idezhetnők,amelyeknek a tartalma ugyancsak meglepően tárgyilagos az akkori magyar sajtó cikkeihez viszonyitva: Ленинградъ уже не является фронтомъ;

Английское радио исполнилъ новый советский гимнъ;

ИнвазIя началась.

Az elmondottakhoz kiegészitésül még annyit,hogy Sztripszkij világéletében ukránofil,ill.ebben az időben,mint a Kárpátaljai Tudományos Társaság tagja ruszinofil volt.

Az elmondott tények nem minden ok nélkül soroltattak itt fel.Szeretnők ezzel egy kicsit tompitani O.Rudlovcsak és V.Mikitasz szavait,melyek szerint ebben az időben "máglyákon lángoltak Sevcsenko,Marko Vovcsok,Kocubinszkij,Sztefanik,Puskin,Lermontov,Nyekraszov és Majakovszkij müvei".[169] Mert ilyen máglyarakás nyilván volt, de nem lehetett általános.

A лишок книг вIдправлено в Дебрецен I Будапешт Balena megállapitás tényéről és főleg mennyiségéről az illetékes könyvtárak adhatnának konkrét felvilágositást. A tényt annál inkább nem vonjuk kétségbe,mert hasonló idézettel szolgálhatunk a csekély számu kárpátaljai könyvtárállomány széthordásával kapcsolatban:"November elsején

/1938-ról van szó/ felsőbb parancsra a ruszin ifjusági könyvtárt egészében,más könyvtárt meg a szertárakat pedig részben elszálittatta Panykevics János dr.tanár. /Még nem sikerült mindent visszaszerezni.De sok könyv el is is kallódott,sok szemléltető eszköz,kép össze is tört."170 /Már itt megjegyezzük,hogy az Évkönyv bilingvis, még hozzá nem a megszokott módon laponként,hanem oldalanként magyar és ruszin szöveggel/.

Az emlitett párhuzamokat és néhány tény egymás mellé állitását csupán azért végeztük el,mert véleményünk szerint, sokkal bonyolultabb,összetettebb ennek a korszaknak a kárpátaljai "kulturtörténete" annál,hogy a tények és események teljes ismerete és mindenoldalu megvizsgálása,dialektikus értékelése nélkül sommás kijelentéseinkkel csalhatatlannak látszó objektiv itéleteket alkossunk. Ez a tendencia napjainkban a kárpátaljai,a szlovákiai és a magyar sajtóban egyaránt megfigyelhető.

Az ukrán nyelv és az ukrán rokonság eszméjének tüzzelvassal való irtásáról már elmondtuk elmarasztaló véleményünket.Helytelen volt,de csak az eddigi "tradiciót" követte az a gyakorlat,hogy a különféle kiadványok és ujságok csak ruszin vagy "kárpátorosz" nyelven jelenhettek meg. De az,hogy a "Zorja" c.folyóirat "kötelezően kétnyelmen nyomatott - baloldalt magyarul és csak a jobb oldalon az "itteni" nyelven" [171] azt is jelenthette és jelentette is,hogy a nyelvet nem ismerők, tehát az érdeklődő /sokszor a haladó/ magyar közvélemény is megismerkedhessen a Kárpátaljai Tudományos Társaság kiadványával,a nép kulturájával, bár nyilvánvaló,hogy a magyarositás és más kulturpolitikai célok játszották a főszerepet.

A "Zorja" ugyanis a Подкарпатское Общество Наукъ tudományos folyóirata volt, amely társaság a ruszin akadémia szerpét volt hivatva betölteni a russzofilekkel szemben /itt csak nyelvi russzofilizmusról lehet szó/, ezért néprajzi,történelmi,kulturális cikkei a ruszin népről jelentősek. A Társaság vezetésében részt vettek az anyaországban élő tudós öregek is,mint Hodinka Antal, Bonkáló Sándor és Sztripszky Hiador.

Természetes,hogy a "terület dolgozói nem békéltek meg a fasiszta rendszerrel". Ami a kulturális életet illeti, a kezdeti tájékozódás után a körülményeket megismerve és mérlegelve /hisz nem mindenki választhatta az emigráció kényszerhelyzetét/, a progresszív és öntudatos fiatal és középgeneráció a kezdőket szárnya alá vette és a lehetőség szerint nevelte és támogatta. A forradalmi hatás csak erősödött Nyugat-Ukrajna felszabaditása után, a közös határ ténye,majd a 48-as magyar zászlók visszaadása felcsillantot egy kis reménysugárt, egy kis lehetőséget is a nyugodt munkára. A szükebb haza szeretetének, az "itt élned,halnod kell" gondolat jegyében használták fel a kinálkozó lehetőséget a kulturális élet hazai vezetői népük életének,kulturájának,müvészetének bemutatására, a figyelem felkeltésére.

Baleha is elismeri és helyesen jegyzi meg,hogy "mivel Kárpátalja megszállásának idején nem volt haladó sajtó, ezért olykor a "Literaturna Negyilja", a "Russzkoje Szlovo" és a "Karpatorusszkij Golosz" hasébjain publikáltak müveiket azok az irók is,akik nem értettek egyet a Kárpátaljai Tudományos Társaság prgramjával."[172] Sőt,ezen tulmenően éppen KTT lapja, a Zorja közölte a

tudományos értékét tekintve ma is egyedülálló Sztripszkij tanulmányt: Початки друкарства на Подкарпатю /A könyvnyomtatás kezdetei Kárpátalján/[173], N.Lelekács nem kevésbé értékes,hézagpótló tanulmányát: Подкарпатське письменство на початку XX. вька / A kárpátaljai irodalom a XX.század elején/,[174] és a tudományos munkák alapjául szolgáló N.Lelekács - I.Harajda folytatásos tanulmányát: Библиографія подкарпатської руської истории / A kárpátaljai ruszin történelem bibliográfiája/.[175] Számunkra számunkra érdekes és értékes még Bonkáló Sándornak "A ruszin irodalmi nyelv" cimü,már emlitett cike is.

A Litereturna Negyiljában - ez a KTT irodalmi lapja - sokat publikál és még többnek ad helyet az akkor már bizonyos irodalmi-müvészeti-publicisztikai multtal rendelkező és elismert iró-szerkesztő,F.Potusnyák. Az még természetesnek látszik,hogy hirt ad a fiatal költő nemzedék néhány sovány kötetének megjelenéséről,[176] hogy helyt ad a kortársak,elsősorban a fiatalok megnyilatkozásainak / Arhij,Kacsij,Kerekes,Baleckij,Prodan,Horjanin,Halász költeményeinek/, de a hatóságok előtt "persona non grata" Borsos-Kumjatszkij számos versét is közli.

A Поезія опору і боротьби cimen a Вищій вогонь-hoz irt utószvában Baleha a következőket is megjegyzi: "I.Kercsa bátor tevékenységének következtében a "Ruszszkoje Szlovo" ügyesen kihasználta a lehetőséget a progressziv publikációk számára és hasábjain a haladó szemléletü kárpátaljai iróknak és költőkhek /akik orosz nyelven irtak/, a fekete reakció éveiben is számos

költeménye és elbeszélése jelent meg. Ugyszintén I.Kercsa adta ki a "Modern magyar-orosz irók könyvtára" sorozatban a fiatal szerzők néhány gyüjteményes kötetét."

A legismertebbek közül ebben a lapban publikálnak /sokan álnéven is/ Tanya Verhovinka /ez Kercsa álneve/, Kraszin,Versan /mindkettő Halász álneve/,Prodan,Dobos, Baleckij,Panyko,Varga,Szocska,Potusnyák, Vakarov és barátja a zsidó Spitzer is. A lap 1942 május 6-i száma közli az első költői verseny győzteseinek névsorát,köztük Vakarovot /Budapest jeligével/ és Spitzert is /álnéven/ akkor,amikor egy hét mulva arról ad hirt,hogy a zsidók jogainak korlátozásáról szóló városi határozatot csak Antal Miklós nem szavazta meg keresztény és humanista meggyőződésből,

1943 február 7-én a lap meghirdati a második költői versenyt.Május 12-én Spitzer már nincs a nyertesek között: valószinüleg már nem is vett,illetve nem vehetett részt a "küzdelemben". Vakrov még igen. Spitzert ugyanis 1944 legelején hurcolják koncentrációs táborba zsidó mivolta miatt,Vakarovot márciusban a partizánokkal való együttmüködése vádjával. Egyikük sem tért vissza.

Az emlitett "személyi feltétel" kihasználásával mindketten szinte az utolsó percig publikációs lehetőséget kaptak.Sőt,Vakarovnak 1942.XI.5-én Budapesten irt Так трудно c.versét a lap 1944 április 16-án közli. A felelős szerkesztő nyilván nem tudott letartóztatásáról. O.Rudlovcsak - igaz,hogy csak a jegyzetekben,de közli Vakarovval kapcsolatban,hogy " a horthysta Magyarország fővárosában élvén kapcsolatot épitett ki a fasizmus ellen harcoló földalatti mozgalommal"177

A magyar baloldalnak: földalatti mozgalomnak,partizánoknak, elsősorban a kommunistáknak a hatásáról lehetne és kellene még anyagot gyüjteni. Maga Baleha is megjegyzi futólag Uszta Gyula nevét. A Kárpátalján működő partizán Rákóczi-brigád mellett hatással volt a baloldali mozgalom a Budapesten /Vakarov,Halász,Kerekes, Prodan,Szimulik,Szocska/, Pécsett /Laver/ és Debrecenben /Hojda,Arhij/ tanuló fiatal,egyetemista költőkre-irókra. Az 1944-ben agyonlőtt Szakács,mint a magyar hadsereg katonája, a Pataki Ferenc felderitő egységének dolgozott.

Meg kell jegyezni,hogy a magyar megszállás idején nem kevesebb mint harminc kezdő költő kezdi meg irodalmi működését Kárpátalján.Ez a nagy szám nem grafomániát jelent:a grafomániás ugyanis nem vállalja a veszélyt, nem kockáztatja az életét. A nép lelkének jajkiáltása volt ez,azé a népé,amelytől még a létezés jogát is meg akarták vonni.[178] Indulásuk idején - feltételezésünk szerint - még erről sem lehet beszélni, de a "legyen világosság" vezérlő elvtől csak nem mindannyian eljutottak a tisztánlátásig, amelyben Potusnyák,Lelekács és Kercsa mellett Baleckijnak is tevékeny szerepe volt, akinek tevékenysége többet érdemelne annál a mondatnál, hogy:"részt vett Kárpátalja irodalmi életében a magyar fasiszta megszállás időszakában".[179]

Fontos szerepet töltött be még sok ruszin és magyar, akik, akár a hamis mammonból akartak maguknak barátokat szerezni, akár szándékosan hunyták be egyik szemüket vagy még egyetértően kacsintottak is, sőt szükebb körben felvilágositottak,tanitottak,neveltek, feladatot

adtak,harcba vittek.

Az egyes gimnáziumok ruszin tagozatán,illetve később az önálló ruszin gimnáziumokban /Ungvár,Munkács,Huszt/ lelkes patriota tanárok vezetésével megalakulnak az irodalmi körök. A munkát a magyar irodalmat oktató tanárok közül is sokan támogatják. Megemlitendő Kara Mihály neve is,aki az 1939-ben érettségizett Arhijnak volt magyar irodalom tanára. És bár hihetetlennek tünik,de az ungvári gimnázium ruszin tagozatán az alsó osztályokban a magyar nyelv és irodalom oktatását - véletlenül-e vagy szándékosan - olyan tanárra bizták,mint Kovai Lőrinc,[180] aki éppen abban az időben dolgozott a Csendes Don IV.kötetének forditásán. A fiatal "anyaországi" tanárok negy része fogékony volt a szociális és nemzetiségi problémák iránt,néhányuk kimondottan haladó szellemü. Életünkben először Körmendi Gyula tanár óráin hallottunk József Attiláról és Radnóti Miklósról.Névszerint is méltók a megemlitésre: Suara Róbert,Hegedüs Rajmund,Kara Mihály,Kovai Lőrinc,Körmendi Gyula,Martinkó András,Palkó István,Rudnay Károly,Schäffer Miklós.

Az ifju költők bátoritásában az anyanyelvi tanárok általk vezetett irodalmi körök mellett a hivatalos nevelési lehetőségek kihasználása: a hazaszeretetre és az ellenség gyülöletéra / a kersztény kurzus idején is/ való nevelés konkrét tartalommal való megtöltése vagy éppen meg nem töltése adott lehetőséget.

Az allegória,mint költői kifejező eszköz,a versekben reneszanszát éli. Hogy mit értünk rajta,iró és olvasó dolga.Lényeges,hogy iró és olvasó megértette egymást.Mert a cenzura szigoru volt, de a cenzor olykor

befolyásolható,máskor kicselezhető. /J.Kacsij/. A haladó szellemü patrióta költőknél, akik jól ismerték egymást / Vö. a sok egymásnak ajánlott verset,sokszor álnév alatt is/,kialakult egy mindenki által ismert szimbolum-rendszer: a Szvjetunióra a Сонце,Сонцебог, Бог, Зоря,Свѣтло,День fogalmak használatosak,gyakran bibliai,hagyomásnyoa lexikával és imádságos formában fejezik ki a költők ilyenirányu gondolataikat:

И съ вѣрой преклонился я
Предъ яркою звѣздой...

irja például Ivan Kercsa.

A fasizmust legtöbbször a Sötétség,az Éjszaka,a Köd, a Tél szimbolizálja. A szimbolumok az egyes kötetek:Будетъ день,Накануне,Передъ сходомъ és egyes versek ciméban is megtalálhatók: Приветъ весне,Долго ли?,Заря съ востока,Въ бурякъ народного гнева,Чайка,Немного летъ..

A költemények szociális jellege is erősen szembeötlő: a szociális ellentmondások, a szegényparaszt és munkás sorsával együtt a szülőföld, a nép, a szülői ház, a szülők szeretete,a jobb sors iránti vágy megnyilvánulása a gyakori téma,de,természetesen helyet kap a szerelem motivuma is.

A kor költészetének tematikája lényegében determinálja a forditott irodalom egyes müveinek kiválasztását is.A magyar irodalomnak, ezen belül a költészetnek a forditása erős fellendülést mutat,az eddigiekhez képest mennyiségileg is bőséges. A "bő termés" okait a következőkben foglalhatjuk össze:

A "szentistváni gondolat", az egy nemzetet alkotó többnyelvü nép a Kárpátmedencén belül magyar kultur-

fölénnyel, ezért magyarositási törekvésekkel - feltétlenül szükségessé teszi a magyar irodalom megismertetését. A költőknek,hogy költői hivatásuknak eleget tehessenek,hogy egyáltalán költőként létezhessenek,hogy hogy önmagukat és eszméiket megmutathassák,hogy népüknek irhassanak és utat mutathassanak,vállalniok kellett a forditás "megtisztelő" munkáját.És a megtisztelő jelző állhat idézőjelben is és anélkül is: rosszabbik esetben ugyanis kötelező jelleggel,mintegy parancsra,jobbik esetben önként,sőt a költő személye iránti tiszteletből örömmel választhatta meg a fordító a szerzőt és a müvet. Ehhez természetesen meg kellet ismerkednie a klasszikus és a haladó magyar irodalommal,ami következményeiben, elsősorban a költői fejlődés szempontjából nem is megvetendő.

Igy megismerve, esetleg már az iskolában megszeretve a magyar irodalmat,főleg a költészetet, a költő-müfordító belső meggyőződésből,belső kényszerből fordit s egyuttal lehetőséget is kap társadalmi-politikai meggyőződésének egy klasszikus magyar költőn át történő propagálására. /Vö. Baleckij"Proletár fiu verse" és Potusnyák "Ha az isten..." forditását stb./

A kezdőknek,főleg a gimnazistáknak,ahol a tanár látta az "oroszlánkörmöket",feladatul adott egy-egy megfelelő versforditást és ilyen esetben nem egyszer együtt dolgozott a jelölttel mindkét irodalomtanár.
De ki kell mondanunk azt is,hogy egyes tanároknál be lehetett "vágódni",jó jegyet lehetett szerezni, tehetség esetén jövőjét lehetett alapozni a diáknak egy-egy sikeres forditással./J.Kacsij/.

József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára SZEGED

Ugyanilyen inspirációkat kaptak professzoraiktól és hallgatótársaiktól is a különféle magyar egyetemeken - elsősorban Budapesten és Debrecemben - tanuló egyetemi hallgatók. Itt jegyezzük meg,hogy J.Arhijnak Joszif Ivanov néven debreceni egyetemi hallgató korában jelenik meg Съ полетомъ дней c. verskötete, K.Versan, azaz Halász budapesti egyetemi hallgató korában irja,ill. forditja le Ady Egy ismerős kisfiu c.versét, J.Hojda debreceni dákként lesz lelkes apostola /és élete végéig az marad/ az ukrán-magyar barátságnak.

A részben már felsorolt - a cseh érához viszonyitva lényegesen csekélyebb számu ujságban és folyóiratban lényegesen több magyar vonatkozásu cikk és tanulmány, lényegesen több vers- és prózafordítás jelenik meg, mind az eddig eltelt időben összesen. Éppen ezért a magyar kulturával kapcsolatos cikkek felsorolását itt mellőzzük, a Petőfi forditások tárgyaláse előtt csak a legfontosabb forditásokról emlékezünk meg.

1943 decemberében a "Narodna Skola" közli a Szózatot Kellij forditásában. A Zorja részleteket közöl Az ember tragédiájából Murányi János forditásában. A Literaturna Negyilja többek között Jókai:Melyiket a kilenc közül c.elbeszélését /fordító nincs/, Hercegh Ferenc novelláját, a Kóc viétézt / ford. A.Gyidik/,Mikszáth és Gárdonyi elbeszélésket /ford. A.M./, Arany Ágnes asszonyát,/ford.Vaszil Nyizsnyanszkij/,Ady: A halál lovai és Ádám,hol vagy? valamint Párizsban járt az ősz, Arany Walesi bárdok c.versét /ford. V.Marko/,és ugyszintén Ady Egy ismerős kisfiu c.versét /ford.K.Versan,azaz Halász/ közli.Itt olvasható a Krasznahorka

büszke vára ruszin változata. A továbbiakban megtaláljuk Jókai Hétköznapok-jából A táblabiró-t, egy elbeszélést a Csataképek-ből,Gyulai Igazság és hamisság c.költeményét, Lovassy Andor Hazatérés a nagyvilágból cimü nyolc strófás versét / Arhij fordításában/ és Zilahynak egy elbeszélését /Kacsij forditásában/,valamint Bartóky József Apja fia és Vas Gereben Egy falu,két éjjeliőr c,elbeszélésének forditását.

A Ruszka Molodezs közli Benedek Elek Három fehér bárány cimü meséjét / A.Husztszkij forditásában/, egy Kossuthról szóló dalt,valamint Lonkay Antal és Szabolcska Mihály egy-egy versét. A Russzkaja Pravdaban jelent meg Ady Sem utódja,sem boldog őse, Add nekem a szemeidet és a Proletár fiu verse, ez utóbbit Мой отецъ cimen közli a lap. Mindhárom forditás Baleckij müve.

Az elemi iskolai könyvekben elsősorban Petőfi,Arany és Gyulai Pál költeményei találhatók. A Himnusz, a Szózat és a Magyar Hiszekegy forditása egyetlen tankönyvből sem hiányzik.

Petőfi versei közül az Erdélyben cimü két alkalommal is megjelent nyomtatásban cim nélkül, azaz Изъ Петефи cimen,[181] annak az A.Karabelesnek a forditásában, aki Baleha szerint "kénytelen volt emigrálni Szlovákiába".[182] O.Rudlovcsak ezt tényként közli:182y 1940 роцI емIгрyє в ЧехIю - és ez a helyes / valamint az,hogy Csehországba távozott,Litomyšlbe/.[183] Ugyanis abban az időben Kareveles mögött még nem állt olyan "mozgalmi" mult /magyarellenességéről sem közismert, sőt a Russzkaja Pravda,ahol forditását és versit közlik,magyarbarát lap/,

ami miatt menekülnie kellett volna. A megváltozott körülmények még inkább ráébresztették felelősségére és bizonyára ugy látta,hogy régi barátai és ismerősei körében többet tud használni az "ügynek",amelyre végül is életét tette.Ez a felelősségtudat már ennél a forditásnál is megnyilvánul.

Ebben az igen szabad forditásban - az eredeti 69 sor helyett 50 sorban - teljesen "kikapcsolja" a magyar történelmet és a magyar népet - s ha nem Kárpátalján orosz nyelven jelent volna meg, bármely nép számára alkalmas lehetne az összefogásra való buzditásra.A forditásból elmarad a cim, elmaradnak " e kétországos nemzet a magyar" és" fontoljuk ezt meg,elvált magarok" sorok, nem közli a koltói keltezést.Ugyanakkor erősen hangsulyozza és átérzi a forditó a мой народъ,мой родъ,моя родня iránti személyes felelősséget.

Amikor a forditó magáévé teszi Petőfi gondolatát Erdély és Magyarország uniójának hőn óhajtott vágyáról, nem valószinü,legalábbis eddigi felfogásából nem következik,hogy Kárpátaljának Szovjet-Ukrajnához való csatlakozását óhajtaná. A единъ народъ въ раздвоенной родинѣ és мой народъ въ разъединеныи itt a belsőleg megosztott,három nyelvi irányzathoz vagy a különféle politikai orientációkhoz / ujraegyesülés,önállóság,autonómia,magyar fennhatóság/ tartozó csoportokra vonatkozik. Ezt a felfogásunkat támasztja alá a közlés helye is, a szerkesztőség jól ismerte Karabeles politikai felfogását,hisz keze alatt nőtt fel a "munkácsi iskolában" az a Baleckij,aki akkor a Russzkaja Pravda szerkesztőségében dolgozik. Az emigráció helyének megválasztása is mim-

ket igazol.

A költemény egylélekzetü,versszakokra nem osztott sodró erejü jellege a forditásban is megmarad,bár a fordító a kihagyásokat és a betoldott uj gondolatokat a gyakori "három pont" irásjellel igyekszik pótolni, illetve elkülöniteni. Az inditó természeti kép,azaz az első három sor hangulatát a fordító az "s,sz" hangokkal és zöngétlen párjukkal megfelelően adja vissza:

Осенній вѣтеръ плачетъ и шумитъ,
колышетъ звонкой,вянущей листвою,
какъ цѣпь рабовъ,онъ жалобно звенитъ.

A "hallgass,zugó szél,hadd beszéljek én" szenvedélyes felkiáltás a forditásban talán még erősebbé teszi a költő felelősségét,még inkább kidomboritja vezető szerepét. A két sorré bővitett gondolat stilushatását emelik az első sor likvidái és második sor "sz" hangjai:

Молчи,проклятый вѣтеръ предо мною,
пустъ смѣлый сынъ свободы говоритъ!

A következő két sort elhagyja,viszont ezt a részt az eredeti 16 sor helyett 19-re emeli.Szüveghü forditást tehát nem ad,de a gondolati tartalom teljesen azonos: jól megértette a magyart,bravurosan bánik anyanyalvével a gondolat metaforikus kifejezésekor is:

И эта мысль томитъ меня,гнететъ,
вся грудь моя - горячая пустыня,
гдѣ тигръ свирѣпый,бѣшенный живетъ
и жадно,жадно грудь мою грызетъ...
Какъ ярость,мучитъ грудь мою до нынѣ.
О,сколько разъ онъ меня пробудилъ,

на ложь сна въ пустынѣ одинокой,
когда о дикомъ рабствѣ говорилъ
и снова исчезалъ во тьмѣ глубокой...

A romantika törvénye megkivánta hasonlatot /лава,вулканъ,огонь azonos szinten vissnakapjuk; a "kiröpitek" ige dinamizmusának is megfelel a выброшу, de a zaklatottságot fényesen kifejező enjambement-ok áldozatul esnek a formamüvész jóhangzás keresésének.

A következő részben Petőfinél a személyes jelleget a nemzet egészének ügye váltja fel. A 20-41. sorok Magyarország és Erdély szétválásának történetét tárgyalják. A fordító tendenciáját ismerve már természetesenek vesszük,hogy ez a rész rövidebb és elvontabb,általánosabb az eredetinél.

A "Mely ördög sugta,hogy kettészakadjunk,
Hogy szétrepesszük a szent levelet,
Mit diadalmas őseink irának,
Szivök vérébe mártván kardjokat ? "

négy sort összevonással /és kiegészitéssel/ a következőképpen oldja meg:

О,кто намъ страшныя слова шепталъ,
слова борьбы,грѣха,разъединенья?...
О,кто отчизны сердце разорвалъ
и бросилъ въ прахъ собакамъ на съѣденье?...

Ennek a résznek a fordításából hiányzik a kettészakadás gondolatának kiemelése: sem a "kettészakadjunk" ige /amint az idézetből látható/ sem a tény konstatálása nem található a forditásban: A

"Kettészakadtunk,és a szép levélből

Rongyok levének,miket elsodort
És sárba dobott a századok viharja."

rész helyettegy közhely-meditációt találunk:

Мы тряпки лишь на жизненномъ пути
а тряпками лишь вѣтеръ повѣваетъ,

Teljes egészében hiányzik a forditásból a költemény nemzetostorozó jellege: nem érdemlünk jobb sorsot

"Mert aki jármot hágy nyakába tenni,
Méltó reá,hogy azt hurcálja is,"..

Hiányzik a jogos önvád:

"Tartottunk volna össze: a világ most
Tudná hirünket,nem volnánk kizárva
A templomból,hol a nagy nemzeteknek
A tisztelet tömjénét égetik."

Ha igaz Pándi Pál megállapitása - márpedig igaz -, hogy Petőfi megsejtette a nagy számok törvényét,hogy a nagy történelmi változásoknak nagy nemzetek a kezdeményezői, akkor Karabeles - feltételezve a Szovjet-Ukrajnával való egyesülés óhaját - leforditotta volna, sőt - ismerve "átköltési" képességét - kidombáritotta volna ennek a résznek a jelentőségét.Ennek a hiánya is már emlitett feltételezésünket igazolja.

Az aktuális politikai programot adó utolsó rész /42-69 sorok/ huszonnyolc sorát Karabeles 16 sorra redukálja. Az összefogás szükségességét demonstráló prszem-parabola öt sorát - alapgondolatának alátámasztására - költői módon,négy sorban hüen tolmácsolja:

Легко пылинку вѣтер разнесетъ,
и даже вздохъ дитяти уничтожитъ,
но если пыль въ скалу собьетъ,-

скалу ни градъ ни буря не разгложетъ...

A megkezdett gondolatot - az eredeti 12 sorának elhagyásával - sajátos módon folytatja, megtoldva és átformálva teológiai neveltetése örökségével:

Подумай,братъ,что я тебѣ сказалъ,
вѣдь то не сонъ, а правда вѣковая.
Смотри,кругомъ борьбы зловѣщій валъ
и гибнетъ,гибнетъ сторона родная.
Дай руку,братъ,святой родной союзъ
и братство въ сердцѣ розогрѣемъ, -
союзъ любви все крѣпче вражьихъ узъ,
какъ легкій пухъ,борьбу въ ничто развѣемъ...
Пустъ вмѣсто вражескихъ угрозъ
цвѣтутъ товарищей рукопожатья,
и вмѣсто горькихъ и печальныхъ слезъ -
привѣтныя и братскія объятья...

Kiegészitésül megjegyezzük,hogy a szél metaforizált képe a forditáson is végigvonul.Ugyanakkor a befejező gondolatokban a két ut lehetőségére:vagy hála övezi - vagy átok majd a népet /mint Vörösmarty vagy Ady felfogásában/,vagyis,hogy a harmadik ut lehetetlen, az átirt változatban még csak ne is utal a fordító.

A forditás stilusában,lexémahasználatában,verselésében felismerhető a nagy orosz klasszikusok hatása. A bravuros formai megoldásban Petőfi "akkori" aktuális gondolatait ügyesen alkalmazza a fordító kora és népe sorskérdéseinek felvetésében. A Petőfi nyomán irt költemény vagy átköltés dicséretes,azt azonban igen nagy jószándékkal sem állithatjuk,hogy Petőfit forditotta.

A tárgyalt korban már nem kezdőnek számitó Fegyir Potusnyák /1910-1960/ nevéhez három Petőfi vers forditása füződik.1941 október 26-án jelent meg a Literaturna Negyiljaban a Füstbement terv /А.Петефи: РозвIяный планъ.Переклавъ:Ф.П.-икъ/ . A forditás a következő években két tankönyvben is megjelent.[184] Az emlitett folyóirat közölte 1942 november 1-én a Ha az isten... /Якъ бы панъ Богъ... Перекл.:Ф.П.-икъ/. 1943 julius 15-én pedig A Tisza /Тиса.Пер. Пасѣчникъ/ cimü versek forditását.[183]

Petőfi költői fejlődésében a Hazámban, a Jönendölés, a Távolból után a támakört a Füstbe ment terv méltóan zárja le. Az 1844 áprilisában a husvétra hazalátogató, szekéren rázkódó költő sok mindent és főleg sok keserüséget megélt az utóbbi években, de most már a biztos ekzisztencia büszke tudatával "toppanhat" be a szülői házba. De a nagy önbizalom Dunavecséig ugyancsak alábbhagyott s a verseben emlegetett "szebbnél szebb" gondolatok helyett maga a költemény őszintesége, "valóságközelisége" ragadja meg az olvasót az anyai szeretet megéneklésének hagyományos témakörében. A költemény a Petőfinél szokatlan nyugalom légkörét sugározza.Erre a harmonikus,nyugodt állapotra jellemző példa az időváltás hiánya. A költő "elbeszélése" végig megmarad a mult idejü,nyugodtságot kifejező igealakok használatánál. Ezt a forditó nem vette észre vagy nem követte: a kilenc magyar multidejü igealakból a forditásban hat jelenidőben van: гадаю, линуть, лѣтають, здаеся, утѣкае, вхожу.

A ránkmaradt kéziratból azt is tudjuk,hogy a megfogalmazás sem volt mindegy Petőfi számára. Az első cim

- Hiu terv - közhelyi kifejezése helyett megtalálta a közismert szólás változhatatlan nyelvi formáját,az egyedül helyesnek tünő megoldást.[184]

A"füstbe megy" kifejezésre a Mitrák szótár nem tud ekvivalens szólást adni, a helyi nyelv szótárában /amelyen a forditás készült/ is csak a не велося kifejezés található,igy a költő, maga is igen alaposan ismerve népe nyelvét, a lehető legjobb megoldást választotta: a розвiяти ige part.perf.pass.formáját használja jelzőként.Ez az ige egyébként szólásban is használatos: розвiяти по вьтру "szélnek ereszt" jelentésben.

" A vers hangmegütése nyugodt:- a páratlan sorok felező nyolcasai népdalaink ősi ritmikájából kölcsönzöttek, a páros sorok változó ütemzésü hatosaival mintha a Dunavecsére tartó,meg-meglendülő szekér döccenését példáznák,mig a viszontlátás örömét és egyidejü feszültségét a jambikus emelkedés szivdobogásszerü lüktetése idézi" [187]

" A szavakkal ki nem fejezhető érzés: az édesanya iránti szeretetnek ebben a csodálatos remekében két személy szerepel,két pólus; köztük hullámzik a vers lirai tartalma. Ebben a hullámzó mozgásban a rég nem látott édesanya a "változatlan tényező", az a fix pont, amely az érzéshullámok mozgásirányát, a végső célját jelöli. Ezzel szemben a fiu a "függő változó", a versben lejátszódó kettős,egymással párhuzamos mozgás - az érzések hullámzása és a szülőházhoz való fizikai közeledés - aktiv részese, alanya.Maga a lirai hős. A vers ugy van felépitve,hogy miközben az előbb jelzett folyamatot ábrázolja,mesteri fokozással növeli a lirai feszültséget

egészen a csúcsig /repült felém anyám/,hogy aztán a záróképpel feloldja.

A lirai tárgy jellegéből következik,hogy a vers személyessége a végsőkig kiélezett,minden mozzanata egyoldaluan és élesen a fiu lelkiállapotát világitja meg. Hogyan valósul ez meg a forditásban"?- teszi fel a kérdést ezek után Csukás István Hviezdoslav szlovák forditásával kapcsolatban.[188]

Ha ugyanezt a kérdést Potusnyák forditására vonatkoztatjuk,megállapithatjuk,hogy a versforma nem idegen sem a ruszin népdaltól,sem a mai verstől. / Vö.:

Наче дІвчина в вІночку / З рІчки,там за гаєм,
У кленовІ вІдеречка / Воду набирає.[189]

A jambusok viszont szemmelláthatóan nem érvényesülnek. Az "emelkedések" is inkább a gondolatok egymásutáni felvillanásában nyilvánulnak meg.Ugyanakkor - jobban,mint a szlovákban - kitapinthatá a lirai személyesség irányába erősen kitenditett egyoldaluság: Що сказати родной маме я теперка маю? Miként fogom szólitani / Rég nem látott anyám?

A további versépitésben az érzelmi hullámzás erősödése, a konkrétabb motiváció, a "hogyan" helyébe lépő "mit" nyomán a kifejezési lehetőség szükülése következtében az eredetiben a lirai feszültség fokozódik:[190]

Mit mondok majd először is / Kedvest,szépet neki?
Уста моі солоденько / Чтось сказати об мали..
/Szószerint:Mit kellene ajkaimnak édesen mondani?/

A forditásban ez a feszültség nem jön létre:sőt halványodás,szürkülés figyelhető meg annak ellenére,hogy a lirai egyensuly sem jön létre.

Minthogy a forditó elhagyja a "rég nem látott" jelzőt,igy a bölcső szimbolumhoz tartozó még régebbi kapcsolatra utaló sor a forditásban bár tágitja a történést,de nem utal vissza az első versszak negyedik sorára. A fiui szeretet majdan szavakban történő kefejezésének bizonytalansága, a megismételt kérdések burkoltan benne rejlenek ugyan a forditásban,de a kérdőjelek helyett /egyébként jogosan/ pontokat találunk,mert inkább a kellés kifejezése ez - segédigés infinitivusszal.

Ugyanakkor a bölcső szimbolum szinte tökéletes:

Якъ протягне къ мене руки,
Что и колысали,

A harmadik strófa feszültség-fokozata a "hogyan - mit" után a forditásban is eljut a "konkrét megolfási formák gazdag változatáig", bár a minőségű komponens,a "szebbnél szebb" kifejezés,sajnos,hiányzik.Ugyanakkor a mennyiségi vonatkozás kétféleképpen is kifejezést nyer, s a harmadik versszak első sorában a kicsinyitő képző bizonyos minőségit tényezőre is utal:

Линуть думы за думками,
Безъ числа лѣтаютъ,

És ha már nem sikerült a forditónak Petőfi kedvenc jambusait használnia a befejező megoldást adó versszak csattanójában, az egyébként fényesen sikerült befejezést a praesens historicummal fokozni tudja: У комнатутти-ха вхожу. Helyénvaló az "ajkán" helyett a въ рамяхъ kifejezés, amely egyuttal visszautal a második strófára is: Якъ протягне къ мене руки...

A befejező képet még a jól megválasztott forma, a rim is emeli:

У комнатку тихо вхожу,
Вийшла мама въ тузь,
Звиснувъ въ рамяхъ я ... безъ слова
Якъ плодъ на галузь.

A Tisza a Literarurna Negyilja 1943 julius 15-i szá mában jelent meg. A fordító népe folyóját látja és szereti benne / за чта Тису такъ ганять ту нашу .../ amely egyformán nyugodt és csendes vagy"őrült,ki letépte láncát" Csapnál és Nagyarnál egyaránt.A fordítót természetszeretete mellett választásában a költemény két utolsó versszaka is befolyásolta.Saját verseire is jellemző a már emlitett szimbolumrendszer /Могутный дубъ,Соколъ,Пъсня сокири /s mint "tudós költő" ismerte Petőfit, tudta,hogy a látszólagos nyugalom, a csend percei költészetében a forradalom előérzetét jelentik.

A költemény személyes jellege a forditásban is teljességgel érvényesül: a fordító is benne áll a képben,sikeresen adja vissza azt a varázslatos,szinte babonás csöndet,amelyben még a méhzümmögést is meghallani, s a hatás kedvéért még lágyan hangzó,szinte becéző kicsinyitéseket is alkalmaz:

Гладко такъ плыве, и такъ благенько,
Такъ широкомъ йде русломъ тихонько,
Мовъ не хоче,чтобъ въ ней волоконця
Путалися золотого сонця.

Ha a magyar olvasó nem veszi észre azt a "müvészi és lélekteni rejtélyt",hogy "külsőre irodalmunk egyik leghanyagabb versélményét olvassa" / Illyés Gyula a negyedik és tizenkettedik strófát emeli ki példakén/,minthogy "épp ez a müvészet benne, s a rim és ritmus segédeszköz

a versben",[191] s ha Petőfi hajszálpontosan megtalálta a mondandóhoz leginkább illő külső formát, ez - és ezt nem is lehet zokon venni a fordítótól - a fordításban ilyen módon és szinten közel sem nyilvánul meg. Éppen a negyedik versszak tünik mesterkéltnek; a hatodikban,nyolcadikban és a tartalmilag-stilisztikailag egyébként jó tizenegyedikben pedig a rimképletet, a rimelést sem tartja meg:

О,природо, о свята природо!
Чий языкъ въ споръ изъ тобою входить?
Ты велика! А мовчаня твое,
Большъ нечутне, болыъ оно ясное.

A tizenkettedik strófáról mondhatnók ek Illyés szavait,hogy ez olyan, amelyet egy jól meselő "ruszin legény is elmondhatna". Ebben a versszakban a személyes jelleg az eredetinél is nyomatékosabban kidomborodik:

Поздно вечеръ въ хуторъ я прихожу,
Тамъ вечерю зъ овочовъ нахожу,
Поздно ночью въ щиромъ розговорѣ
Сидиме такъ при огню на дворѣ.

Méltó fordítás és figyelemfelhivás az utolsó versszak,méltán lehet a "föltámadott tenger" előfutára:

Якъ шаленый,что розорве пута
Вихремъ Тиса полемъ мчитъ розкута,
Зъ грознымъ шумомъ розрывае гати
Якъ хотъла-бъ свѣтъ увесъ забрати.

Potusnyák tevékenységének ismeretében nem tartjuk véletlennek a "Ha az isten..." vers választását sem.[192] A vallásos ideológiának,de a kárpátaljai hagyományoknak is megfelelően /és ez a cenzornak is tetszett/ a for-

ditásban mindenütt nagy kezdőbetüs Богъ szerepel.[193] A forditás személyesebb jellegü az eredetinél: a második részben mintegy magán-fohászkodó fordul az Istenhez:

Если то вже ты не хочешь Боже...

A befejezés is imádság jellegünek hat:lexémájának egy részét magából a Miatyánkból veszi, de megszólitottként - a magyar szöveg kisbetüs szava helyett - itt a nagybatüs Szabadság áll:

А якъ буду падати зъ коня я
Поцѣлункомъ уста затули
Ты, Свободо, ты найкраща хвало,
Якъ на небѣ такъ и на земли.

A "Szeptember végén" két forditásban is megjelent: a fiatal,de már nem kezdő költő, E.Baleckij oroszra / Концомъ сентября /, az egész fiatal,18 éves kezdő J.Kacsij pedig ruszinra forditotta /Концемъ септембра/ Petőfi remekét.[194]

Merész vállalkozás mindkettő még akkor is,ha mindkét forditó jól ismerte a magyar nyelvet s emellett Baleckij már filológus végzettséggel is rendelkezett. Mert a költemény, amellett,hogy a magyar szerelmes lira egyik gyöngyszeme, alapeszméjét,erkölcsi tartalmát,keletkezésének körülményeit tekintve alig különbözik az átlagostól. S hogy mi emeli mégis magasra az átlag fölé, az csak magából a versből érthető meg.

"Az első szakasz négy kezdő sorában kemény,határozott kijelentéseket hallunk a virágzó völgyről és a hókoszorus bércekről. Az első és második,a harmadik és negyedik sor párhuzamosan fest egy ellentétet" [195]

Ezt a négy sort, az elmondottak figyelembevételével, bár ösztönösen,de jobban ragadta meg és tolmácsolta J. Kacsij:

Цвѣтутъ ще въ долинѣ миленькъ такъ цвѣты,
Ще все зеленѣе тополя въ окнахъ,
А видишь тамъ посла вже зимного свѣта?
Покрывъ снѣгъ усе вже въ высокихъ горахъ.

Baleckij ebben a részben a természetadta képet mesterségessé teszi: тополь одѣтъ въ изумрудъ/ anyárfa smaragdba öltözött/, a valaóságot lehetőséggé változtatja: чувствуешь,скоро насъ зелень покинетъ /érzed,hogy hamarosan itthagy minket a zöld növényzet/.

A párhuzam és az ellentét folytatódik a második négy sorban "minden utalás és áthidalás nélkül": a költő nem magyaráz,határozott kijelentéseket tesz. Az első két sorra az ötödik és hatodik,a második kettőre a hetedik és nyolcadik válaszol: a természeti kép átvitele az egyénre a valóságban - és a versbeli megoldásban is - pontos, még mértanilag is; " a virágzó völgy éppugy alantabb van,mint a még forró sziv, s a jeges bérc éppugy magasabban,mint a már dérütött fő."[196]

Nos,ezzel a párhuzammal és ellentéttel a megfelelő soroknak egy-egy külön tömör gondolatot kifejező megoldást adni teljes egészében egyik fordító sem tudott, Mig azonban Kacsij az ötödik sort az eredetinek megfelelően,adekvát módon adja visszq: А въ моему сердцю ще льто горячe és lényegében a további sorok is megfelelnek az eredeti párhuzamnak, addig Baleckij forditásában a két-két sor egy-egy mondattá,egyetlen gondolattá szükül:

А въ сердцѣ моемъ молодомъ расцвѣтаютъ
Лучи золотистой весенней поры,

На голову мнѣ серебромъ покрываетъ
Ужъ иней холодной,грядущей зимы.

Az "ifju" szó kétféle felhasználása - jelző vagy állitmány - a forditásban nem oldható meg.Baleckij jelzőként értelmezi,Kacsij elhagyja.

Az "elhull a virág,eliramlik az élet" örök banalitását itt mesterien kifejező sor igazsága forditásban folyamatos szemléletü igealakot kivánna. Baleckij befejezettet alkalmaz: Цвѣты ужъ осыплются, жизнь насъ покинетъ. Kacsij viszont a komor végső következtetés puritánságát, a "csak alany - csak állitmány" jelleget sérti,illetve szünteti meg: И цвѣтъ такъ звядае,житя такъ минае...

Nem kivánható,hisz megoldhatatlan,hogy a forditó ebben a sorban a magánhangzók mellett zömében likvidákat alkalmazzon s igy lényegében " magánhangzós" sor jöjjön létre, de lágyabb az ösztönösen dolgozó ifju forditó sora,mint a már tudósabb költőé.

A költemény második tengelyét adó verssor /Még akkor is,ott is,örökre szeret!/ megértéséhez szükséges második versszak forditása /amely versszak a bensőséges családi körben ifju hitvesével tárgyaló költő helyzetét irja le/ komoly nehézségeket,buktatókat állit a forditók elé: el kell kerüni a giccshatást.[197] Ennek tudatos felismerését nem tételezhetjük fel forditóinknál.Az ösztönös megérzés nyomán Kacsij népdal-stilus alkalmazásával igyekezett megoldani a kérdést, / Сѣдай, моя жѣнко,въ обятя мои! Склони головоньку на груди,.../

Baleckijnál a lexámahsználat emlithető meg / a прильни- től a плачъ -on át a панахида -ig/.

A zárógaondolat kimondásáig vezető harmadik versszak többé-kevésbé sikerült forditásában egyebek közt a "fejfa" visszaadás okozott nehézséget.Kacsij,helyesen, a "kereszt" megoldást választotta,Baleckij a sirra teteti a fátyolt,/a поставь igét használja/ "sebek, ajkak és könnyek" törlésére. Kacsij "miatta" törli a könnyeket. Nem illik a kontexusba a щутя szó a "könynyedén" helyett még akkor sem,ha "játszi könnyedséggel" jelentésben is előfordul. A Baleckij által jól ismert Mitrák szótár az emlitett kifejést ebben az értelemben nem ismeri.

A költemény második alappiléra, a "Még akkor is,ott is,örökre szeret!" a forditásokban a következőképpen hangzik:

...Любитъ / И тамъ,и тогда и на вьки тебя. /Б./

...не забуду / Тебе я, любити все буду и тамъ /К./

Ami még a magyarban is vitás versformát illeti[198], megőrzéséről vagy átvételéről egyik forditó esetében sem beszélhetünk.

Az orosz nyelven iró Baleckij iskolai tankönyv számára leforditotta helyi dialaktusban a "Füstbe ment terv"-et is Домой cimen. Ez a forditás minden tekintetben messze elmarad Potusnyák forditás mögött. Bizonyitékul álljon itt az utolsó versszak: [199]

Захожу я въ домъ нашъ
А навстрѣчу мати,
Я безмовно началъ мамку
Обнимати;цьловати.

A"gyereknyelven",gyerekek számára adaptált fordításnál jobban sikerült a két versszakká zsugoritott " A Dráván"/ На Драве / c. Petőfi vers forditása.[200] Szöveghüségről itt sem beszélhetünk. Magának a költeménynek a választása is érthetetlen,még ha felkérésre kellett is forditania. Egyedül a végső gondolat kicsengése érdemli meg a figyelmet:

Скажи,Драво,что страдаетъ
Грудь моя въ чужомъ краю!

Az " Ez már aztán az élet" Добра жизнь és Доброе житя cimen két helyen és két változatban jelent meg.[201] A különbség csak az első versszak első sorában használt жизнь és житя szavakból adódik. A négy strófára "redukált",ill. itt befejezett költemény teljes egésznek hat, tartalmában alkalmas arra,hogy a hazai,a magyar tájon keresztül a "magyar" haza szeretetére nevelje a ruszin gyereket. Szöveghüségről nem beszélhetünk,versformája viszont egyezik a népdalokéval,igy könnyen megtanulható. Idézzük a forditás utolsó versszakát:

О й, съ степи без границъ,
Ой, съ горъ и лѣсы!
Нѣт нигде той стороны,
Нѣт нигде той красоты.

Megjegyezzük,hogy Baleckij három Ady költemény forditásával / Add nekem szemeidet,Proletár fiu verse, Sem utódja,sem boldog őse/ mutatkozott be abban az időben, mint jó müfordító. Versei/és Ady forditásai is/ orosz nyelven iródtak.

Az alig 18 éves J.Kacsij akkor is nagy fába vágta a fejszéjét, amikor inspiráló tanárai tanácsára vállalko-

zott a neki is tetsző versformáju "Itt van az ősz,itt man ujra..." cimü Petőfi költemény forditására.[202] A költemény témája,tartalma érthető volt és közel állt az ifju költőhöz,de a "hátteret", többek között az elevatio lélektani és müvelődéstörténeti fogalmát nem ismerte, de nem is ismerhette. Nem tudhatta,hogy a költő,aki "látszatra ugy nézi a vilgágot,ugy mozog a világban,mint közülünk bárki,közben könnyed természetességgel egyre magasabbra tör megvilágosodásában s megvilágositásunkban!"[203]

Ami a forditás hü tartalmi megoldását illeti, a költő-müforditó, aki a népből jött, a nép között élt és igen jól ismerte a nép nyelvét /mert tudatosan is törekedett megismerésére/,ugyanolyan természetességgel fogalmazza meg anyanyelvén a banális és hétköznapi szavakból álló,ismétléseket is tartalmazó,familiárisan morfondirozó sorokat: Туй вже осынь,туй вже знову,

Красна,якъ усе мень.
Богъ одинъ лишь знае чомъ такъ
Любло? люблю я еъ.

A forditásra is áll Németh G.Béla megjegyzése,hogy elevatiót köznapibb,alsóbb fokról kezdeni aligha lehetne.

Amennyiben a tartalom és a nyalvi formák hü visszaadása elegendő az emelkedéshez,ugy a forditó mindent megtesz - és sikeresen - ennek érdekében,nem is tudván semmit arról,hogy a harmadik versszak magának a költőnek is buktatót jelentett a maga szabványosult irodalmi szólamaival. Vessük össze a szóbanforgó harmadik

versszakot:

Mosolyogva néz a földra	Усмѣхаючись на землю
A szelid nap sugara,	Солнце дивиться - земля
Mint elalvó gyermekére	Задримала й солце-мати
Néz a szerető anya.	Такъ глядитъ,якъ на дитя.

A forditó,amellett,hogy a költemény egész menetéből "kilógó" öttagu szóval kezdi a strófát,és hogy "beveti" a солнце-мати fogalmát,még azt a bünt is elköveti,hogy megtöri a vers ritmusát és daljellegét.

A negyedik versszak élőbeszéd indittatásu,de az emelkedést elsősorban a hü tartalmi megoldás,nem a lexikai-grammatikai hatások segitik /hacsak a земля-val egyező вся és a видно szavakat nem soroljuk ide/; az első versszak familiáris jegyei sem lelhetők fel ebben a strófában:

Справдѣ осенью земля вся
Не вмирае,лишь усне.
Видно зъ очь еѣ не хвора,
Але зоспана лише.

J.Kacsij a forditás idején semmit nem tudott Petőfi pateisztikus világfelfogásáról,nem is beszélve a következő strófában kifejtett "pánerotikus képzetkincsről", pusztán az anyanyelv adta lehetőséggel és költői tehetségével élve igyekezett "pontosan és szépen" visszaadni a jól megértett szöveget:

Шатя красное зметала,
Тихо розблеклась она
И вбересь одного рана
Ажъ покажеся весна.

A magyar nyelv hangtörvényeinek és a háromféle "e" hangnak megfelelő adekvátságot,illetve az ehhez járu-

József Attila Tudományegyetem Könyvtára SZEGED

ruló szóhangulati megnyilvánulásokat nem kérhetjük számon forditónktól,de a " levetette szép ruháit,csendesen levetkezett" szórendje és ismétlése megoldható lett volna.

A költemény harmadik része / az első három szakasz életképszerü szituációt teremt,a második három az ódához közeliti a verset, a harmadik visszakapcsol a helyzetdalhoz és egymásba ötvözi a két müfaji elemet/,amely az általánost visszavezeti az egyénire és itt konkrétan is a "kedves" tényleges megjelenését állitja elénk, a hetedik strófának mesterkéltsége miatt meg sem közeliti az eredetit. Annál inkább a nyolcadik, amely népdalmotivukra épül s amellyel már találkoztunk a Szeptenber végeén forditásánál is:

Люба,сядь ты коло мене
Туй безъ слова и тихо будь,
Якъ шумящий вѣтеръ-звуки
Озеро ажъ не минутъ.

Az utolsó versszak szinte zenei finálája a forditásban is megőrzi a "bizalmasan bensőséges,szólitva-kérlelő én-te viszonyu" hanghordozást.Mivel a "föl ne keltsük álmából" többesszámot ilyen módon megoldani nem tudta, ügyesen toldotta be a " МНОЮ" névmást:

Якъ цѣлуешь,тихо уста
Д' моимъ своѣ приклади,
Дрѣмлючу такъ съ сна природу
Вразъ изъ мною не збуди.

Nyelvezete tőrül metszett Ung megyei ruszin dialaktus, amelyet a költő a szőlői házból hozott magával és tanulmányai során továbbfejlesztett.Tudatosan használja a

az anyanyelv adta szótagszámcsökkentési vagy bővitési lehetőségeket,igy pl. az első versszakban: вже - уже, усе - все, a másodikban: и - й /és a harmadikban is/. A nyolcadikban az и nyilvánvalóan sajtóhiba. Legszembetünőbb ez az utolsó versszaknál,ahol már a jóhangzás rovására is megy: такъ зъ сна; д' моимъ.

A versformát tökéletesen visszadja annál is inkább, mert ez a forma élő a kárpátaljai ukrán költészetben is. Vö.:[204]

Мрія-птиця розправляє
Легкі крила і летить.
Він двадцатий слово має,
Він надії - мрії жить!

A trocheusokat nem tudatosan alkalmazza,de itt-ott ösztönösen megérzi:

Туй вже осінь,туй же знову,
Красна,якъ усе менѣ.
Богъ одинъ лишь знае чомъ такъ
Люблю? Люблю я еѣ.

Petőfi költészetének "igazsága és szépsége éppen azért nem veszitett ragyogásából,mert Petőfi Sándor az Öntudat költője".[205] Erős,magabiztos egyéniségéből adódóan a nagyrahivatottság tudata igen korán jelentkezik költészetében.Bár verse játékos hangu - nem mint Horatiusé vagy akár Puskiné,- nem olcsó kcérkodás ez a halhatatlansággal. "Annak a zseninek a megnyilatkozása ez,aki nemcsak tehetségét, de tehetsége felelősségét is érzi".[206] A tehetséget érezte, a felelőségre pedig rádöbbent /mert rádöbbentették/ maga a fordító is. A választásnál a tartalom mellett a forma is szerepet

kapott. A Jövendölés /Вѣщованя/ J.Kacsij forditásában gördülékeny,formailag szinte kifogástalan költeményként jelent meg.Nyelvezete a forditótól már megszokott tájnyelv,formailag a népdaljelleg mellett itt a müköltészeti eszközök is nagyobb teret kapnak a mondatszerkesztésben: a népdalban /és a prózában is/ megszokott szórendet gyakran aláveti a formai követelményeknek. /Pl. inverziókat alkalmaz: бока рисуе сны въ ночи рука; Горѣла въ грудяхъ такъ теплыхъ молодостъ огнемъ; вѣчно буде жити сына,поета,ясное имя.

A szöveghüség csak itt-ott lazább a megszokottnál:

Fiacskám,lelkem drága napja,
Naṕomnak fénye! örvendezz;
Сей день,мой сыне,такъ великий
Менѣ лучъ сонця,радуйся!

vagy: Halál ne vidd el őt karomból,
Ne vidd korán el a fiut;
Не взми его отъ мене,смерте,
Такъ скоро,часъ ще не минувъ...

A szótagszámok érdekében itt is él a nyelv adta rövidités lehetőségeivel: й они; до неба й славы; й зъ лучевъ; взми;вже.Öt esetben használja a vocativust,ebből háromszor az anya megszólitásánál: мамо, мой сыне, смерте.

A "nem fejtenéd meg,mit jelent?" sor helyett lényegesen keményebb az infinitiviszos sor: Та что значить се? Поясньть! A közismertté vált utolsó négy sor forditása sikeres:

О,мамо,сны не обманяють
Хотъ въ домовинѣ буду я,
Но вѣчно буди жити сына,
Поета,ясное имя.

A Szeptember végén bizonyitani akaró, erőt megmutató forditása mellett az egyetlen szerelmes vers forditása a Mednyánszky Bertához irt ciklósból választott Éj van /Ночь /.[207] A lirai beállitottság a fiatal költő-müforditónál is megvolt;a kérdés az,hogyan sikerült Kacsijnak a szinpompás,hasonlatokkal,metaforákkal teli költői nyelvet a forditásban megtartania. Vajon a "szőke gyermek,kékszemü kökényfa", akiért a költő "meglopná az álmok kincstárát,hogy gazdagitsa a szegény valót", ilyen bájosan és szemléletesen jelenik-e meg a forditásban is?

A Ковто-влоско моя синьоока,
Дорогенька,что въ сей робишь часъ?

két sor minden becéző kedveskedése ellenére nélkülözi a "kékszemü kökényfa" csodálatos képi és hangulati kifejezését.Más kérdés,hogyan lehetne megoldani versben, de a ruszin nyelv ismeri a megfelelő vagy legalábbis megfelelőbb kifejezéseket /тренкоокий; очи,якъ теренъ.

Valamivel sikeresebb a befejező két sor:

Бо обкравъ бы сонъ усѣхъ богатствъ и
Бѣдну дѣйность такъ хотъ збогативъ.

Legsikeresebb a költemény második versszakának forditása. Az utolsó sor szótagszámához azonban a въ helyett vagy az ukrán У vagy az orosz во kell.

Ось,мене солодкъ сны обвили.
Хотъ не сплю я,сниться й такъ менѣ -
Царство свѣтлое - сонъ каждый й ты мой
Ангеле короною въ нѣмъ.

Petro Sznyizsnik,eredeti nevén Petro Mihok[208] nevéhez két költemény forditása füződik.

A Nemzeti dalt [209]/Національна пѣсня/ elsősorban tiszteletből és illendőségből választotta a fordító. Ellentétben Karabeles fordításaival,itt nem találkozunk sem "átköltéssel", sem "denacionalizálással". Megmarad a встань мадяре, Богу мадярскому s emellett természetesen a ruszin nép szabadságvágyát és nemzeti öntudatát is ébrentarthatta: Присягнѣмъ,вже рабами намъ не быти Разъ усѣмъ!

Az egyes versszakok első négy sorának szöveghü, stílusban is megfelelő,formailag is pontos,cezurákat megtartó,erős tájnyelvi jellegü fordítását nem követi frappáns,gyujtó hatásu,lázba hozó,formailag is jól megoldott refrén:

Доста были мы рабами,
Потуплень праотцями,
Вольнѣ знали якъ вмирати,
Въ рабской глинѣ имъ не спати.
Всѣ мы Богу мадярскому
Присягнѣмъ,
Присятнѣмъ,вже рабами намъ не быти
Разъ усѣмъ.

A másik forditás: A lopott ló / Украденый конь /[210] népi románc,amelyben Petőfi tiz négysoros strófában háromütemü történetet ir le,nem fukarkodván annak érezetésével sem,hogy szive a "lókötő" betyáré s nem a káfosult gazdáé.

A forditás szöveghüsége,jóhangzása,népi zamata dicsérendő.Nyelvileg az ungi dialaktust veszi alapul,szándékosan is alkalmazva a csak egymásközt használt kifejezéseket: отки,тамка,легинь,волоницка, земляк,допока.

Okvetlenül szólnunk kell azonban arról,hogy itt is, mint a szlovákban,[211] képeltorzulás figyelhető meg: a hasonlat két tagjának egybevetése eltér az eredetitől:

Mint a porszem szélvész / Fuvatán,
Repül a legény gyors / Paripán.

Jako vichor prašok	Якъ у вѣтру порохъ
Keď honí,	Въ осени,
Richle letí šuhaj	Легинь бистро гнався
Na koni.	На кони.

A magyarban: porszem - legény = vihar - paripa
A szlovákban: vichor - šuhaj = prašok - koň
A ruszinban: вѣтер - легинь = порохъ - конь

Tehát a fordításban nem a két szállitóeszköz és a két szállitott áll hasonlósági kontextusban egymással, mint az eredetiben. Ez a hiba a ruszinban egyszerü szóreddel kiküszöbölhető: Якъ порохъ у вѣтру...

Petőfi Távolból cimü költeménye Зъ далека cimen a Literaturna Negyilja 1942 szeptember 15-i számában jelent meg. A forditás ebben az esetben is az eredetiből készült, a pontos tartalmi egyezés sorról-sorra kimutatható. A fordító a költői stiluseszközöket is igyekszik megtartani,de próbálkozását nem mindig követi siker. A "vágyaimnak sólyomszárnya támadt" sort pl.igy forditja: Моѣ туги йдутъ въ гору все зъ орлами...
A Kellij forditásnál már emlitett és kifogásolt két sor:

Szép reményink hajnalcsillagánál
A jövendő tündérkert gyanánt áll

forditását igy oldja meg: надѣя нашъ красно вже ростутъ...
Vagy: a "bolygó lábam száz tövisre hágott" helyett a következőt olvashatjuk: межъ терньми колючими все ходжу.

A kis lak - nagy Duna ellentéte valamelyest érzékelhető: **Стоить хатка при Дунаю великомъ...**

A forditás nem énekelhető,az egyas sorok szótagszáma eggyel több,mint a magyarban.Tizenegyes sorokat kapunk 4/4/3-as bontásban.

Furcsa módon elüt a többitől a második strófa a maga 11 - 14 - 11 - 12-es szótagszámával. Az utolsó sor az И kötőszó Й alakjávalm még könnyen korrigálható,de a második sor érthetetlen.Nyelvezete erősen tájnyelv,szinte mesterséges népieskedésnek hat,itt-ott régies alakjaival. **/óнвóн; по свѣтови семъ бродку; ходку,яку вѣстку мамць моей понесутъ?; коби знала/**

A költeményt forditotta A.Barda. Ez a név - ebben a formában - nem ismert. Hasonlóság alapján felmerült Bárd Miklós /Kozma Ferenc/ neve,aki Kozma Miklósnak, Kárpátalja kormánybiztosának az apja volt.A valószinüség azonban csekély,bár tudott ruszinul,hisz Turja Remetén is élt.J.Kacsij /aki korábban hajlott a Bárd-Barda azonosság felé/ szerint a név vagy Sztripszky Hiadort, vagy Béri-Balogh nevü magyar cenzort takarja.Ez utóbbi jól ismerte az orosz és ukrán nyelvet,publikált is a Literaturna Negyiljában.[212]

A második világháboru történetéből ismeretes, hogy a szovjet hadsereg 1942 januárjában aratta első nagy győzelmét.Kemény tél volt abban az évben Kárpátalján is. Az egyébként is kapcsolatban álló két jelenséget használta fel a forditó a Farkasok dala [213] leforditására.A cenzor még örülhetett is az aktuális témaválasztásnak:

Свище метелиця
Подъ бурливымъ небомъ.

Безмежна пустыня,
Де живеме й жили,
И корча не видно,
Де бы мы стулились.

A végső kicsengést az akkor már a sorok közt is olvasók jól megértették:

Прострьлянь груди,
Зябеме,голоднь,
Все для насъ бьднота...
Але мы свободнь.

A helyi dialektust jól ismerő és alkalmazó fordító tartalmilag,formailag és főleg politikailag igen jó munkát végzett.De hogy személy szerint ki ez a fordító, sajnos,ismét csak feltéveskre támaszkodhatunk: a P. Hvorosztnik név ugyanis ismeretlen.Minthogy tudjuk,hogy a P.Sznyissnik név mögött P.Mihok áll, és mivel az általa forditott költemények nyelve,stilusa hasonló ehhez a forditáshoz,valamint az utónév kezdőbetüje is azonos, a veszély miatt választhatta jelen esetben ezt a másik álnevet.Mindez természetesen puszta feltételezés.[214]

A Ruszka Molodezs 1943/44.évfolyamának 2.számában jelent meg a Szülőimhez forditása До родичовъ cimen. Igen primitiv forditás,csak a teljesség kedvéért szólunk róla.Bizonyitékul egyetlen versszakot közlünk:

Все сповнитись мае,
Что вамъ треба буде,

Якъ отцю такъ мамъ
Всюду и усюди.

A Russzkoje Szlovo 1940 - 1942 között nyolc Petőfi vers és egy Petőfi utánzat forditását közli. Ez utóbbi **Тихо стонетъ.../Подражанiе Петэфи/** cimen jelent meg 1940 december 8-án. Az öt négysoros versszakban /nyolc és hétszótagos sorok/ a költő hazája és népe "halk jajáról",néma szenvedéséről és nyomoruságáról szól. Hiába szólitja népét: népem,kelj fel! / **мой народъ, народъ,вставай** ,az csak az égiektől várja a segitséget:

Вижу только: подъ крестомъ онъ
Признаетъ Божью Матъ.

és: Да,я вижу,что онъ снова,
Снова молится къ святымъ.

Az orosz nyelvü költemény szerzője V. Marianin. A név nem ismert.Elképzelhető azonban,hogy elirásról van szó és helyesen V.Mirjanint kellett volna irni.Ebben az esetben a költő V.Hrabar.[215]

Az emlitett nyolc Petőfi vers a következő cimeken jelent meg: **Живой мертвецъ** / Élő halott,1940.december 18/; **Павелъ Пато** /Pató Pál ur,1941 január 15/;**Въ кинкъ** / Falu végén kurta kocsma, 1941 január 26/; **Узникъ** / A rab, 1941 január 26/; **Друзьямъ** / A hütlen barátokhoz, 1941 február 16/; **Прекрасна ночъ** / Fönséges éj, 1941 március 23/; **Тоска** / A dal,1942 február 8/; **Падшая** /Panyó Panni, 1942 május 6/.

A lap a forditó nevét sehol nem közli. Az utolsó vers alatt a következő olvasható: **Переводъ: -a.**

A lap akkori irdalmi rovatvezetője, A.Kercsa 1951-ben meghalt. Az ujsággal kapcsolatban állók közül sem az eperjesi O.Rudlovcsak,sem az ungvári Vaszil Pap,sem Baleczki Emil nem tud a fordító személyével kapcsolatban felvilágositást adni. Minden valószinüség szerint átvett orosz forditásokról van szó ugyanugy,mint az Огоньки cimü[216] füzetben közölt "Az én szerelmem" / cim nélküli forditás, ford. Mihajlov/ és az "Őszi éj" /ford.A.L./ cimü versekről.

Orosz nyelvü forditásokat idéz a fordító megnevezése nélkül V.Szocska kéziratban fennmaradt Шандор Петефи на Закарпатье c.cikke is.

A P.M. Lizanec által irt Співець угорської революції cimü rövid tanulmányban L.Pervomajszkij,J.Skrobinec és V.Korotics 1945 utáni Petőfi forditásai találhatók.

Befejezésül ismét felvetődik a kérdés: van-e és egyáltalán létezhet-e még Petőfi forditás Kárpátalján ebből az időszakból?

Biztos tudomásunk J. Arhijnak egyetlen forditásáról van,amelyet,sajnos,maga a fordító sem tudott rendelkezésünkre bocsátani.De feltételezhető az is,hogy a megszerezhetetlennek bizonyult néhány folyóirat-vagy ujságpéldány,esetleg tankönyv rejt még ismeretlen forditást és forditót.

. . . . .

A háboru utáni évek gyors és radikális átalakulási folyamata átmenetileg nem kedvezett a forditott irodalomnak /elsősorban a magyar irodalomra gondolunk/ Kárpát-Ukrajnában sem. A hatéves Horthy uralom és háboru

okozta sebek begyógyulása után a Szovjetunió nemzetiségi politikája következtében az ötvenes évek végétől a magyar irodalom,[217] ezen belül a Petőfi versek immár ukrán nyelvü forditásainak reneszánsza azt is lehetővé tette, hogy az egész ukrán nép ismerkedjék a"forradalom viharmadarának" életmüvével.

Az uj forditások megjelenését napjainkban természetszerüen nyomon követik az ismertetések,értékelések,birálatok.[218] Az általunk tárgyalt forditások esetében ez a munka még nem volt természetes következmény. Ezért az elmaradásunk "behozatala", az adósságunk törlesztése szükségszerüen a felszabadulásunk előtti évekhez kapcsolódik,[219] a ruszisztikán,illetve az ukrainisztikán belül pedig a hazai,kárpátaljai irodalmi és nyelvi kérdésekhez.Jellemző esetként csak annyit jegyzünk meg,hogy ruszin folyóirataink egy része a legutóbbi időkig az OSzK-ban felvágatlanul hevert.

Irodalmi kapcsolataink elmaradása okainak,társadalmi-politikai hátterének vizsgálata mellett remélhetőleg sikerült egy lépést előbbre is lépnünk a hazai ruszisztika-ukrainisztika,konkrétabban az "irodalmak barátsága" kérdéseinek kutatásában.

Meggyőződésünk: az is előrelépést jelent,hogy feltártunk néhány eddig ismeretlen adatot Petőfinek a ruszinok szabadságvágyára és forradalmiságára gyakorolt hatásáról.

Jegyzetek

1.Fodor István: Verecke hires utján... Budapest,1975. 237.l.

2.Fodor István i.m. 237.l.

3.Magyarország története. Szerk.:Molnár Erik,Budapest,1964.

4.Контратович,Ириней, Князь Федор Корiатович и Мукачевскiй Монастырь.Журнал"Подкарпатська Русь", 1923.ч.1.

5.Csukás István: Petőfi és a szlovákok. A Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei,Szeged. I.rész: 1965, II.rész: 1966. I.81.l.

6.Микитась,Василь, Галузка могутнього дерева. Ужгород, 1971, стор. 45.

7.Сильвай,И.А. Избранные произведения.Пряшев,1957.стор.103.

8.Добош,Степан. Юлий Иванович Ставровский-Попрадов. Пряшев,1975. стор. 103.

9.Mayer Mária: Kárpátukrán /ruszin/ politikai és társadalmi törekvések 1860-1910.Budapest,1977. 15.l.

10. Mayer Mária i.m. Bevezető.

11.Mayer Mária i.m. 10.l.

12.Csukás István i.m. L.110.l.

13.Kemény Gábor: Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában,Budapest,II.k.

14.Kárpáti Lapok,1902 január 6.

15.Бирчак,Володимир. Литературнѣ стремлѣння Подкарпатскоѣ Руси. Ужгород, 1921.

Федоръ,Павелъ. Очерки карпаторусской литиратуры со второй половины XIX столѣтiя.Ужгородъ,1929.

Недзельский, Е. Очеркъ карпаторусской литературы. Ужгородъ,1932.

16. Микитась, В.- Галузка могутнього дерева. Ужгород,1971.
- О:В.Духнович. Ужгород, 1959.
- З ночІ пробивалися. Ужгород, 1977.
Балега,ЮрІй. ЛІтература Закарпаття двадцатих-тридцатих рокІв XX. столІття. КиЇв,1962.
Рудловчак,О./ред./ Поети Закарпаття. АнтологІя закарпатоукраЇнськоЇ поезІЇ XYI.ст.-1945 р.ПряшІв,1965.
17. Микитась,В. З ночІ... стор.6.
18. Микитась,В. З ночІ... стор.7.
19. Поети Закарпаття... стор. 33.
20. Журнал "Наука", рочник II. № 7. 1898.
21. Русская Земля, Ужгородь,25.марта/7.апреля 1921.
Olay Ferenc: A magyar müvelődés kálváriája,Bp.1930.35.l.
22.1912-ben alakult a magyar görögkatolikusok számára a hajdudorogi püspökség.Jelenlegi székhelye Nyiregyháza.
23.Imre Lajos:Petőfi második felső-magyarországi utja. Petőfi és kora c.kötet,Bp.1970. 203.l.
24.Blanár Ödön: Az Ungvári Királyi Katolikus Főgimnázium háromszázados története /1613-1913/.Ungvár,1913.
25.Vö. Ivan Szilvaj és J.Sztavrovszkij-Popradov visszaemlékezéseit.
26.Sz.Trofimuk,V.Pop, M.Molnar.
27.Bonkáló Sándor: A ruszin irodalmi nyelv. Zorja-Hajnal, I.évfolyam, 1-2.szám. V.ö. még Hodinka Antal,Sztripszky Hiador és Bonkáló Sándor más idevágó irásait.
Fencik István: A kárpátoroszok multja és jelene,Pécs,1939.
Rácz József: A legujabb ruszin irodalom,Kecskemét,1943.
A Láthatár és Zorja folyóiratok cikkei.

Исторія подкарпаторуської литиратуры. Изданіе Регентского Комиссарія та. Унгваръ,1942.

28. Історія української літератури у восьми томах. Київ,1968.
Історія української літератури /кінець XIX-початок XX.ст./ Київ,1967.
V.Mikitasz, J.Baleha és O.Rudlovcsak művei.
29. Стрипський,Ядорь. Початки друкарства на Подкарпатью.Зоря,рочник:II.,ч.:3-4,стор. 261-262.
"аж до 1840-ых роковъ читаючей публики не было".
Vö. Böőr György: A magyarországi ruszin időszaki sajtó a XIX.században. Kolozsvár,1943.
30.Illyés Gyula: Petőfi Sándor, Bp.1967. 221.l.
31.Imre Lajos i.m. 203.l.
32.Petőfi Sándor: Utirajzok, Bp.1951. 58.l.
33.Bozos és Tarnóc /Bornóc/ Mikszáth"Különös házasság"ából ismert községek.
34.Imre Lajos i.m. 207.l.
35.Petőfi Sándor: Utirajzok, 58.l.
Szájhagyomány Petőfi utjáról sem Ungváron,sem a környező községekben nem maradt fenn.
Petőfi Sándor ungvári emléktáblájának leleplező-ünnepe. Kiadja az Ungvármegyei Közmüvelődési Egyesület,1911.
36.Imre Lajos i.m. 208.l.
37.Petőfi Sándor: Utirajzok, 59.l.
38. A költeményt Jurij Skrobinec /Угорська арфа,1970/ és Mikola Risko / Молодь Закарпаття,29.XII.1977/ kárpátukrán költők is leforditották.

39.A hagyomány szerint Csak Munkácsig hozta Petőfit bérelt szekér.Innen - a nagy dologidő miatt nehezen megszerzett - két össze nem illő lóból álló fogat röpitette menyasszonyához.A fogatot az iparosok ajándékozták a költőnek.A két különböző lófejet kovácsolta a gáti étkezde vaskilincsére a legendát még ismerő Dancs György lakatosmester 1969-ben./Vö. a Vörös Zászló c.lap 1972 julius 15-i számát/.

40. Vörös Zászló,1972 julius 15.

41.A szövegben szereplő időpont téves,Petőfi ui. julius 13-án járt Badalón.

42.József Attila: Petőfi tüze

43.Váradi-Sternberg János: Utak,találkozások,emberek. Kárpáti Könyvkiadó,Uzshorod - Gondolat Könyvkiadó,Bp. 1974. Zöldhelyi Zsuzsa - Radó György: Petőfi chez les Russes /XIX-XXe siecles/. Filológiai Közlöny,1959. 61-84.l. D.Zöldhelyi Zsuzsa - Radó György: Petőfi a Szovjetunió népeinél. Petőfi tüze c.kötet,Bp.1972.

44.Váradi-Sternberg János i.m. 93.l.

45. Кацнельсон,Д.Б. К истории участия славян в венгерской революции 1848-1849 гг. Сборник:Центральная и Юго-восточная Европа в новое время. АН СССР. Москва,1974.

46.Zöldhelyi - Radó: Petőfi a Szovjetunió népeinél,540.l.

47.Váradi-Sternberg János i.m. Petőfi és a cári cenzura, 61-70.l.

48.Fenyő István: Reformkori irodalmunk az egykoru orosz sajtó tükrében,Bp. 1959.

49.Radó György: Petőfi Sándor és a Szovjetunió népei. Magyar-Szovjet Baráti Társaság,1973. 14.l.

50.Vö. az emlitett kiadás alapján készült müvet:

Шандор Петефи. Собрание сочинений.Том I. стр.511-512.

51.Váradi-Sternberg János i.m. 93.l.

52.Zöldhelyi - Radó i.m. 544.l.

53.U.o. 548.l.

54.U.o. 550.l.

55.Шкробинець,Ю.В. ПершІ переклади поезІй Шандора Петефи на УкраїнІ. Радянське ЛІтературознавство,1973.№.1.

56.Дей, О.І. Словник украЇнських псевдонІмІв та криптонІмІв. КиІв,1969.

57.ІсторІя украЇнськоЇ лІтератури /кІнець XIX - початок XX ст./ стор. 415-427.

58. Там же, стор. 133.

59.Шкробинець,Ю.В. Апостол свободи./ПІсляслово/. Шандор ПетефІ. Апостол. Ужгород,1968.стор. 102.

60.Skrobinec Jurij: A hold elégiájától a Nemzeti dalig. Fejér megyei Hirlap, 1970. aug.22.

61.Костащук,В. Поет,вирваний Із зобуття. Жовтень/ЛьвІв/, 1967. №.10.

62. ЛІтературно-науковий вІстнІк,1900. Том XI.ст.346-348.

63. A kérdést részletesen tárgyalja Radó György a "Költészetünk klasszikus ukrán fordítója,Pavlo Hrabovszkij" c. tanulmányában. Filológiai Közlöny,1964. 1-2.sz.

64.Мадьярские поеты. Маленькая антология №.14. Под редакцией Н.Новича. Санкт-Петербург,1897.

66.Radó György i.m. 153.l.

67.Шандар Пецефи. ЛІра І меч. Выдавецтва "Беларусь". МІнск, І971.

68.Bonkáló Sándor: A rutének. Bp. én. 80.l.

Sztripszky Hiador:Kossuth Lajos a rutén népköltészetben. Ethnographia,Buapest,1907.

69.Kárpáti Kalendárium,Uzshorod, 1968. 66.l.

Bacsinszky Ödön levele Kossuth Lajoshoz. Kárpáti Hiradó, 1943.márc.14.

Ruszin papok nemzethüsége a magyar szabadságharcban. Kárpáti Hiradó,1943.márc.21. A cikk Ambrus József könyve alapján névszerint is felsorolja az aktiv résztvevők egy csoportját.

Сова,П. Силач Бачинский. Зборник: Легенди нашого краю. Ужгород,1972.

70. СтрипськІй,Я. Початки друкарства...

71.Гомичковъ,А. Изъ моихъ записокъ 1848. Карпатъ, 1885. №.4. стр. 32.

72. СтрипськІй, Ядоръ i.m.

73.Vö. Csukás István i.m. I.rész.

74.Skrobinec Jurij: Duhnovics magyar nyelvü versei. Kárpáti Kelendárium,Uzshorod,1975.

75.Szivhang. Карпатъ,1885.№.10. A testvér nép. Карпатъ, 1885. №.27.

76.Pl.Ördarma község, a mai Сторожниця.

77. Шкробинець,Ю. Шсляслово, стор.101.

Микитась,В. Галузка... стор.29.

78.Vö. Medve Zoltán: Ivan Franko ifjukori forradalmi lirája. A Pécsi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei, Pécs,1969. - Parasztsors Sztefanik novelláiban. U.o. 1972.

79.Böör György i.m.

80. Рудловчак,О. До перекладІв угорских художнІх

творів О.Духновича. Журнал "Дукля" /Пряшів/,1974.№.6.
81.Історія української літератури у восьми томах.
82.Стрипський, Я. Початки друкарства...
83. Vö. a Cerkovnaja Gazeta nyelvét.
84. Böör György i.m.
85.Карпатъ, 1886. №.6.
86. Pl. J.Fencik a "Lisztok"-ban.
87. Csukás István i.m. II.rész 41.l.
88.Шкробинець,Ю. Післяслово.
89. A költemények teljes szövegét - az eredeti helyesírásban - a "Függelékben" közöljük.
90.Гаджега,Ю. Історія ужгородской богословской семинарии. Ужгородъ,1928. стр. 32.
91.Szabó Lőrinc:Örök barátaink I.Bp.1964. 264.l.
A kötet 284.lapján a költő halálának éve téves.
92. Bonkáló Sándor: A rutének.
A török hódoltsági területről sok magyar család menekült az ország viszonylag nyugodtabb északkeleti részébe s ott letelepedve egy részük elszlávosodott /Dobos,Csóri, Kerekes,Pap stb/
93.Добош,Степан:Юлий Иванович Ставровский-Попрадов.
94.Сильвай,И.А. Избранные произведения
95. Kacsij Jurij: Kárpátontuliak tolmácsolásában...
Kárpáti Igaz Szó,1972.október 8.
96.Radó György: Petőfi Sándor és a Szovjetunió népei,60.l.
97.Magyar Irodalmi Lexikon,Bp. 1965. IV.k. 284.l.
Український Радянський Енциклопедичний Словник, Київ.1968. Том III.стор. 403.
98.Medve Zoltán: Ki volt az első kárpátontuli Petőfi fordító? Kárpáti Igaz Szó,1977.ápr.3.

99. Julius 18/30 : a kettős keltezés mindenütt a Gergely és Julián naptár közötti különbségből adódik.

100. Mayer Mária i.m. 62.l. A község a Turja folyó mentén fekszik, Ungvártól mintegy 40 km-re.

101. Nauka c.folyóirat, III.évf. 19.sz. "Rossz szomszéd" cimen Vadnay Károly /1832-1902/ irt regényt.

102. Лелекач, Николай. Подкарпатське письменство на початку XX. вька. Зоря, 1943. ч. 1-4. стор.229-257.

A versidézet magyar forditása: Amig engem szerettél, kis csizmát viseltél. Amióta nem szeretsz, már mezitláb jársz. Ha pedig engem nem akarsz, mert már mást szeretsz, hej, kedvesem, fogsz te még utánam bánkódni.

103. Csukás István i.m. II.rész 32.l.

104. Csukás István i.m. II. 35-36.l.

105. A magyar irodalom története 1772-től 1849-ig. Szerk. Pándi Pál. Bp., 1965. A Petőfi Sándor c.fejezetet Pándi Pál irta.

106. Medve Zoltán: Költészetünk ukrán forditója. Dunántuli Napló, 1970. szept. 13.

107. Meg kell emlitenünk V.Dovhovics, N.Lucskai, I.Fogarasi nevét, Lehoczky Tivadar: Magyar-orosz népdalok, Sárospatak, 1864. és Finiczky Mihály: Magyar-orosz népdalok, Budapest, 1870 . c müvét. Finiczky összegyüjtött népmeséi " A vasorru indzsibaba" cimen /Bp. 1970/ Ortutay Gyula utószavával Karig Sára szerkesztésében jelentek meg. Jelentős Mihail Vrabel munkássága is. Vö. Váradi-Sternberg János i.m. 168-177. lapjait és a hozzátartozó szakirodalmat.

108. Koleda: A karácsonykor /esetleg ujévkor/ házról-házra járó csoportok éneke és mondókája.

109. Medve András, az első világháboru előtt Ungváron

kétnyelvü tanitóképzőt végzett,volt sislóci kántortanitó szóbeli visszaemlékezéseiből. /1960/.

110.Magyar-ruszin szótár.Uzshorod,1929. 73.l.

Mitrák Sándor:Magyar-orosz szótár, Uzshorod,1922. 174.l.

111.Medve András visszaemlékezései

112.Kellőről /N.Kellij/ keveset tudunk.Munkács egyházmegyei gk.pap volt.A század elején kezdte irodalmi tevékenységét.Jó kifejezőkészséggel és formaérzékkel rendelkezett,népe nyelvét - a tájnyelvet is - kiválóan ismerte és használta.Sokat fordit magyarból,elsősorban Petőfit.Forditásai ügyesek,hüek,olykor müvésziek.

113.Csukás István im. II.rész 38.l.

114.Vö.Medve Zoltán: A lvovi "Zsovteny".Jelenkor,1969. szeptember. - Легенди нашого краю.Ужгород,1972. - Олена Рудловчак, До Історії вивчення закарпатоукраїнського фольклору і етнографії в XIX та на початку XX ст. Науковий збірник музею української культури у свиднику.Пряшів, 1976. - Гнат Хоткевич. Камінна душа. /роман/ Київ, 1911.

115.Vö. Новый Завѣтъ... Берлинъ,1916. Ев. отъ Луки 15/30. ...Расточившій имѣніе свое съ блудницами. A görögben "meta pornón",a latinban"cum meretricibus" szerepel.Az 1946-os magyar kiadás "parázna személyeket", az 1974-es "rossz nőket" közöl.

116.Csukás István i.m. II. 32.l.

117.Pándi Pál - Pálmai Kálmán:Petőfi Sándor,Bp.1973.60.l.

118. A budapesti Pedagógiai Könyvtárban a nemzetiségi tankönyvek nyelvek szerinti katalogizálása megtalálható:román,szlovák,szerb,horvát,német. A ruszin/rután, ukrán,orosz/ cimszó nincs meg.A szerző szerint néhány

tankönyv az OSzK-ben megtalálható,de még az 1939-44 között kiadott tankönyvek jegyzéke sem teljes.

119.Rutén olvasókönyv a IV.osztály számára.Szerkesztette dr.Szémán István.Eperjes,1916. Szántay-Szémán István teológiai munkái mellett többek között megirta "Az ujabb orosz irodalom" történetét /1926/ és több szép-irodalmi müvet fordított oroszból.

120. Читанка для угро-русской молодежи. Составилъ: А.Волошинъ. Унтваръ, 1904.

121.Azbuka uhro-ruszkoho jazōka. Szocsiniv Augusztin Volosin.Ungvár,1916.

122.Olvasókönyv a népiskolák IV.és V.osztálya számára rutén nyelven.Ungvár,1917. - Csitanka dlya IV. i V. klasszov nrodnōch skol. Szosztaviv: Augusztin Volosin. Ungvár,1916. / A cimlapon két különböző évszám szerepel./

123. Напр. пІсня: В понедІлок рано косили ми сІно... Ти ж' мене пІдманула...

124.Érdekességként megjegyezzük,hogy I.Franko Himnusz c.verse is latin betükkel jelent meg először /de ukrán nyelven/ a "Praca" c.lengyel ujságban "Hymn.Wiczyi rewolucjoner" cimen.

125.Somogyi Néplap,1970.aug.30.

126. Календарь"КарпатськоЇ Правди" ка 1927.рІк,стор.125.

127.U.o.

128.U.o.

129.Magyar-ruszin szótár. Uzshorod,1928. Előszó.

130.РусскІй Вѣстникъ, Ужгородъ. /Май - июнь 1932./

Calwdell,Erskine: Kenyér Uzsokon / A Dunától északra c.kötet/.

131. Балега,Ю. ЛІтература Закарпаття 20-30-их рокІв

XX столiття. Київ,1962.

132. Балега,Ю. i.m.

133. Поети Закарпаття... стор.53.

134. Карпатська Правда, 1926. №.4.

135. Бирчак,В. i.m.

136. Недзельский i.m.

137. Федоръ,П. i.m.

138. ГеровскIй,ГеоргIй: IсторIя угро-русской литературы въ изображенIи Володимира Бирчака. /ЛIтературнI стремлiння ПiдкарпатськоI Руси, 1937. Унгваръ- Ужгородъ, 1943.

139. IсторIя подкарпаторускоЙ литиратуры. ИзданIе Регентского Комисариата, Унгваръ,1942.

140.Ortutai Tivadar: Cseh világ a Kárpátokban,Ungvár,1941.

141.Hartl,A. Deset let podkarpatskeho pismenictvi,Praha. /1930.

142. Карпатский Край, 1924. №.1.

143. 1928.évfolyam 7.szám.

145.Munkás Ujság,1921.december 30.

144. Поети Закарпаття... стор. 43.

146. Az A.Markus - J.Revaj szerkesztette tankönyvek inkább ukrán, a M.Mikita könyvei pedig inkább orosz jellegüek.Ez szóhasználatban,valamint irás-helyesirásban egyaránt megnyilvánul, Mindkét irányzat elsősorban a helyi szerzők müveit közli.

147. ЗлоцкIй,ФеодосIй.Выборъ изъ поезiй.Ужгородъ,1923.

148. Карабелешъ,А.В. В лучахъ рассвета.Ужгородъ,1929.

- Рабы поютъ. Изъ ВасилIя Мечъ. стр. 124-125.

149.A.Karabeles /Karabélyos?/ 1906 szept.29-én született erdészcsaládban.Már itt kezdődik a szabadságszeretete. Miskolcon magyar,majd Munkácson orosz gimnáziumban

tanul. Az ungvári teológiát befejezés előtt otthagyja, Prágában filológiát és képzőművészetet végez. A 30-as évek közepétől tanár,majd szerkesztő Munkácson és az orosz nyelvü irpdalmi élet vezetője.1940-ban Csehországba emigrálés részt vesz az antifasiszta mozgalomban. 1941-től konventrációs táborok lakója.Ezikailag megtörik.1945-53 között iskolaigazgató Szlovákiában,majd szerkesztő és az eperjesi filológiai fakultáson orosz irpdalmat ad elő. Az irószövetségből történt kizárása /1957/ meghasonlottá teszi és Csehországba költözik barátaihoz.1963-ban rehabilitálják,de a beteg költő Eperjes helyett szülőföldjét választja és Munkácsra költözik. Itt halt meg 1964 szept.4-én.Lirájában a Puskin,Fet, Tyutcsev,Jeszenyin hatás érződik.Tehetséges költő,kiváló formamüvész,jó müfordító volt.

150. 1927, 2.szám, 9.l.

151.Гренджа-Донський,В. Шляхом терновим./Вибранi твори/. Пряшiв, 1964. Пiдготовка текстiв, упорядкування примiтки та критико-бiографiчний нарис Михаила Мольнара.

152. Pándi - Pálmai i.m.

153.Шкробинець,Ю. Угорська арфа. Ужгород,1970. стор.48.

154. Az eredeti szöveg a "Függelék"-ben.

155.Журнал "Дудля" /Пряшiв/, №.1. за 1973.р. стор.61.

156.Русскiй Вьстникъ, 19.VI.1928.

157.Péczely László: Egy gondolat bánt engemet. Petőfi állomásai c.kötet. Szerk.Pándi Pál. Bp.,1976.

158.Sőtér István: Petőfi, a világforradalmár patrióta. Társadalmi Szemle 1972. 12.sz. 43-51.l.

159.Vö. Pándi - Pálmai i.m.

160. Péczely László i.m.

161. Péczely László i.m.

162. Грабар, О. Поэзия Закарпатья. Пряшев, 1957.

163.Vö. Поети Закарпаття... стор.57.

164.Балега,Ю. ХудожнІ вІдкриття...

165.ВІщий вогонь, Ужгород,1974.

166. Zorja - Hajnal, 1941. I.évf. 1-2.sz. 55 és kv.l.

Nyelvtudomány, V.kötet. 80-110.l. Bp,1915.MTA Kiadó.

167. Литературна НедІля, 23.XI.1941.

168.Ennek az ujságnak az OSzK-ban levő példányai zároltak.

169. Поети Закарпаття... стор.57.

170.Az Ungvári M.Kir.Áll.Gimn.Évkönyve az 1938/39.

isk.évről. Közzétette: Szulincsák László dr.igazgató.

171. Поети Закарпаття... стор.58.

172. ВІщий вогонь. стор. 286.

173.Zorja - Hajnal, 1943.1-4.sz.

174. U.o.

175. Folytatólagosan a Zorja - Hajnal számaiban.

176. Панько,С.Ив. Мой путь,/стихи/ Ужгородъ,1941.-

Иванов,Йосиф. Съ полетомъ дня.Ужгородъ,1941.- Лазар,

Д.В.-ДІянич В.В.-Качий Ю.Г. Тройка /стики/,Ужгородъ,1941.

Наканунѣ.Сборникъ стиковъ и прозы Ужгородской Литера-

турной школы.Ужгородъ,1941.- АрхІй,Й.-Барвинокъ,Ю.-

Вершанъ,К. Передъ сходомъ /стихи/. - Потушнякъ,Ф.

Хвѣльны вѣчности./ПоезІя за 1935-36 р./

177." Перебуваючи в столицІ хортистської Угорщини,

Вакаров установлює зв'язки з пІдпІльними борцями

проти фашизму".

178. ВІщий вогонь. стор.289.

179. Поети Закарпаття... стор.51.

180. Igazság c.kulcsregényében a tanárneveket megváltoztatva,a diákokét meghagyva irja meg ezeknek az éveknek a történetét.

181. "12" /"Двенадцать"/ Сборникъ молодыхъ угрорусскихъ поэтовъ. Ужгородъ,1940.- Русская Правда, 17.I.1940.

182. "В.Гренджа-Донський І А.Карабелеш змушенІ були емІгрувати в Словаччину"./Балега,Ю. ХудожнІ вІдкиття... стор.44.-Поети Закарпаття.ПримІтки та коментарІ.стор.629.

183. СонячнІ криницІ. ПряшІв, 1977. стор.51.

184. Читанка для II.классы народной школы,Унгваръ,1943.

185.Potusnyák irói álnevei: Ф.П-акъ;Пасѣчникъ;Ф.П-икъ.

186.Vö.Miért szép? A magyar lira Csokonaitól Petőfiig. BP.,1975.

187. U.o.

188.Csukás István i.m. II. 47.l.

189. ЗбІрник "З весною в серцІ".Ужгород,1963. /Щастя/.

190.Csukás István: i.m. II. 47.l.

191.Illyés Gyula: Petőfi Sándor. Bp.,1971. 340-342.l.

192. Литературна Недѣля, 1.XI.1942.

193.A magyar kiadások általában Petőfi kisbetüs irását közölték.

194.Baleckij forditása egy "Hangya" naptárban,Kcsijé pedik a Literaturna Negyiljában /1943/ jelent meg.

195.Kosztolányi Dezső: Szeptember végén. Petőfi koszorui c.kötet. Bp.,1973. 451-455.l.

196. U.o.

197.Vö.Keresztúri Dezső:Költemények magyarázása. Irddalomtörténet, 1958. 3-4.sz. 406-417.l.

198. U.o.

199. Другий цвѣтъ дѣтской мудрости, для II.класса народной школы. Унтваръ,1939.

200. U.o.

201. U.o. és Читанка для II.классы народной школы.1943.

202. Литературна Недѣля,15.XI.1943.

203.Németh G.Béla: Az ódához emelt dal. Petőfi tüze c. kötet, Bp.,1972. 276.l.

204. Збірник "З весною в серці". Ужгород, 1963. стор. 52.

205.Jeblenau,Eugen:Petőfi Sándor vagy az Öntudat. Petőfi koszoriu c.kötet,1973. 564.l.

206.Pándi - Pálmai i.m. 35.l.

207.Литературна Недѣля, 1.III.1944.

208.Дей,О.І. Словник... стор.351.

209.Литературна Недѣля, IУ.19. 1942.

210. U.o. 1942.V.3.

211.Csukás István i.m. II. 38.l.

212. 1943. 95-96.l.

213. Недѣля, 1.II.1942.

214.J.Kacsij véleménye

215.Дей,О.І. Словник... стор.254.

216. Огоньки. Художественный сборникъ,составленный группой писателей. Ужгород,декабрь 1940. Изданіе Комитета Р.О. Красного Креста.

217.Vö.Medve Zoltán:Költészetünk ukrán forditója. Dunántuli Napló,1970.szept.13.

218. Kótyuk István:Magyar hárfa - ukránul.Kárpáti Igaz Szó,1970.máj.31.- Kovács Vilmos:Arany Toldija és balladái ukránul.Népszabadság,1972.aug.29. - Balla László: A maga csodálatos hangján.Kárpáti Igaz Szó,1968.jun.20.

Medve Zoltán: Még egyszer a "Tragédia" ukrán fordításáról. Kárpáti Igaz Szó,1968.okt.8. és A lvovi "Zsovteny". Jelenkor,1969. 9.sz. / Itt kerül szóba J.Kerekes kritikája Az apostol fordításáról/.

219. Sziklay László: A kelet-európai komparatisztika kérdéseiről.- Medve Zoltán: Korai ukrán Petőfi fordítások a Monarchiában. Irodalmak barátsága. A magyar-orosz és magyar-ukrán irodalmi kapcsolatok történetéhez c. kötetben. MSZBT,Budapest, 1977.

Az értekezésben és a jegyzetekben nem említett felhasznált irodalom és forrásmunkák:

Könyvek:

Bonkáló Sándor: A kárpátaljai rutén irodalom és müvelődés,Pécs,1935.

A magyar rutének,Bp. 1920.

A rutének /ruszinok/,Bp. 1940.

Az ukrán mozgalom története 1917-1922. Bp. 1922.

A szlávok. A szláv népek és a szláv kérdés ismertetése, Bp.1915.

Egyetemes irodalomtörténet.Szerk.:Heinrich Gusztáv. 4.Ural-altájiak és szlávok. Bp.1911.

Franko,Ivan:Beiträge zur Geschichte und Kultur der Ukraine. Berlin,1963.

Hodinka Antal: Adalékok az ungvári vár és tartománya és Ungvár város történetéhez,Ungvár,1917.

A kárpátaljai rutének lakóhelye,gazdaságuk és multjuk.Bp.1923.

II.Rákoczi Ferenc fejedelem és a "gens fidelissima".Pécs,1937.

A munkácsi görögkatolikus püspökség története.Bp.1909.

Tanulmány Koriatovics Tódor munkácsi herczeg 1360.évi oklveleének hitelességéről.Bp,1909.

Lizanec,P.M. Magyar-ukrán nyelvi kapcsolatok,Uzshorod,197

Rot,A.M. A magyar nyelv fejlődése. A magyar-keleti szláv nyelvi kapcsolatok. Kijev-Uzsgorod.1968.

Ukrán elbeszélők. Bp. 1968.

Ukrán költők. Budapest - Uzsgorod,1971.

Гарайда,Иванъ. Великий сельско-господарский календарь на рокъ 1942.

Записки Наукового Товариства 3,4-5. ПряшІв,1977.

История украинской советской литиратуры. АН УССР.Киев,1965.

ІсторІя УкраЇнськоЇ РСР. КиЇв,1967.

Календарь народной школи,Ужгород,1928.

Народний Календарь '76. ПряшІв

Мѣсяцеслово /несколько экз./

Пелюстки провесни /Антология/,ПряшІв,1977.

Перени,И. Из истории закарпатских украинцев 1849-1914.

Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae, 10.

Петефи,Шандор:Собрание сочинений /в трех томах/ Издание"Корвина", Будапешт.

УкраЇнська Радянська СоцІалІстична Республика. Изд. АН УРСР, КиЇв,1967.

Tankönyvek:

Микита,А. Книга для чтенІя,Ужгород,1930.

Весела читанка,Ужгородъ,1931.

Микита - Попович. Родина. Ужгород,1931.

Маркуш,А. - Ревай,Ю. Живе слово. Читанка для 5-6 шкóльного року народных шкóл. Praha,1931.

Попович,Омелян. Читанка І граматика для шкІл народних. ВІденъ,1915.

Читанка, Унгвар,1904.

Читанка для 1.класса.Унгваръ,1942.

Первый цвѣтъ дѣтской мудрости,Унгвар,1940.

ТретІй цвѣт дѣтской мудрости /для III-IV.кл./Унгваръ,1939.

Четвертый цвѣтъ дѣтской мудрости /для V-VI.кл. У.,1939.

Folyóiratok,ujságok:

Görögkatolikus Szemle
Kárpáti Hiradó
Kárpáti Lapok
Kárpáti Magyar Hirlap
Láthatár
Slavica /Debrecen,1970/
Ukránia
Ung
Ungvári Közlöny
Газета для народных учителей
Гандя
Карпаторусский Голосъ
Карпатский Край
Карпатська Правда
Народъ
Народна школа
Наш родный край
Недѣля
Нова Недѣля
Новый Свѣтъ
Пластун
Подкарпатська Русь
Правда
Русская Земля
Руська Молодежь
Русская Правда
Русское приложение к журналу "Липа"
Свѣтъ.
Свѣтло

Megjegyzés: Valamennyi cirillbetüs lap Ungváron, illetve Kárpátalján jelent meg.

F Ü G G E L É K

Моя молитва

Полѣ Александра Петевфія

О моя мати за мене боится,
А боязнь ей ани небезосновна,
Говоритъ – а въ томъ и правду мае вна –
Что я уже отъ давна не молился.
Ужъ буду молитись, потѣшу духъ свой,
И руки к святой моливъ возношу:
Услышь мене, Вышній, Тебе я прошу,
Услышь просьбу мою, добрый Боже мой.

И дай мнѣ... Гопъ, тадь найперша отчизна,
Небесный Царю, мого роду Боже!...
Что-жъ сердце отчизнѣ желати може,
Котра така жалостна, така бѣдна?!
Лишь едно желание мае сынъ твой,
Бо отчизна моя близится до рва,
Та, перетворь, Вышній, отчизну снова!
Услышь просьбу мою, добрый Боже мой!

А собѣ? – Собѣ что знаю желати?
Мнѣ дай миленьку и красного коня,
Чтобъ на нёмъ ѣздить могъ до миленькой я,
Та и лавру много желать бымъ мати...
Не прото, чтобымъ ’зъ нёго плелъ вѣнецъ свой,
Но кедь не стане сѣна и оброку,
Та тогды дамъ лавру коню для корму...
Услышъ просьбу мою, добрый Боже мой.

/Недѣля, 1899 г. № 31/

Из Петевфія

Овчарю, ты бѣденькій овчарю,
Полну грошми мошонку ти даю,
Перекуллю и твою бѣднявку,
На додаток дай свою бѣлявку.

Коб'си гроши были лишь завдаткомъ,
А заплата еще подостаткомъ,
Тай цѣлый свѣт далъ бысь ещ' верхъ тому,
Ще бы'мъ не далъ миленьку другому.

/Перевелъ:Гѣадоръ Стрѣпскій/

/Недѣля, февраль 1900 г./

Среди питья.

- Переводъ изъ Петефи.-

Сколько бокаловъ я выпилъ?
Только пять,
Пять?... ей Богу,начинаютъ
Дѣйствовать.
Я было два-раза столько выпивалъ,
А теперь дро-дрогнутъ ноги на поналъ.

Дрогнутъ ноги,а языкомъ
Я пячусь,
Горлышко есть термопильска
Переузъ,
Леонидъ вино,стекъ кровью и умолкъ,
Мысли же мои то Сексъ...Рексъ...Ксеркса полкъ.

Неумѣю выразиться
Я отнюдъ,
Думаете отъ вина чай
Рѣчи трудъ?
Ей недумайте вы милые друзья,
Невредитъ вино мнѣ,да вредитъ нельзя.

Прочто бы вредила сила
Мнѣ вина?
Чай не даромъ былъ я въ ставѣ
Воина?

Тресни громъ! я воиномъ былъ иногда,
Да къ тому же пѣхотинцемъ господа.

Со зеленымъ отворотомъ
Рядовой...
Такъ высоко былъ подвинутъ
Я въ чинъ свой!
И добро что свергнутъ могъ бокканчи съ ногъ,
Позже я еще деградоваться могъ.

Тхю,могло тамъ и то дѣло
Статься впредь,
Ставъ воинскій есть чертовска
Гололедь,
А тѣмъ болѣ для таковыхъ какъ нравъ мой,
Кто родился съ твердокостной головой.

Прочь съ завѣдываньемъ вашимъ
Навсегда,
Я невнемлю ни на гусли
Давида!
Никому за насъ вести себя не дамъ,
Дѣлаю что мнѣ угодно вволю самъ...
Знаетъ Павелъ сыновалъ.

...Ей но здѣсь я пустословлю
Болтовню,
Пустословлю,и страдаю
Жаждою.

Дайте же вина! престанетъ млинъ молоть,
Если неимѣетъ водотока вилоть.

Пью! чтобъ колесо вращалось
У млина -
И нестану только на днѣ
Кувшина.
Хоть бы даже - какъ то фальштафъ говорилъ -
То зеркало на пространство болыше миль.

Гдѣ прервалъ я?... ужъ непомню,
Вѣстно то!
Млинъ я вспомнилъ напослѣдокъ...
Иль не то?
Что такое говорилъ я о млинѣ?...
И подъ комомъ то нельзя воспомнить мнѣ.

Стало быть: ужъ что-то вѣки
Тяжелы,
И на очи млинными камнемъ
Налегли.
Прекратимъ гульбу, и съ тѣмъ въ постелю прочь!
Продолжать во снѣ... желаемъ добру ночь!

УрІилъ Метеоръ.

/Мѣсяцеслово, 1905./

Думы пьяницъ.

По мадярски написавъ: Александръ Петевфи.

Кій-то за чортъ...! Якій-то часъ...
Та нѣтъ въ скринѣ ани пѣнязъ...?!
Вправдѣ такъ...
А бы-мъ вышивъ - але якъ!

Суха студня - гарло мое
Грѣе его жажды солнце;
Такъ палитъ,
Кедь винко го не скропитъ.

Тото вправдѣ бы емъ не дбавъ,
Кедь-бы ся мнѣ изъ хмаръ вылявъ
Винный дождь -
То была бы лемъ радость.

Мавъ емъ давно и винницъ,
Но продавъ емъ еще въ лѣтѣ...
Цыну ей
Взяло гарло на елей.+

Ишовъ бы'мъ у корчму,но тутъ
Нема чести - такъ ня ганьбитъ
Жидъ Аронъ:
"Ты пяницыо иди вонъ"!

+ Т.е. на горѣлку,на вино,на напой.

...Але чтось мнѣ прiйшло въ розумъ!
То казавъ мнѣ коли и кумъ
То возьму,
Чепецъ жены во корчму!

Ой! - вѣдь я но ужѣ поховавъ,
А чепецъ емъ на главу давъ,
А 'зъ гроба
Выбрати нѣтъ способа.

Ахъ! чомуже памятаю
Женка мила на смертъ твою...?
Падутъ мнѣ
Слезы 'зъ очей горячи.

А кедь-бы ся тотъ потокъ слезъ
Перемѣнивъ - винко донесъ
Гей!... тогды...
Заплакавъ бы-мъ хотьколи.

Переклавъ:КелдІй

/ Мѣсяцеслово, 1905. /

Зазвонили уже давно на вечеръ...

По мадярски написавъ:Алекс.Петевѣи

Зазвонили уже давно
На вечеръ...
По селѣ миръ,кто бы ходивъ
Тутъ теперь?...
Лемъ я хожу глядаючи
Собѣ сонъ,
Але дарымо - все обнйде
Мене онъ...

Мѣсяцъ выйшовъ,свѣтятъ ужъ и
Звѣздочки:
Такъ блестятся,якъ оченька
Дѣвочки.
Природа спитъ,всяды тихо
Миръ,покой...
Такъ прелестно бодрствовати
Въ ночи той...

Тамъ одинъ домъ,при немъ дворецъ
МаленькІй,
Двое людей говорятъ тамъ
Тихеньки...
Хлопецъ - дѣвча - оно чорне
Онъ бѣлый,
Обои ся зъ плащемъ его
Закрыли.

Не взрѣли мя,хотъ емъ ишовъ
Коло нихъ.
Ахъ!- Боже мой якъ счастнѣ
Сердца ихъ!
Не завижу но бы'мъ волливъ
Кедъ бы я
Могъ закрыти, съ плащемъ моимъ
То дѣвча...!

Переклавъ: КелліЙ

/ Мѣсяцеслово, 1909./

Мадярска народна сльванка

- Петевфи -

Пантлику гойдае,
Вьтер на ню дуе,
Дякую тебѣ мила,
Же ты мене любила.

Пока ты мя любила,
Чижмички ты носила;
От коли мя не любишь,
Вже и боса ты ходишь.

Есть сѣна - соломы,
Гей у вашей стололи,
Пойѣлую я тебе
Гей у вашом приклетѣ.

Я як мене не хочешь,
Бо вже другого любишь
Гей будешь моя мила,
За мной ще бановала,

Грубый дождик падае,
Зъ очей моей миленькой,
За мной она бануе,
За мной она вже плаче.

А.Новакъ

/Наука, октябрь, 1912 г./

Не скаре мя Богъ за тое!

Не скаре мя Богъ за тое,
Что люблю дѣвча другое,
Лишила'съ мя,не я тебе,
Най благословитъ Богъ тебе.

Ты дошколы не ходила,
Читати'съ ся не учила,
'З очей тобѣ вычитаю,
Что ты въ сердцу носишъ жалю.

Чей журишься,что тутъ жура?
Что ты мене покинула,
Не журися, бо ужъ поздно,
Не вернется,что ужъ прошло.

Найшолъ я ужъ иншу собѣ,
И ты глядай пари къ собѣ.
Жій веседо въ счастю съ иншимъ,
Най тя Богъ милуе съ нимъ.

По Петевѳію: Иванъ Васковъ.

/Недѣля, 1915 г. №. 17/

Iz csuzsinonyki

Napiszav:Petőfi Sándor

Mala chīzska sztoīt prī Dunaju,
Ot nej mīlysoj na szvityi na maju,
Ne raz blesznut v ocsach ī szlezonykī,
Szkolyko raz lem k nej dojdut mōszlenyki.

Naj bō'm bōv cserez zsivot szvoj cilōj
V nej osztavsz'a bōv bō'm szcsasztlivōj.
No cstozs!? - dumki neszlī mja na krōlach
V sīrokij szvit, a ja letyiv,jak ptach.

Otletyiv jem v csuzsij,naznannōj kraj
Dumajucsī: "Najdu tuzemnōj raj";
Otletyiv jem,choty mja mamka mila
V deny rozlukī szo placsom proszila.

Obnyala mja sz obima rukamī,
Sztīmovala sz krasznōmi szlovamī;
Och! kegy bō bōv jem znav marnoszty szvitszku,
Ne bōv bō'm jej szgyilav zsuru taku!

No cstozs! - nagyija vszim nam szolodka,
Choty radoszty jaj,jak ī szon korotka,
Vszi lem tohdō, kolī mīnesza szon,
Uvidime,csta szvel,szdurīv nasz on.

Ī mene tota szolodka dumka
Klīkala v szvit,radoszty mnyi nukala!
No ot kolī blīkjusza pe nem
Ne raz - sztupīv jem na tereny.

...Lyude idut! - znatnyi v miloj moj kraj
Otkazati mamki tot tyazskij zsaly...?
Kegy prijdete kolo obōsztya jej
- Lyubi bratya - neszte jej prīvit szej:

Naj ne placse,szlezō naj ne lyije,
Vigy sza szcsasztya na szōna jej szmije,
Naj ne znaje,jake scsasztya maju
Bo bō puklo szerdce jej ot zsalyu.

/N.Kellij/.

/Olvasókönyv a népiskolák IV.és V. osztálya
számára rutén nyelven.
Csitanka dlya IV.i V. klasszov narodnich skol.
Szosztaviv:Avgusztin Volosin.
Ungvár,1916. 294.lap/.

Szmutno szidzsu....

Napiszal:Petőfi Sándor

Szmutno szidzsu verchu horö vöszokoj,
Porozzeram - zadumcsivo dolov z nyoj,
Tam v dolinyi mala ricska szja tyahat,
Iznurenno i ja vlecsu zsivot tak.

Iznurili mene mnohi sztradanya,
Horkoszty mal jem,no radoszty nyit ni do dnya.
Navodnenye böla bö z töch horkosztej,
Malöj osztrov böla bö lem radoszty v nej.

Vijut vitrö,po horach,po dolinach,
Ko oszeni priblizsatszja uzse csasz.
Lem v oszeni kraszna je mnyi priroda,
Ked vmiraje,ona mila lem tohda.

Ne scsebecse pesztröj ptach na konari,
Zsoltö lisztya cservenyatszja v chotari,
Popadajut lisztya z derev hev a tam,
Barz bö upal dolov sz nima i ja szam.

Ked ja umru,sto bude sz mojim tyilom?
Naj bö vörosz z nyoho v lyiszi dikij sztrom?
Tam bö bölo dobre miszce pro mene,
Tot szvit bö uzs ne zavadszal v mene sze.

Lyubil bö ja v lyiszi böti dikij sztrom,
Lii lyipse,nyaj osztanu pozsarom,
Tohdö bö jem podpalil tot cilöj szvit,
On mja nikda ne tyisil,lem - vsze szmutit.

Z magyarszkoho perelozsil: Kellő

/Nase Otecsesztvo, 1916.április 2. /13.szám/

Piszny Patriota

Napiszal:Petőfi Sándor

Tvoj ja,tvoj kraju moj cilkom!
I szerdce i duch tvoj;
Koho böm lyubil,ked ne tya
Lyubimöj kraju moj?

Hrugy moja chram,a tö v nem
Na oltari obraz.
Tö sztoj - v bigyi:pro tya szej chram
Zsertvuju ja doraz.

Hrudi i v poszlyidnyoj borjbi
Vzdohnut molyacsij szton:
Ach!Bozse pozsehnaj kraj moj,
Naj bude scsasztliv on!

No ja ne hovorju,nikda
Ne kricsu holoszom:
Sto tö jeszi mnyi najmilsij
Na szvityi sirokom.

Zsiju - chozsu sz chodom tvojim
Virno, - no bezhlaszno;
Ne tak,jak tyiny za putnikom
Lem tohdö,ked jaszno.

No jak i tyiny bolysajiszja,
Ked ide csasz nocsi:
Bolysij zsaly moj,ked nad tobov
Vizsu tyazski tucsi.

Z magyarszkoho perelozsil:Kellő

/Nase Otecsesztvo, 1916.április 23 /16.szám/

/Szpivanka patriota cimen,csaknem azonos szöveggel megjelent a "Rutén olvasókönyv a IV.o.számára /szerk.Szémán István/ c. tankönyvben is /Eperjes,1916/

Jószef Attila Tudom Könyvtára SZEGED

Pohrebna piszeny

Pohrebnu piszeny szpivajut,
Na cintir trup vönasajut,
Ne je rahom,uzs choty je csij,
Szta raz ot mene scsasztlivsij.

Po pod oblok ho uzs vlecsut,
Kelyo lyudi zs nim placsut!
Vályili bö mene vlecsi,
Nikto bö ne vteral ocsi.

Nescsasztlivöj jem böl...

Nescsasztlivöj jem böl
V cilom zsityu mojem,
Lem to mja tyisit,zse
Vinovatöj ne jem.

Nescsasztlivöj budu
Do hrobu mojoho,
Lem to mja tyisit,zse
Uzs blizko do nyoho.

Ne rozhvarjajte mja,
Pozdno mja tyisiti!
Bo ja znam,zse dolho
Uzs ne budu zsiti.

Petőfi

/Nase Otecsesztvo,1916 október 8. /40.szám/

Klin sz klinom

Jaj chrebet moj,jaj chrebet moj
Uzs sz nim zlyi!
Szuszid bácsi vöpukal mja
Skarednyi.
Bugy proklyate guzovate
Bicsicsko,
Sz kotröm mja tak vömolotil
Hanebszko.

Na sto maje v szagyi hrusku
Scsepanu?
Na stó dal Boh na nej ovoscs
Vtyisenu?
Vzeraliszja na mja hruski
Roszkosno,
Pozeranya jich bölo mi
Neszoszno.

Csrez palanok ledvicko ' m szja
Provalil
Dobri zse mi pacir szja ne
Prelomil.
To scse ne doszty,szuszid bácsi
Mja szchvatil,
Olovrant mi necsitanöj
Vöplatil.

Bozsicsku moj! Csom dozsil ja
Toho dnya?
Azs mi koszti prascsali,tak
Pukal mja.
Tu mas,huncut,tu mas druhu,
Tu tretyu!
A tak csital,Boh szvjatöj znat,
Zse kotru.

I miszjacsok böl tam na toj
Hosztinyi;
Szmutná szmotril jak mja scsiro
Hosztili.
Iz temnöch chmar obvil na szja
Csornöj sal,
Ucsasztvuja v mjim zsalyu
Szlezö lyal.

On jedinkij,lem on,szja ne
Zmiloval;
"Három a tánc!" hvaril,ta i
Dalyse hral,
Vöhraval mi na chrebetyi
Nas bácsi,
Keservesnyi tancoval ja
Ne chtyacsi.

Nics to! Ja vöheveruju
Po voli,
Za moj zsaly ja szja abplacsu
Dakoli.
Znam ja,kelyo u vasz hodin
Bacsiku!
Zlozsite i vö ha ohely
Zlu scsipu!

Zbacsil ja sztojsz,doszty davno uzs,
Vidite,
Csoho vö tak pod nas oblak
Chodite?
V csuzsim oku i szkalku hnety
Obacsit,
A u joho i hrjada nics
Ne znacsit.

Nye lyipšij on ot nasz,milöj
Konrade!
Mene terpal za kradezs, a
Szam krade.
Kraszti chodit pociluj ot
Tetocski,
Koli mamka molitszja na
Knizsocski.

Lem naj prijde pod nas oblak
Po tomu!
Zaklicsu hnety nasu mamku
Do domu.
Ne prozrju ja joho figlyi
Csrez szito,
Szusznu na nyho zsochtarj vodö
Szerdito.

/Petőfi/

/Nase Otecsesztvo,1916.november 5./44.szám/

Kupatszja miszjacsok...

Kupatszja miszjacsok
V temnam mori noscsi,
Kröjeszja razbojnik
Vo huscsavi chascsi;
Huszta,zimna rosza
Na travu padaje,
Husztyijsij jescse on
Szlezö prolivaje.

Na bigraj opertöj
Sztal k szobi hvariti:
Na sto ja szja pusztil
Tak do bludu zsiti?
Lyuba mamko,vsze sz'mi
Lem dobri radila,
Csom ja tya ne szlucsal
Mamko moja mila?

Tvoj dom jem ochabil
I bihlecom sztalszja,
Mezsdu zlöch,nescsesztnöch
Zlogyijov vmisalszja;
Mezsdu nimi zsiju
Ma moju bezcsesztnoszty,
I na pochogyascsich
Lyudej nebezpecsnoszty.

Ochabil bö ja jich
Posol bö'm do domu,
Vgyacsno bö'm ochabil,
No uzse ne mohu:
Mati mi umerla,
Szpusztyila csizsica,
Inse ne csekat mja
Uzs,lem sibenica. /Petőfi/

/Nase Otecsesztvo,1917 március 4./10.szám/

V lyiszi

Po temnozelenoj
Dubravi chodzsu,
Pod roszkosnöm dubom
Cvitki nachodzsu.

Na derevach pticski
Milo szpivajut,
Po cvitocskach pcsolö
Zsurcsat,lyitajut.

Ne hneszja derevo,
Ne hneszja cvitok,
Szluchajut szpiv krasznöj
Milenykich pticsok.

Mozsno,zse zaszpali?
Ne ponimáju...
Sztanovlyuszja i ja
I razmöslyaju.

Zadumano szmotrju
Volno potoka,
Jak bösztro tocsatszja
Z boka do boka.

Bizsit,jak bö tyiny hnal
Chmarö hrozjacsoj,
Na krölach vitrennich
Nad nim bizsucsoj.

Tak uhanyal ja vasz
Junö zselanya!
I vö lem tyiny böli
Lem privigyinya...

Igyte procs ot mene
Voszpominanya!
Pro zabötya hledam
Ujedinenya. /Petőfi/

/Nase Otecsesztvo,1917 junius 10 /24.szám/

Blyidnöj honvéd

Na vojnu sli honédö
Dobra gyaka sz nima,
Lem jeden böl iz nich szmutnöj
I blyidnöj,jak sztyina.

"Ta tobi sto? mozse szmiloszty
K pjatoch ti szperta"?
Proszitszja ho pan officir
"Zse 'sz zsoltöj,jak szmertka"?

,Pan officir' hvarit honvéd
,Csom jem zsoltöj v licu?
Naj bude lem moja sztaroszty,
Ja to ne vöklicsu.

Iscsi dnesz vöcservenyije,
Ked ne ot insoho,
Sz mojej sablyi,vrazsdebna krov
Jak brözne na nyoho'.

Petőfi

/Nase Otecsesztvo, 1817 julius 1. /27.szám/

Sándor Petőfi+/

До магнатів

/Уривок/

Ну,та як живеться вславленим панам?
Чи не засвербіла трохи шия вам?
Вже готується вам краватка,ще яка,
Новомодна,хоч не гарна,а цікпка.

Чи пригадуєте,як благали вас,
Щоби за людей числили ви і нас,
Щоб людей не запрягали до ярма...
Вас просив,благав народ,але дарма!

Ви дивилися на його,як на скот;
Що буде,як розплатиться той народ?
Що,як звірем на вас кинесь,в одну мить
Кровю пазури і зуби зафарбить?

Гей,вставайте мільйони,виходіть!
Коси,вили,рискалі до рук беріть!
Надійшла пора-нагода,не дамось!
За зисвагу ми кровавo помстимось.

Тисяч років годували ми панів,
Тепер ними погодуєм наших псів!
Здінем їх на вили і на гній за пліт!
Щоб собаки їх розїли на обід...
/1847/

/ Наша Земля, число 12. стор.9./

/ перекл. Гренджа-Донський/

Поезія

Тебе понижають,поезі святая,
Твою достойність топчуть до землі
Ті божевільні, і якраз тепера,
Коли тебе хтілиб' підняти.
Вони-ж бо проповідують зарозумілo,
Що то розкішно прибраний салон,
Куди хіба по панськи і святочно,
Прилично і в лякерками зайти.
Послухайте-ж,фальшивії пророки,
Бо ваше твердження брехня.
Поезія - не панський то салон,
Куди йде забавлятись панський рід,
Суспільства пажерливі ті пявки:
Поезія щось більше! То будинок,
Що вічно є отворений для всіх,
Котрі бажають молитов.
Значить: святиня,де не то,що в пастолах,
А навіть босо мож вступить.

/Сатмар,1848/.

/перекл. Гренджа-Донський/

/Наша Земля, число 12. стор. 9./

Одна думка не дає спокою...

Мій неспокій в одній думці:
Вмерти в ліжку на подушці,
І позвільно в'янути,мов квітка,
Що її таємний зуб гризе;
І позвільне догоріти,наче свічка,
У порожній хаті,лишній на-все.
Не таку смерть ,боже,дай мені,
Отак померти я не хочу,ні!
Деревом зроби мене,грім яке не мине.
Хай я стану вітроломом,хай звалюсь і згину,
Хай я буду скеля,що гроза скачала у долину.

Як коли всі народи - раби
Вже без пут підуть до боротьби,
В розпалі,із червоними прапорами,
На тих стягах з лозунгами:
"Світову свободу
Кожному народу!"

І коли зі сходу це не захід золуна є,
І всю тиранію це спітка є,
О,тоді в відважнім бою
Хай поляжу я на полю,
Кров хай витіка є з серця молодого,
Радісне скажу останн є слово,
Хай його заглушать горни й гамір сталі,
Гук гармат - ревіння зблизька й далі,

József Attila Tudományegyetem Könyvtár SZEGED

А через мІй труп
КонІ хай Ідуть,
Хай летять на славу перемоги,
А моЇ вІдбитІ руки-ноги
Хай залишать. КостІ позбирають,
Як надІйде день,як поховають,
З жалІбною музикою,гордо,променисто,
З траурними прапорами,славно,урочисто.
ВсІх героЇв загребуть до спІльноЇ могили,
Що за Волю СвІтову в боях життя зложили.
1848.

Переклав з угорськоЇ
Василь ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ

Журнал "Дукля" № 1 за 1973 р., стор.61.

Меня тревожитъ мысль одна...

/ Из Петефія/

Меня тревожитъ мысль одна...
И днёмъ и ночью все за мной,
Волнуя духъ, бѣжитъ она, -
То мысль о смерти рковой...
И гдѣ и какъ во мірѣ подземный
Сойду на вѣкъ я въ тьминѣ?
И гдѣ тлѣть будетъ прахъ мой бренный,
И кто вспомянетъ обо мнѣ?...
Въ страньль родимой иль чужой
Покинуть свѣтъ придётся мнѣ?
Иль въ часъ опасный боевой
Убитъ я буду на войнѣ?...
О,смертью, Господи, такой...
Не прекрати мой вѣкъ земной...

Погибнуть тамъ моё желаніе -
Гдѣ бѣдный милый мой народъ,
Понявъ въ концѣ свое страданье,
Отважно въ руки мечь возьмётъ.
Гдѣ угнетённый весь нашъ родъ
Расторгнетъ смѣло цѣпи рабства,
И, черезъ море злыхъ невзгодъ,
Онъ путь проложитъ въ царство братства,
Гдѣ надъ свободной всей страной
Слова святыя загремлятъ:
"Свобода, счастье и покой
Пускай въ краю родномъ царятъ."

И гдѣ девизъ священный тотъ
Отъ всхода солнца на закатъ
Побѣдно совершитъ свой ходъ,
Разбивъ твердыни всѣхъ преградъ...
Любилъ бы въ томъ бою святомъ
И я заснуть могильнымъ сномъ.

И тамъ на полѣ боевомъ,
Средь крови, плача и костей
Пусть буду я пронзенъ ружьёмъ
Въ кругу моихъ младыхъ друзей.
Тамъ кинусь смерти я въ объятья,
И будетъ милъ мнѣ вѣчный сонъ.
Но пусть мои живые братья,
Когда придётъ часъ похоронъ.
Свершатъ обрядъ намъ погребальный,
Пусть будетъ честь всѣмъ воздана
И пусть на крестъ большой печальный
Борцовъ напишутъ имена, -
Которыхъ жизни въ язвахъ рабства
Несмѣтной гибели чередой,
Которыхъ кровь, какъ жертва братства,
Текла за вольность и покой...
О, смертью, Господи, такой,
Ты украси мой вѣкъ земной. /Михаилъ С. Поповичъ/

Газета "Русскій Вѣстникъ" 14/VI 1928

Добра жизнь

/Переводъ изъ мадярского/

Сіе дуже добра жизнь,
Я хожу ужъ цѣлый годъ.
Походилъ я вею краину
И позналъ я свой народъ.

Походивъ я Угорщину,
Всѣ тъ красѣ ровнины,
Посмотрѣвъ я и далеко
До ердельской стороны.

Изъ ровнины я смотрѣвъ
Тамъ на горнѣ вершины,
Изъ высокихъ горъ глядѣвъ
На безмежнѣ ровнины.

Ой, сѣ степы безъ границѣ,
Ой, сѣ горь и лѣсы!
Нѣтъ нигде той стороны,
Нѣтъ нигде той красты.

Петефій.

Переклавъ Е.Балецкий

Изъ учебника:
Другій цвѣтъ дѣтской мудрости
для II.класса народной школы.

Издание регетского комисариата въ Унгварѣ, 1939.

Доброе житя

Переводъ зъ мадярского

Дуже добре се житя,
Я хожу ужъ цѣлый годъ.
Походивъ я всю краину
И познавъ я свой народъ.

Походивъ я Угорщину,
Всѣ тѣ краснѣ ровнины,
Посмотрѣвъ я и далеко
До ердельской стороны.

Изъ ровнины я смотрѣвъ
Тамъ на горнѣ вершины,
Изъ высокихъ горъ глядѣвъ
На безмежнѣ ровнины.

Ой,сѣ степы безъ границъ,
Ой,съ горѣ и лѣсы!
Нѣтъ нигде той стороны,
Нѣтъ нигде той красоты.

Петефій

Переклавъ Е.Балецкий

/Читанка для II.класса народной школы,Унгваръ,1943/.

Домой

Переводъ изъ мадярского

По цѣлой дорогѣ
Думалъ я о томъ,
Якъ я назву мамку
Въ домѣ своемъ родномъ.

Давно я ея не видѣлъ,
Якъ бы ѣ назвати?
Если выйдетъ мнѣ навстрѣчу,
Что бы ей сказати?

Что за краснымъ словомъ
Я бъ еѣ назвалъ?
Думалъ я, что время стало,
Хотя возъ бѣжалъ.

Заходу я въ домъ нашъ,
А навстречу мати,
Я безсловно началъ мамку
Обнимати - цѣловати.

/ Петефи/

Переводъ Э.Балецкого

/ Из учебника: Другій цвѣтъ дѣтской мудрости
для II. класса народной школы.
Издание регентского комисариата въ Унгварѣ, 1939/.

Надъ Дравой

Въ волны Дравы я бросаю
Сей маленькій вѣнецъ,
Най въ краѣ родномъ его моймаетъ
Мой измученный отецъ.

Хотъ увянетъ,потеряетъ
Цвѣтъ свой и красу,
Скажи,Драво,что страдаетъ
Грудь моя въ чужомъ краю. /Петефи/

/ Переводъ Э.Балецкого/

/Другій цвѣтъ дѣтской мудрости, для II.класса народной школы. Унгваръ, 1939/.

В.Маріанинъ:

Тихо стонетъ...

/Подраженіе Петэфи/

Тихо стонетъ край убогій,
Край родной, мой милый край.
Тихо я шепчу въ тревогѣ:
Мой народъ, народъ вставай!

Нѣтъ... не двинулся онъ съ мѣста,
Не идетъ впередъ никакъ,
Вижу только: подъ крестомъ онъ
Призываетъ Божью Матъ.

И сказалъ ему я слово -
Было ли оно пустымъ -
Да, я вижу, что онъ снова,
Снова молится къ святымъ.

Тихо стонетъ край убогій,
Край родной, иой милый край.
Я шепчу въ глухой тревогѣ:
Мой народъ, народъ вставай!

Косино, 21.У.1940.

/Русское Слово, 8 декабря 1940/

А.В. Карабелешъ

Изъ Петефи

Осенній вѣтеръ плачетъ и шумитъ,
колышетъ звонкой,вянущей листвою,
какъ цѣпъ рабовъ,онъ жалостно звенитъ.
Молчи,проклятый вѣтеръ предо мною,
пусть смѣлый сынъ свободы говоритъ!
Единъ народъ въ раздвоенной родинѣ!?
услышьте то,что въ сердцѣ было тайной,
что я теперь,какъ лава на огнѣ,
и,какъ вулканъ,все выброшу случайно.
До нынѣ жгло,безумно жгло меня,
что гибнетъ мой народъ въ разъединеньи,
и то мой родъ? и то моя родня?
Она гнѣется въ безумномъ ослѣпленьи!
И эта мысль томитъ меня,гнететъ,
вся грудь моя - горячая пустыня,
гдѣ тигръ свирѣпый,бѣшенный живетъ
и жадно,жадно грудь мою грызетъ...
Какъ ярость,мучитъ грудь мою до нынѣ.
О,сколько разъ меня онъ пробудилъ,
на ложѣ сна въ пустынѣ одинокой,
когда о дикомъ рабствѣ говорилъ
и снова исчезалъ во тьмѣ глубокой...
о,кто намъ страшныя слова шепталъ,
слова борьбы,грѣха,разъединенья?...
о,кто отчизны сердце разорвалъ
и бросилъ въ прахъ собакамъ на съѣденье?...

Мы тряпки лишь на жизненномъ пути
а тряпками лишь вѣтеръ повѣваетъ,
увяла жизнь и радости въ груди
напрасно грудь о помощи вздыхаетъ...
Лишь было крѣпко,крѣпко настоять, и слезъ
не было-бъ столько въ жизни горемычной,
не было-бъ столько горя и угрозъ,
болѣзни горькой,шалости обычной...
Легко пылинку вѣтеръ разнесетъ,
и даже вздохъ дитяти уничтожитъ,
но если пыль въ скалу собьетъ, -
скалу ни градъ ни буря не разгложетъ...
Подумай,братъ,что я тебѣ сказалъ,
вѣдь то не сонъ,а правда вѣковая.
смотри,кругомъ борьбы зловѣщій валъ
и гибнетъ,гибнетъ сторона родная.
Дай руку,братъ,святой родной союзъ
и братство въ сердцѣ разогрѣемъ, -
союзъ любви все крѣпче вражьихъ узъ,
какъ легкій пухъ,борьбу въ ничто развѣемъ...
Пустъ вмѣсто вражескихъ угрозъ
цвѣтутъ товарищей рукопожатья,
и вмѣсто горькихъ и печальныхъ слезъ -
привѣтныя и братскія объятья...

/Русская Правда, 17.I.1940; и
"12" /Двенадцать/, Сборникъ молодыхъ угрорусскихъ
поэтовъ, 1940./

Еще цвѣтутъ въ долинѣ розы,
Блестятъ осеннІе цвѣты,
Какъ неразгаданныя слезы,
Какъ неразбитыя мечты.

Еще красуются,сІяютъ
Въ лучахъ горящихъ цвѣтники,
И,словно въ радости,сгораютъ
Лилеи поздней лепестки.

Еще зеленыя калины
Скрипятъ и гнутся подъ окномъ,
Но снѣгъ покрылъ ужъ полонины
Шелковымъ,бѣлымъ полотномъ.

Еще кипятъ въ груди усталой
Надежда;вѣра и любовь,
И,словно цвѣтникъ запоздалый,
Горитъ,дрожитъ младая кровь.

Но близокъ,близокъ день осеннІй
И осыпаются цвѣты,
Блѣднѣетъ,меркнетъ лучъ послѣдний
И разлетаются мечты.

Молчатъ завѣтныя желанья,
Умолкли пѣсни,конченъ балъ,
И часъ глубокого молчанья,
Часъ мира вѣчного насталъ...

А.В.Карабелешъ:
Въ лучахъ разсвета,
Ужгородъ,1929.
стор.185.

А.Петефи:

Розвіяный планъ...

По дорозѣ къ дому йдучи
Такъ собѣ гадаю,
Что сказати родной мамъ
Я теперька маю.

Уста моѣ солоденько
Чтосъ сказати-бъ мали,
Якъ протягне къ менѣ руки
Что и колысали...

Линутъ думы за думками
Безъ числа лѣтаютъ.
Часъ здаеся ставъ на мѣстѣ
Возикъ утѣкае.

/ Переклавъ: Ф.П-икъ./

У комнатку тихо вхожу,
Выйшла мама въ тузѣ,
Звиснувъ въ рамяхъ я... безъ слова
Якъ плодъ на галузѣ.

/Литературна Недѣля, 26.X. 1941./

Читанка для II.классы
Читанка для III.классы народныхъ школъ. 1943/

Пѣсня вовковъ

Александеръ Петефѣ.

Свище метелиця
Подъ бурливыммъ небомъ,
Зимнѣ два близнята:
Рвутся дощь изъ снѣгомъ.

Безмежна пустыня,
Де живеме й жили;
И корча не видно,
Де бы мы стулились.

Туй зима изъ вонка
Тамъ у внутрѣ голодъ,
Мучить насъ страшенно
Сей подвойный ворогъ.

Оттамъ есть и третий:
Крѣсъ набитый пахне.
На бѣлый снѣгъ наша
Кровь червена капле.

Простѣлянѣ груди,
Зябеме,голоднѣ,
Все для насъ бѣднота...
Але мы свободнѣ! /Переклавъ:П.Хворостникъ/.

/"Недѣля", 1.II.1942./

Jozsef Attila Tudományegyetem Könyvtára SZEGED

Александеръ ПетефІй:

НашІональна пѣсня

Встань мадяре,зве краина!
Туй послѣдня есть година!
Вольнѣ будемъ,ци рабами,
Ставлю вопросъ передъ вами.
Всѣ мы Богу мадярскому
Присягнѣмъ,
Присягнѣмъ,вже рабами намъ не быти
Разъ усѣмъ!

Доста были мы рабами,
Потуплень праотцями,
Вольнѣ знали якъ вмирети,
Въ рабской глинѣ имъ не спати.
Всѣ мы Богу мадярскому
Присягнѣмъ,
Присягнѣмъ,вже рабами намъ не быти
Разъ усѣмъ!

Безотчинний каждый мужъ той,
Что жалѣе сей животъ свой,
Якъ милѣйшимъ для него есть,
Якъ краины слава и честь.
Всѣ мы Богу мадярскому
Присягнѣмъ,
Присягнѣмъ,вже рабами намъ не быти
Разъ усѣмъ!

Отъ оковъ свѣтлѣйша сабля
Украшае наше рамя,
А мы все ще носимъ пута,
Гей,ты сабле наша гнута!
Всѣ мы Богу мадярскому
Присягнѣмъ,
Присягнѣмъ,вже рабами намъ не быти
Разъ усѣмъ!

Назва мадяръ буде славна,
Якъ была колись и давня.
Ганьбу ту стару столѣтя
Змыютъ разъ хоробрѣ дѣти.
Всѣ мы Богу мадярскому
Присягнѣмъ,
Присягнѣмъ,вже рабами намъ не быти
Разъ усѣмъ.

Де могилы нашѣ встанутъ
На колѣна внуки клякнутъ.
Боблагословлятъ въ молитвѣ
Имя нашѣ незабытнѣ.
Всѣ мы Богу мадярскому
Присягнѣмъ,
Присягнѣмъ,вже рабами намъ не быти
Разъ усѣмъ!

Зъ мадярского переклавъ:Петро Снѣжникъ.

/Литературна Недѣля, 19.IУ.1942./

Александеръ Петефій.

Украденный конь.

Якъ у вѣтру порохъ
Въ осени,
Летинъ бистро гнався
На кони.

"Отки,брате,ты такъ
Прихвативсъ?"
"Зъ пусты ся зъ лопаткомъ
Вырушивъ.

При якомсъ табунѣ
Я тутъ мавъ,
Се лошадко тамка
Я укравъ".

Торгъ турянский близко
Вже буде;
Туды бѣдний летинъ
Нимъ иде.

"Ей,не такъ то брате,
Спознавъ я!
Се моя есть власность,
Дай коня!

То мой табунъ тамка,
Ты не знавъ?
Не чужого,мого
Ты укравъ".

Коня волоцюга
Не отдастъ;
Якбы на чужого
Мавъ онъ властъ.

Та хотъ най потѣшитъ
Земляка,
Та потѣха была
Лишъ така:

"Не проси ты шкоду,
Пане мой;
Бо и такъ великий
Табунъ твой.

Одно въ мене серце
Лишъ одно -
Донька твоя вкрала
И его". /Переклавъ:Петро Снѣжникъ./

/Литературна Недьля, 3.У.1942./

А.ПетефІй /Petőfi Sándor/:

Якъ бы панъ Богъ...

/Ha az Isten.../

Якъ бы панъ Богъ станувъ передъ мною
Тай сказавъ такъ:"Дамъ ти ласки знакъ,
Выбирай смертъ,ту яка ти мила",
То сказавъ бимъ Богу мому такъ.

"Най буде же осѣнь нѣжна,мила,
Промѣнь сонця,жовтый листъ,село,
А межъ листъемъ най же птахъ останний,
Пѣснь весняну спустить весело.

Смертъ осѣння села замыкае,
Недоглядна далечѣнь синявъ,
Такъ й до мене най она подходить
Чтобъ не знавъ я,что я помиравъ.

Отъ часу най якъ той птахъ у листью
Пѣснь послѣдню заспѣва менѣ,
Най доткнеся сердець и бланкиту
Ажъ потону въ смертной глубинѣ.

А якъ чары пѣсенъ докончаться
Поцѣлункомъ най уста замкне,
Та дѣвчина изъ яснымъ волосьемъ
Та найкрасша , любить что мене.

Если то вже ты не хочешъ,Боже,
То про весну молюся тогды,
Весну бою,грудь мужовъ что здобить
Въ рожъ кровавыхъ райдужнѣ ряды.

Най въ томъ бою солов'ѣ спѣваютъ
Мовъ тѣ трубы гордѣ,голоснѣ,
Якъ тамъ буду,най изъ мого седця
Всквѣтнуть рожѣ,краснѣ веснянѣ.

Ѣ якъ буду падати зъ коня я
Поцѣлункомъ уста затули
Ты,Свободо,ты найкраша хвало,
Якъ на небѣ такъ и на земли.

Перекл.: Ф.П-икъ.

/Литературна Недѣля, 1.XI.1942./

Александеръ Петефій:

Зъ далека...

Стоитъ хатка при Дунаю великомъ,
Ой,якъ менѣ дорогенький родный домъ.
Сколько разовъ его собѣ згадаю,
Очи моѣ въ горкихъ слезахъ втопаютъ.

Богдай бывъ бы я выдержавъ у ньому!
Туга водитъ чоловѣка по свѣтови тому!
Моѣ тутти йдутъ въ гору все зъ орлами,
Оторвався я отъ хатки и отъ мамы.

Тѣ родненькѣ груди болѣ палили,
Якъ ихъ моѣ поцѣлуѣ залили.
Отъ ледяныхъ перелъ зъ очей маминыхъ,
Боль еѣ та горя огень не утихъ.

Тремтячими обнимала руками,
Здержовала просячими словами.
Ой,якъ бывбы я тогды свѣтъ познававъ,
Майже бывбы у той хатцѣ я оставъ.

Якъ надѣѣ нашѣ красно вже ростутъ,
Чаровниий рай есть житьева наша путь.
Лишь коли мы заступаемъ межи людъ,
Прозрѣваемъ и видиме все свой блудъ.

Бо и мене лишь блестяча дурила
Та надѣя - затаити не сила!
Отъ коли я по свѣтови семъ броджу,
Межь теднями колючими все ходжу.

У родный край знакомѣ отъ насъ идутъ.
Яку вѣстку мамцѣ моей понесутъ?
Завитайте,добрѣ люде,въ еѣ домъ,
Приходячи,при Дунаю,тымъ селомъ.

Та скажѣтъ ѣй,най не плаче,не тужитъ.
Еѣ сыну добре щастя,все служитъ...
Кобы знала,въ якой нуждѣ я жию,
Замерло бы еѣ серце отъ жалю.

Переклавъ: А.Барда

/Литературна Недѣля, 15.IX.1942.

Александръ Петефи:

Концомъ сентября

Цвѣтутъ еще нѣжныя астры въ долинѣ
И тополь одѣтъ подъ окномъ въ изумрудъ,
Но чувствуешь: скоро насъ зелень покинетъ;
На горы ужъ бѣлыя хлопья падутъ.
А въ сердцѣ моемъ молодомъ расцвѣтаютъ
Лучи золотистой весенней весенней поры,
На голову мнѣ серебромъ покрываетъ
Ужъ иней холодной,грядущей зимы.

Цвѣты ужъ осыплются; жизнь насъ покинетъ...
Прильни,дорогая,прильни ты ко мнѣ!
Ты голову клонишь на грудь мою нынѣ,
А завтра не склонишь надъ мною въ землѣ?
Скажи,если раньше сойду я въ могилу,
Отъ сердца твой плачъ панахиду споетъ?
Найдется-ль въ любви молодого та сила,
Чтобъ имя ты бросила,имя мое?

Вдовичью вуаль если бросишь когда то,
Поставь ее мнѣ у могилы,какъ флагъ.
Взойду я на землю тьмой ночи объятую,
Съ собою вуаль отнесу я во мракъ,
Чтобъ ней обтереть мои раны и губы
И слезы по той,что забыла шутя,
Кровавое сердце,которое любитъ
И тамъ,и тогда и на вѣки тебя.

Съ мадьярского перевелъ: Емильянъ Балецкій

/Календарь "Гандя" 1943./

А.ПетефІй /Petőfi S./:

Концемъ септембра

Цвѣтутъ ще въ долинѣ миленькѣ такъ цвѣты,
Ще все зеленѣе тополя въ окнахъ,
А видишь тамъ посла вже зимного свѣта?
Покрывъ снѣгъ усе вже въ высокихъ горахъ.
А въ моему сердцю ще лѣто горяче
И доки у нему цвѣте такъ она,
Зовсѣмъ посивѣе волося,старечу
Вже голову схилитъ морозъ и зима.

И цвѣтъ такъ звядае,житя такъ минае...
Сѣдай,моя жѣнко,въ обятя моѣ!
Склони головоньку на груди,кто знае
Ци завтра не быти надъ гробомъ тобѣ?
Кажи,чта якъ скорше умру я,то тѣло
Зъ слезами ховати ты будешь мое?
Ци скоро потому,залюблена смѣло
Залишишь имя ты,такъ все дороге?

Коли ты вдовицѣ завой разъ завержешь,
Завѣсь тамъ якъ праворъ на крестъ мой менѣ
За нимъ я изъ гроба колись разъ навернусь
У повночъ й понесу зъ собою,тогды
Стирати нимъ слезы зза тебе я буду,
Что скоро забыла мене такъ и шрамъ
Обвяжу на сердцо,але не забуду
Тебе я,любити все буду и тамъ. Пер.:Ю.К-Ій

/ Литературна Недьля, 15.ІУ.1943./

А. Петефій:

Тиса

Літный день за горы западае,
Я гляжу якъ Тиса выгравае,
Де малый Туръ та до неї лине
Якъ въ об'ятя мамины дітина.

Гладко такъ плыве и такъ благенько,
Такъ широкимъ йде русломъ тихенько,
Мовъ не хоче,чтобъ въ ней волоконця
Путалися золотого сонця.

На гладкому зеркалови лучі
/Якъ русалки/ выгравають йдучи,
А ихъ кроки и малі остроги
Ледвы чутно йдуть,для остроги.

Де лишь стану,то піску килимы
Розпростерлись полями дальными,
На якомъ валы отавы въ низці
Такъ ширяться якъ ряды у книжці.

Тамъ за лукою въ нѣмой повазі
Ліс высокий,тьма у него влазить,
Кинувъ въ него сумеркъ вже головню
И горить онъ мовъ залишившись кровью.

А тамъ дале,ажъ на боці тому,
У збігу гаі стоять густому.

Тамъ межъ ними отворъ одинокий
И село десь и вежа высока.

Мовъ на памятъ тыхъ хвилинъ щасливыхъ
Десь рожевѣ хмары небомъ лились.
Задумчиво черезъ тѣ просторы
Мараморошскѣ дивились горы.

Все мовчитъ и ту святочну тишу
Птичка рушитъ только у затишу,
Десь далеко шумъ млинного кола
Мовъ комаръ бзучитъ собѣ поволи.

Десь напроти при самому броду
Йшла селянка зъ пивнякомъ на воду,
Воду бравши,тихо споглядала,
А потому дальше поспѣшала.

Тиха ставъ я, якбы се лишъ бдѣня
Якбы ноги розрослись въ корыня,
Душу въ гору поднимае мою
Та природа:своею красою.

О,природо,о свята природо!
Чий языкъ въ споръ изъ тобою входитъ?
Ты велика! А мовчана твое,
Болыпъ нечутне,болыпъ оно ясное.

Поздно вечеръ въ хуторъ я прихожу,
Тамъ вечерю зъ овочовъ нахожу,
Поздно ноью въ щиромъ розговорѣ
Сидиме такъ при огню на дворѣ.

Межи иншимъ я такое кажу
"За что Тису такъ ганять ту нашу?
Только звыкли всего гомонѣти,
Найблагѣйша та рѣка на свѣтѣ".

За якийсь день чую я зъ просоня
Разъ тревожний зъ турнѣ голосъ звона
"Повѣнѣ,повѣнь!" - дивный голосъ звона
Море вижу,якъ зъ окна выгляну.

Якъ шаленый,что розорве пута
Вихремъ Тиса полемъ мчитъ розкута,
Зъ грознымъ шумомъ розрывае гати
Якъ хотѣла-бъ свѣтъ увесь забрати.

Пер. Пасѣчникъ.

/Литературна Недѣля,15.УII.1943./

А.ПетефІй /Petőfi S./:

Вѣщованя

"Ты говорила,мамо: божа
Рисуе сны въ ночи рука,
Что сонъ окно,черезъ котрое
Въ будучность зоръ душѣ блука.
Ось,мамо,что менѣ приснилось:
Та что значить се? Пояснѣть!
Я крыла мавъ,облетѣвъ ними
Весь воздухъ,безконечный свѣтъ".
"Сей день,мой сыне,такъ великий
Менѣ лучъ сонця,радуйся!
Богъ довго дасть тобѣ прожити
Ось тайна твого сна уся". -
Дитя росло.Горѣла въ грудяхъ
Такъ теплыхъ молодость огнёмъ,
А неба спѣвъ,полекша сердцю.
Якъ кровь кипить горяча въ нёмъ.
И лиру хлопець взявъ у руки
И вливъ до неѣ чувства онъ
Й они на крылахъ пѣснѣ,тепло
Лѣтали птицями кругомъ.
Летѣвъ до неба й славы ясну
Звѣзду знесъ той чудесный спѣвъ
Й зъ лучёвъ поету бравъ промѣнныхъ
На голову вѣнець онъ сплѣвъ.
Но ядъ есть пѣснѣ медъ солодкий
И доки лирѣ онъ жие;

József Attila Tudományegyetem Könyvtára SZEGED

Для сердця кажда пѣсня цвѣтка
Зъ житя одинъ узятый день.
И пекломъ стало чувствъ полумя
И самъ онъ жертвою еѣ.
Его вже дерево житя лишь
Одна вѣтвь держитъ на землѣ.
И тамъ лежитъ на смертномъ ложѣ
Страдань безмѣрныхъ онъ дитя
И чуе,якъ скрозь муки мати
Любима жалостно рида:
"взми его отъ мене,смерте,
Такъ скоро,часъ ще не минувъ...
Онъ обѣцявъ такъ довго жити,
Ци небо... сонъ насъ обманувъ?"
"О,мамо,сны не обманаютъ
Хоть въ домовинѣ буду я,
На вѣчно буде жити сына,
Поета,ясное имя".

Пер.:Ю.К.

/Литературна Недѣля, 1.IX.1943./

А.ПетефІй:

Туй же осѣнь,туй же знову...

Туй же осѣнь,туй же знову,
Красна,якъ усе менѣ.
Богъ одинъ лишь знае чомъ такъ
Люблю? Люблю я еѣ.

Выйду,сяду я на холмикъ
Отлядаюся кругомъ,
И слухаю,якъ зъ шумомъ тихимъ
Внизъ паде листъ за листомъ.

Усмѣхаючись на землю
Сонце дивиться - земля
Задрѣмала й сонце-мати
Такъ глядитъ якъ на дитя.

Справдѣ осеню земля вся
Не вмирае,лишь усне:
Видно зъ очъ еѣ не хвора,
Але заспана лише.

Шатя красное зметала,
Тихо розблеклась она
И вбересь одного рана
Ажъ покажеся весна.

Спи,чудовая природо,
Въ тебе най до рана всѣ
Сны зберуться тѣ,бажаю,
Что такъ любляться тобѣ.

Пальцемъ доткнуся легенько
Лиры я,смутна еѣ
Тиха пѣсня мѣсто моѣ
Льеся видиться менѣ.

Люба,сядь ты коло мене
Туй безъ слова и тихо будь,
Якъ шумящий вѣтеръ-звуки
Озеро ажъ не минуть.

Якъ цѣлуешь,тихо уста
Д' моимъ своѣ приклади,
Дрѣмлючу такъ зъ сна природу
Вразъ изъ мною не збуди.

Пер.: Ю.К.

/Литературна Недѣля, 15.XI.1943./

А.ПетефІй: До родичовъ

Родичѣ вы моѣ
Най лишь збогатѣю,
То на правду Божу
Инакъ все удѣю.

Все сповнитисъ мае,
Что вамъ треба буде,
Якъ отцю такъ мамѣ
Всюдѣ и усюды.

Буде ладна хата,
Де вступити мило,
Пивниця подъ нею
И вина въ ней сила.

Може онъ призвати
Всѣ знакомѣ своѣ,
Намочити душу
Въ любому напоѣ.

Файную кочІю
Зроблю я для мамы,
Чтобъ не йшла у церковь
Пѣшими ногами.

Буде молитвенникъ
Въ неѣ золоченный,
Самъ Христосъ на нему
Красно вырѣзбленный.

Конѣ дорогІѣ
Куплю Стефанови,
Чтобъ на нихъ возивзя
Степанъ по торгови.

Будутъ и у мене
Книжочки хорошѣ,
Й буду я писати
Вѣршѣ на за грошѣ.

Задарь я роздамъ
По газетамъ всяды,
Редакторы,знаю,
Приймутъ ихъ все радо.

Якъ дѣвча полюблю
- Та зъ народу свого -
То отецъ на свадьбѣ
Потанцуе много.

Будемъ жити въ щастю
И собѣ гуляти,
Справдѣ,дорогІѣ,
Ставб'ымъ лишь богатымъ.

/Руська Молодежь, 1943/44. Число:2./

А.Петефі:

Ночь...

Ночь спокою тишины настала
Въ небѣ мѣсяцъ й золотнй звѣздъ ясъ:
Жовто-влоско моя синьоока,
Дорогенька,что въ сей робишь часъ?

Ось,мене солодкѣ сны обвили,
Хотъ не сплю я,ситься й такъ менѣ -
Царство свѣтлое - сонъ каждый й ты мой,
Ангеле короною въ нѣмъ.

На душѣ хотъ пляма темна,красти
Знати я теперь бы такъ любивъ.
Бо обкравъ бы сонъ усѣхъ богатствъ и
Бѣдну дѣйность такъ хотъ збогативъ.

Пер. Ю.К.

/Литературна Недѣля, 1.III.1944./

Изъ Петефи

Живой мертвецъ

Приходъ весеннихъ дней
Не веселитъ меня,
На первый зимній снѣгъ
Смотрю спокойно я.

Осеннихъ вечеровъ
Туманной полутьмой
Закрались въ сердце мнѣ,
И холодъ и покой.

Мнѣ не нужна толпа
Друзей или враговъ,
Во мнѣ молчитъ вражда,
Во мнѣ молчитъ любовь.

Мнѣ нужны всѣ друзья,
Всѣ скорби чужды мнѣ, =
Желаю только я
Забытая въ тихомъ снѣ.

Желаю я теперь,
Желаю всей душой
Заснуть скорѣй, скорѣй,
Глубоко подъ землёй.

/Русское слово, I8 декабря I940./

Изъ Петефи

Павелъ Пато

Словно за моремъ когда-то
Жилъ изгнанникъ царскій сынъ,-
Проживаетъ Павелъ Пато
Въ родовомъ селѣ одинъ.
"Съ молодой женой бываетъ
Веселѣй тернистый путь..."
Павелъ Пато замѣчаетъ:
"Все уладимъ какъ-нибудь!"

Домъ сталъ ветхимъ, какъ руина,
Облупилась вся стѣна,
Вѣтромъ крыши половина
Съ давныхъ поръ унесена.
"Починить-бы" Начинаетъ
Отовсюду вѣтеръ дуть"-
Павелъ Пато замѣчаетъ:
"Все уладимъ какъ-нибудь!"

Садъ пустѣетъ, только нивы
Изукрасились кругомъ,
Темнолиствою крапивой,
Да широхимъ лопухомъ.
"Что-же плугъ вашъ отдыхаетъ?
Батраковъ бы припугнуть!"
Павелъ Пато замѣчаетъ:
"Все уладимъ какъ-нибудь!"

И штаны и ментихъ стали
Словно, кружево, сквозить,
И одну нужду едва-ли
Можно въ этомъ обвинить.
"Въ кладовой сукно сгниваетъ,-
Вамъ къ портному бъ заглянуть"...
Павелъ Пато земѣчаетъ:
"Все уладимъ какъ-нибудь!"

Такъ то въ вѣчномъ прозябаньи
Жизнь проходитъ у него:
Онъ имѣетъ достоянье,
Не имѣя ничего.
Впрочемъ - это каждый знаетъ -
Неповиненъ онъ ничутъ
Тамъ, гдѣ каждый повторяетъ:
"Все уладимъ какъ-нибудь"

/Русское Слово, I5 января I94I/

Въ шинкѣ

Въ концѣ села шинокъ стоитъ,
Рѣка у ногъ его шумитъ;
Смотрѣться могъ бы онъ въ неё,
Но тьмой ночной покрыто всё.

Да, полночь близко, всё кругомъ
Давно уснуло мирнымъ сномъ,
И молчаливыя въ потьмахъ
Стоятъ судна на якоряхъ.

В одномъ шинкъ огонь зежжёнъ,
Гремитъ цимбаловъ дикій звонъ,
Бушуютъ парни за столомъ,
Отъ криковъ ихъ трясется домъ.

"Хозяйка, к намъ! Сюда вино!
Да чтобъ поспорило оно
Съ моей возлюбленной - огнёмъ,
Годами - съ дѣдомъ-старикомъ.

Цыганъ, за музыку! Играй!
Веселье, лейся черезъ край!
Я здѣсь всѣ деньги проплящу!
Я здѣсь всё горе запляшу!"

Чу! Кто-то крикнулъ подъ окномъ:
"Чего шумите не путемъ?
Мой баринъ вамъ велѣлъ сказать,
Что онъ теперь желаетъ спать!"

"Пошли его ко всѣмъ чертямъ,
Да убегись за нимъ и самъ!...
Цыганъ, живѣй! Теперь-то, братъ,
Рубашку съ плечъ отдать я радъ."

А подъ окномъ стучатъ опять:
"Прошу васъ тише пировать!
Самъ Богъ спесётъ за это васъ,
Бѣдняжка мать больна у насъ."

Нѣкѣмъ отвѣта не дано,
Всѣ торопливо пьютъ вино,
Молчитъ цимбаловъ дикій гамъ,
Спѣшатъ гуляки по домамъ.

/Русское Слово, 26 января 1941/

Изъ Петефи

Узникъ

"За тебя боролся я, свобода,
А враги томятъ меня въ цѣняхъ;
Свѣтъ, къ тебѣ я вѣчно страсгно рвался,
А теперь, какъ кротъ, сижу впотьмахъ.

Скоро-ль грянетъ часъ освобожденья,
Часъ желанный, - и дождусь ли я,
Что опять повѣетъ свѣжій воздухъ?
И займётся яркая звѣзда?"

Такъ живимъ заброшенный въ могилу,-
Въ склепѣ тюремный, думаетъ порой
Бѣдный узникъ, а года несутся
Безконечно длинной чередой.

Иль, быть можетъ, только дни, не годы
Пронеслись въ тюрьмѣ для бѣдняка;
Чудеса тюрьма творить умѣетъ -
Здесь часы походятъ на вѣка.

Нѣтъ, не дни - года уже промчались
С той поры, какъ онъ покинулъ свѣтъ,
И отъ нихъ, мучительныхъ и долгихъ,
На челѣ его остался слѣдъ.

И давно ужъ голову больную
Онъ разбилъ бы звеньями оковъ,
Но надежда - спутница несчастныхъ -
Онускала руку вновь и вновь.

Да, надежда снова быть свободнымъ!
Пусть полжизни въ этой тьмѣ пройдётъ,
Но зато другую половину
Онъ на волѣ сладко проведётъ.

И онъ ждалъ. Разбить свой черепъ бѣдный,
Всё покончить разомъ - силы нѣтъ.
Онъ всё ждалъ, а межъ тѣмъ летѣла
Вереница этихъ праздныхъ лѣтъ.

Наконецъ, промчалась эта стая
Безпощадныхъ вороновъ, - къ нему
Бѣлый голубь залетаетъ съ вѣстью,
Что онъ броситъ завтра ужъ тюрьму.

Чу! Гремитъ въ дверяхъ замокъ тюремный,
Падаютъ оковы съ рукъ и съ ногъ...
Онъ кричитъ, онъ падаетъ... на вѣки...
Пережить онъ счастія не могъ.

/Русское Слово, 26 января 1941/

Állami Tudományegyetem Központi Könyvtára SZEGED

Друзьямъ

И вы ушли, друзья мои былые.
Счастливый путь. Отъ сердца моего
Отпали вы, какъ листья золотые
Отъ дерева родного своего.
Пройдётъ пора осенней непогоды,
Утихнетъ вихрь, унесший васъ съ собой.
Прийдетъ весна и дерево природа
Покроетъ вновь роскошною листвой...
Но листъ вдали отъ дерева родного,
Поблектувший, не оживится снова.

/Русское Слово, I6 февраля I94I/

Изъ Петефи

Прекрасна ночь!

Съ небесной вышины мерцаютъ надъ землёй
И сотни яркихъ звѣздъ и мѣсяцъ золотой.
Прекрасна ночь!

Роса заискрилась на бархатъ полей,
Въ густныхъ кустахъ поётъ волшебникъ-соловей.
Прекрасна ночь!

Къ возлюбленной спѣшитъ любовникъ молодой,
Разбойникъ въ часъ выходитъ на разбой...
Прекрасна ночь!

/Русское Слово, 23 марта 1941/

Тоска

Ребёнокъ плачетъ въ колыбели,
Надъ бѣднымъ мать поётъ -
И снова съ ясною улыбкой
Подъ пѣсню онъ уснётъ.

Тебѣ, дитя моихъ страданий,
Тебѣ, тоска моя,
За пѣсней пѣсню я слагою,
Чтобъ усыпить тебя.

/Русское Слово, 8 февраля 1942/

Изъ Петефи

Падшая

Всѣ парни знаютъ здѣсь меня.
Горѣтъ отыдомъ должна бы я,
Но съ давнихъ поръ румянецъ щёкъ,
Слинялъ, какъ красный мой платокъ.

Отчизны нѣтъ подобнымъ мнѣ,
Чужія мы въ родной странѣ;
По кабакамъ на эту грудь
Бетъяръ ложится отдохнуть.

Веду я жизнь среди воровъ,
Притонъ для нихъ мой жалкій кровъ;
Они спокойно прячутъ въ нёмъ
Всё, что добудутъ воровствомъ.

Я этой сволочи пою,
Я съ ней танцую, съ ней я пью,
Бетъяры пляшутъ - гамъ и звонъ!
Оркестръ нашъ - карканье воронъ.

Красавицы-парни въ тишинѣ
На шею вѣшались ко мнѣ -
Теперь на висѣлицѣ тамъ
Висѣть пришлося бѣднякамъ.

Меня-жъ гдѣ съѣсть чрезъ сколько дней
Рой насѣкомыхъ и червей?
Когда гадка всѣмъ буду я,-
Тогда умру я у плетня.

Да, я издохну подъ плетнемъ,
И исхудалый трупъ потомъ
Цыгане въ яму сволокутъ,
Гдѣ околѣвшихъ псовъ кладутъ.

О, горе мнѣ! Но, мать моя,
Несчастный вдвое ты, чѣмъ я:
За дочь свою чрезъ много лѣтъ
Ты передъ Богомъ дашь отвѣтъ.

Ты помнишь: парень молодой
Любилъ меня, любимъ былъ мной,-
Но мать, по честному пути
Ты помѣшала мнѣ идти.

Переводъ: -а

Русское Слово, 6 мая 1942/

+/ Александер Петефі /Петрович, з роду бачванський серб/ найбільший мадярський поет. Народився 1.І.1823.р.,загинув на полі в боротьбі під Шегешваром, 31.УІІ.1849.р., коли-ж то російські царські війська здавили мадярську революцію. І до нині не вдалось знайти його могили,не дармо говорять мадяри,що він був кометою на їхньому небі: надійшов не знати звідки і стратився без сліду. Він був Шевченком для Угорщини і протягом свого короткого життя написав до 300 лірічних поезій,здебільше революційних та еротичних. До мад. поезії він вперше вніс народній напрям і претарною мовою простонародця створив чудові поезії,як ніхто перед ним,коли-ж то панувала великопанська нісенітниця. В мад. літературі йому рівного нема. Він був справжнім революціонером. Його ще звуть: поетом волі,вина і любови. - І.-Д.

/Наша Земля, число 12. стор.9./

Александръ Петевфи.

Мадярскій народъ сими днями празднуе дуже великое торжество: памятный день 50 лѣтный кончины найбольшого мадярского народного поэта /писателя стиховъ/ Александра П е т е в ф і я. Александръ Петевфи мадярскому народу есть то,что мало-руссамъ Шевченко, великоруссамъ Пушкинъ,сербамъ Змай-Іовановичъ.

Понеже мы,русины, съ мадярскимъ народомъ отъ основія Угорщины жили въ любви,дѣлилися въ радости и горю,достойно,чтобы есьме и въ семъ важномъ торжествѣ мадярского народа взяли участье,тымъ больше, понеже идеи,за котры Петевфи положилъ голову,служили на корысть не лишь мадярскому народу,но и всѣмъ народностямъ, живущимъ въ Угорщинѣ. Но Александръ Петевфи,якъ народный поэтъ,занимае мѣсто межи первыми поэтами цѣлого свѣта. Пѣсни его переведены майже на всѣ культурны язьки,между ними и на русский,прото Петевфи заслужился того,чтобы незабвену 50 лѣтню память кончины его не лишь мадяре; но и цѣлый культурний свѣтъ отпраздновалъ,такъ якъ праздновалъ недавно память славного русского поэта,Александра Пушкина.

Посвятѣмъ таже памяти Петевфія дасколько строковъ и мы.

Александра Петевфія провѣдѣніе Божье тогды послало Угорщинѣ,коли найбольша потребность была мудрыхъ и жениальныхъ муковъ,коли найбольше требовалися

воодушевлены пѣсни. Коли Петевфи народился,солнце еднако посылало лучи свои на чоловѣчество: на богатого и на бѣдного,на пана и слугу,но при томъ широка и велика глубина розлучала людей едныхъ отъ другихъ.

Една часть народа мала только права безъ повинностей, а другие опять только повинности безъ правъ. Дворяки /немеши/ не платили порцІю,не переносили жадныхъ общихъ тягаровъ, а бѣдны люде давали порцІю,вояковъ и на ихъ плечи звaленны были вшІяки тягары,но права жадного не мали.Дуже,дуже тяжки были тоты времена /часы/ для бѣдныхъ. Нашъ Богъ благословитъ отъ рода въ родъ память тѣхъ,котры змагалися выслободити бѣдныхъ изъ тяжкого ярма. Изъ тѣхъ славныхъ мужей уже немноги живутъ межи нами.Едны упали въ войнѣ за слободу року 1848-49-го, а другi остарѣли и померли.

Александръ Петевфи родился отъ бѣдныхъ родителей, и якъ такІй чувствовалъ неволю рабства,онъ также выступилъ за права бѣдного народа не лишь перомъ,но и со зброемъ: упалъ на боевомъ поли - кровью запечатовалъ борьбу за слободу.Передъ именемъ ПетевфІя каждый долженъ шапку зняти,бо онъ своимъ своимъ перомъ,своими стихами еще найзатвердѣлыихъ людей склонитъ знал,чтобы они припознали права бѣдному народу.Такъ прекрасно могъ спѣвати и говорити на родномъ языку, якъ кедьбы самъ народъ спѣвалъ и говорилъ.Александръ Петевфи былъ тотъ,котры найвоодушевленѣйши пѣснѣ противъ тиранства составилъ. Изъ межи мадярскихъ поэтовъ его имя найзнаменитще на цѣломъ свѣтъ. Онъ мадярскому народу дуже велику славу прІобрилъ, передъ свѣтомъ.Многи чужинцы лишь потомъ познаютъ мадярский народъ,что Петевфи былъ его сыномъ.Петевфи былъ тотъ,котрый за слободу не лишь спѣвалъ прекрасно,но и поднесъ

славну смерть въ найкрашой молодости своей на 27 льтъ житья.

31-го юлія /по нов.календарю/ т.е. сего понедѣлника 50 льтъ тому назадъ, якъ Александръ Петевфи пролѣялъ кровь на шегешварскомъ боевомъ полю.Что якимъ способомъ свончался,никто не знае,бо никто не видѣлъ кончину его, но безъ сомнѣнія тамъ онъ умеръ и погребенный былъ въ общій гробъ съ упавшими гонведами.

Скончался онъ - якъ есьме высше писали - на веснѣ /яри/ молодости своей и кедъ было бы провѣдѣніе сохранило его отъ смерти,кедь былъ бы дожилъ старости,Богъ знае,что бы сотворила еще велика душа его.Но онъ самъ желалъ умерти межи тѣми,котры боролися за слободу народовъ и неразъ говорилъ,что единственное желаніе его естъ: умерти за права народа на боевомъ поли. И поправдѣ красшой и славнѣйшой смерти не могъ былъ бы дождатися.

Въ днѣшнѣмъ числѣ "Недѣли" посвящаеме таже дасколько строковъ памяти Петевфія,не прото,якбы дакто жадалъ тое отъ насъ,но кромѣ высше наведенныхъ и прото,чтобысьме безчестнымъ эгоистамъ показали,что за права народа боротися,любити народъ,котрый нас родилъ,помогати ему и учити его естъ дѣло дуже красное и славное.

Цѣлый мадярский народъ, а съ нимъ и прочи народности угорски,правительство,державный сеймъ,литературны общества, общество знаний,розличны сполки сими днями наряжуютъ праздникъ памяти Петевфія,держатъ жалобу и плачутъ за великимъ поэтомъ.

Александръ Петевфи умеръ,но память его жити буде на вѣки межи угорскимъ народомъ.

Біографія Александра Петевфія

Александръ П е т е в ф и найбольший мадярский лиричный певецъ,родился въ Кишкеврешу р.1823-го,гдѣ отецъ его былъ рѣзникъ /мяссаръ/,назывался Стефанъ П е т р о в и ч, а мати Мария Г р у з ъ. Стефанъ Петровичъ съ своею семью переселился въ Фейледьгазу,таже малый Александръ воспитанный былъ въ Фейледьгазѣ. Школы училъ въ Кечкемейту,Сентъ-Леврецу,Дюнку,Пештѣ и Асовдѣ. Понеже отецъ его цѣлкомъ збѣднѣлъ,то молодый Александръ якъ школяръ дуже много бѣды зазналъ. Сталася воякомъ,но про хвороту отпустили 'го отъ войска и онъ пошолъ въ Папу,записался въ реформатский колегій и продолжалъ науку. Посему дуже тяжки времена пережилъ еще, пока стихи его не прІобрьли 'му велику славу передъ народомъ мадярскимъ. Р. 1846-го оженился въ Эрдевду /Сукмарска вармедья/,взялъ за жену ЮлІю Сендреи.Незадолга поселился въ Пештъ и коли року 1848-го выбухла война за слободу,то Александръ Петровичъ,котрый уже тогды перемънилъ имя свое на "Петевфи"-я,вступилъ въ войско и подъ генераломъ Бемомъ воевалъ якъ капитанъ, а наконецъ,якъ маІоръ. ПослѣднІй разъ видьли 'го въ шегешварской битвѣ; повсей вѣроятностѣ тамъ упалъ и былъ погребенъ съ другими витязями въ общемъ гробѣ.

Понеже въ шегешварской битвѣ никто достовѣрно не видѣлъ смертъ Петевфія,то за якІйсь часъ то думали,что Петевфи видѣвши безуспѣшный конецъ битвы,бѣжалъ съ боевого поля, та чекали его,что вернеся назадъ въ таборъ Бемовъ, а наконецъ то мыслилося о немъ,что достался въ плѣнъ российскихъ войскъ. Лишь о много позднѣйше достовѣрно

доказанно было,что Петевѣи померъ на боевомъ поли при Шегешвару.

Петевѣи за короткое время жилъ за котрой часъ написалъ дуже много стиховъ /вершовъ/,изъ котрыхъ пылае любовъ к народу и воодушевленіе за слободу. Значала часть стиховъ его - якъ мы о томъ на другомъ мѣстѣ споминали - переведенна майже на всѣ культурны языки цѣлого свѣта.

Мадярский народъ дуже честуе память Петевѣія. Въ Будапештѣ поднятый ему прекрасний памятникъ.

/ Недѣля, 1899. №.31./

Tartalomjegyzék

Bevezetés 1

I.Kárpátalja. A nép és a táj.....2

II.Kárpátalja társadalmi-politikai és kulturális helyzete a XIX.szd.második felében és a XX.szd.elején.....7

III.Petőfi Kárpátalján. - Az első orosz és ukrán Petőfi forditások.....23

IV.Az első kárpátaljai forditások.....40

V.További forditások a Monarchia idejéből.....61

VI."Podkarpatska Rus" kora 90

VII.A második világháboru évei.....120

Jegyzetek.....165

Függelék.....181

Моя молитва /Imádságom/.....185

Изъ Петевфіи /Alku/.....186

Среди шитья /Ivás közben/.....187

Думы пьяницъ /Szomjas ember tünődése/.....190

Зазвонили уже давно на вечеръ... /Rég elhuták az esteli harangot.../.....192

Мадярска народна спьванка /Magyar népdal/ 194

Не скаре мя Богъ за тое! /Nem ver meg engem az isten.../.....195

Iz csuzsinonyki /Távolból/.....196

Szmutno szidzsu /Hegyeh ülök/.....198

Piszny patriota /Honfidal/.....199
Szpivanka patriota/Honfidal/.....199
Pohrebna piszeny /Temetésre szól az ének/....200
Nescsasztlivöj jem böl /Boldogtalan voltam/..200
Klin sz klinom /Szeget szeggel/.....201
Kupatszja miszjacsok /Fürdik a holdvilág
az ég tengerében/.....204
V lyiszi /Erdőben/.....205
Blyidnöj honvéd /Halvány katona/.....206
До магнатІв /Dicsőséges nagyurak.../.....207
ПоезІя / A költészet/.....208
Одна думка не даѥ спокою...
/Egy gondolat bánt engemet.../.....209
Меня тревожитъ мысль одна...
/Egy gondolat bánt engemet.../.....211
Добра жизнь /Ez már aztán az élet/.....213
Доброе житя /Ez már aztán az élet/.....214
Домой /Füstbe ment terv/.....215
Надъ Дравой / A Dráván/.....216
Тихо стонетъ... 217
Изъ Петефи /Erdélyben/.....218
Еще цвѣтутъ въ долинѣ розы... 220
РозвІяный планъ /Füstbe ment terv/.....221
Пѣсня вовковъ / A farkasok dala/.....221
НацІональна пѣсня /Nemzeti dal/.....222
Украденый конь / Lopott ló/.....224
Якъ бы панъ Богъ... / Ha az isten.../.....226
Зъ далека /Távolból/.....228

Концомъ сентября/Szeptember végén/.....230
Концемъ сентября/Szeptember végén/.....231
Тиса / A Tisza/.....232
Вѣщованя /Jövendölés/.....235
Туй вже осѣнь,туй же знову...
/Itt van az ősz,itt van ujra.../.....237
До родичовъ /Szülőimhez/.....239
Ночь / Éj van.../.....241
Живой мертвецъ /Élő halott/.....242
Павелъ Пато /Pató Pál ur/.....243
Въ шинкѣ /Falu végén kurta kocsma.../.....244
Узникъ / A rab/.....246
Друзьямъ /A hütlen barátokhoz/.....248
Прекрасна ночь /Fönséges éj.../.....249
Тоска / A dal/.....250
Падшая /Panyó Panni/.....251

Александер ПетефI /Т.Д. Журнал "Наша Земля"/....253
Александръ Петевфи /Журнал "Недѣля"/.....254
БIографIя Александра ПетевфIя /"Недѣля"/.....257

15-65/1978. Medve Zoltán

.....bksz. Tárgy: doktori szigorlata.

Melléklet: 1 db disszertáció

Dr.Csukás István elvtársnak
tszv. egyetemi tanár

Helyben

Professzor Elvtárs!

Mellékelve Medve Zoltán: A Kárpátaljai Petőfi fordítások és azok társadalmi-politikai háttere

. . . . . .

. . . . . .

cimü doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbirálni szíveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szives figyelmét felhivnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a birálat elkészitésének és benyujtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számitott harmadik hónap utolsó napjában állapitotta meg.

A mellékelt értekezést a birálat elkészitése után szíveskedjék átadni tanszéke könyvtárosának leltárba vétel és a könyvtárban való elhelyezése céljából.

Szeged, 1978.dec.14.

. . . . . .

. . . . . .
dékán

A kiadmány hiteles:

. . . . . .
főelőadó
Dr. Pete István egy.docens

Kapják:
Dr. Csukás István tszv.egy.tanár
. . . . . társbiráló